

**1989 BÜYÜK ZORUNLU GÖÇ İLE TÜRKİYE'YE
GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN/BIRAKILAN
BİREYLERİN ANILARININ DUYGULARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BURSA ÖRNEĞİ**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ**

Gamze KORKMAZ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ**

**1989 BÜYÜK ZORUNLU GÖÇ İLE TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA
KALAN/BIRAKILAN BİREYLERİN ANILARININ DUYGULARI
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BURSA ÖRNEĞİ**

Gamze KORKMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Eylül 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	10
LİTERATÜR TARAMASI.....	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	24
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	24
1. 1989 ZORUNLU BULGARİSTAN GÖÇÜ SÜRECİ.....	32
1.1. 1989 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Doğru Gerçekleştirilen Büyük Zorunlu Göç Hareketi	33
1.2. Türkiye'ye Uyum Süreci.....	44
1.3. Bölüm Değerlendirmesi.....	46
2. DUYGULAR VE BELLEK	48
2.1. Bellek ve Hafıza	48
2.2. Duygular	50
2.3. Bölüm Değerlendirmesi.....	56
3. BULGULAR.....	57
3.1. 1989 Göçüne Giden Süreçte Türklerin Sosyal Hayatlarında Maruz Kaldıkları Kısıtlamalar ve Şiddet Deneyimlerine Dair Hatırlananlar	57
3.1.1. Dini Hayata Yönelik Kısıtlamalara ve Yasaklara Dair Hatırlananlar	58

3.1.2. Türkçe Diline Yönelik Kısıtlamalar ve Yasaklara Dair Hatırlananlar	63
3.1.3. Bulgaristan Türklerinin Eğitim Hayatına Dair Hatırladıkları.....	66
3.1.4. Giyim Konusunda Yapılan Uygulamalara Dair Hatırlananlar	68
3.1.5. İsim Değişikliğine Dair Hatırlananlar	69
3.1.5.1. İsim Değişikliğine Yönelik Yürütülen Faaliyetler ve Bulgar Hükümeti'nin Sert Tedbirleri ile Cezalara Dair Hatırlananlar	69
3.1.5.2. Bulgaristan Türkleri ve Müslümanlarının İsimlerinin Değiştirilmesi Hakkında Hatırlananlar	80
3.1.5.3. İsim Değişikliğinin Pomaklardan Başlamasına Dair Hatırlananlar	84
3.1.5.4. İsim Değiştirme ve Yeniden Doğuş Sürecine Türklerin Toplumsal Direnişine Dair Hatırlananlar	86
3.1.5.5. İsim Değiştirme Kampanyasının Sonuçları ve Yansımalarına Dair Hatırlananlar	89
3.1.6. Bulgar Halkının Türklere Olan Yaklaşımına Dair Hatırlananlar	94
3.1.7. Bulgaristan'ın Olumlu ve Olumsuz Olarak Değerlendirilen Özelliklerine Dair Hatırlananlar	95
3.1.8. Sınırdan Çıkarılan Zorluklara Dair Hatırlananlar	98
3.1.9. 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Doğru Gerçekleşen Zorunlu Büyük Göç Hareketi Sonrası Yaşananların Değerlendirilmesi Hakkında Hatırlananlar	99
3.1.10. Bulgaristan'a Geri Dönme Düşüncesine Dair Hatırlananlar.....	105
3.2. 1989 Göçüne Giden Süreçteki Duygulara Dair Hatırlananlar.....	107
3.2.1. Göç Sürecine Dair Bireysel Çıktılara Dair Hatırlananlar	107
3.2.2. Başkalarının Yaşadıkları ve Hissettikleri Hakkında Hatırlananlar	117
3.2.3. Diğerleri ile Kendi Hisleri Arasındaki Benzerlik ya da Farklıklara Dair Hatırlananlar	120
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	124
KAYNAKÇA.....	128
TABLolar LİSTESİ	133
ŞEKİLLER LİSTESİ	134
EKLER	136
ÖZGEÇMİŞ	145

TEZ ONAY SAYFASI

Gamze KORKMAZ tarafından hazırlanan “1989 BÜYÜK ZORUNLU GÖÇ İLE TÜRKİYE’YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN/BIRAKILAN BİREYLERİN ANILARININ DUYGULARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BURSA ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ

Tez Danışmanı, Sosyoloji Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 12/09/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Özkan ÖZTÜRK (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ (KBÜ)

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Selda ADILOĞLU (BTÜ)

.....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Gamze KORKMAZ

İmza :

ÖNSÖZ

Bu tezde Bulgaristan'dan 1989 Büyük Zorunlu Göç Sürecinde Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan veya bırakılan bireylerin göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları ile bu anıların duyguları üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Araştırmanın yapılmasında ve tamamlanmasında emeği geçen herkese teşekkür etmeyi borç bilirim. Tez yazım sürecinde verdiği değerli katkılardan ve olumlu düşüncelerinden ötürü; araştırma yöntemleri konusunda kendisinden öğrendiğim her şey için öğrencisi olmaktan mutluluk duyduğum danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ'a teşekkür ederim. Lisans ve Lisansüstü eğitimim boyunca düşünce dünyama katkı sağlayan tüm hocalarıma yürekten şükranlarımı sunarım. Tez savunma sınavıma katkı sağlayan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Selda ADILOĞLU'na ve Dr. Öğr. Üyesi Özkan ÖZTÜRK'e teşekkürlerimi sunarım.

Bu tezin fikir aşamasında katkı sağlayan ve eğitim hayatım süresince her zaman yanımda olup desteklerini esirgemeyip beni bugünlere getiren annem Resmie KORKMAZ ile babam Nazmi KORKMAZ'a sonsuz teşekkürler.

Lisans ve lisansüstü hayatım boyunca desteğimizi esirgemeyip birlikte çalışmış olduğum sevgili arkadaşım Dilek CANBAY'a teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen Gülnaz TÜFEKÇİ'ye ve beni ailelerinden biri gibi görüp deneyimlerini benimle paylaşan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın tüm araştırmacılar için faydalı olması dileğiyle, sevgilerimi ve saygılarımı sunarım.

ÖZ

Bu tezin konusu 1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan ya da bırakılan bireylerin anılarının duyguları üzerindeki etkisidir. Bursa'da ikamet eden bireylerin o süreçte eğitim, dil, din ve sosyal hayatlarındaki deneyimlerinin duyguları üzerinde durulmaktadır. Bu tezin amacı Bulgaristan'da yaşayan Türklerin komünist dönemde neler yaşadığını, bunlar karşısında ne hissettiklerini ve şu anki duygularını ortaya çıkarmaktır. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemini takip ederek tamamlanmıştır. Sözlü tarih yaklaşımı araştırma konusu bağlamında bir döneme ait tanıklığın kayıt altına alınmasını mümkün kılan bir yöntem olması dolayısıyla tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmanın saha araştırması kapsamında 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş bireylerle görüşmek amaçlanmıştır. Bunun nedeni ise, yaşanan deneyimlerin duygulara etkisini onlardan öğrenmek ve kayıt altına almaktır. Araştırılan konu hassas olduğundan araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın sahası, göçmen nüfus yoğunluğu bulunan illerden biri olduğu için ikamet edilen Bursa ili ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırma için 12 erkek 8 kadın olmak üzere toplamda 20 katılımcı ile görüşülmüştür. Bireysel yüz yüze görüşmeler yapılmış olup ses kaydı kullanılmıştır. Katılımcılara ulaşma ortak tanıdıklar ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu araştırmada amaçlı örneklem planlanmış olup onların yetersiz kaldığı hususlarda kartopu örnekleme kullanılarak katılımcılara erişilmiştir. Görüşmeler MAXQDA 2022 ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç; 1989 Zorunlu Göçü; Bellek; Duygu

ABSTRACT

The subject of this thesis is the effect of the memories of individuals who had to immigrate to Turkey or were left with the 1989 Great Forced Migration on their emotions. The feelings of the individuals residing in Bursa in that process in their education, language, religion and social life are emphasized. The aim of this thesis is to reveal what the Turks living in Bulgaria experienced during the communist period, how they felt about them and their current feelings. This research was completed by following the qualitative research method. Oral history approach has been preferred because it is a method that makes it possible to record the testimony of a period in the context of the research subject. In-depth interviews were conducted as a data collection tool. Within the scope of the field research of this study, it was aimed to interview individuals who immigrated from Bulgaria to Turkey in 1989. The reason for this is to learn and record the effects of experiences on emotions from them. Since the researched subject is sensitive, it was tried to reach the people who wanted to participate in the research voluntarily. The field of this research is limited to the province of Bursa, which is one of the provinces with a large immigrant population. For this research, a total of 20 participants, 12 men and 8 women, were interviewed. Individual face-to-face interviews were conducted and voice recording was used. Reaching the participants was realized through mutual acquaintances and social media. In this study, purposeful sampling was planned, and the participants were reached by using snowball sampling in cases where they were insufficient. Interviews were analyzed with MAXQDA 2022.

Keywords: Migration; 1989 Forced Migration; Memory; Emotion

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan/Bırakılan Bireylerin Anılarının Duyguları Üzerindeki Etkisi-Bursa Örneği
Tezin Yazarı	Gamze KORKMAZ
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	12.09.2022
Tezin Alanı	Sosyoloji
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	145
Anahtar Kelimeler	Göç; 1989 Zorunlu Göçü; Bellek; Duygu

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	The Effect of Memories of the Individuals Who Were Immigrate to Turkey with the 1989 Great Forced Migration on their Emotions-Example of Bursa
Author of the Thesis	Gamze KORKMAZ
Advisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Zeynep KURNAZ
Status of the Thesis	Master of Science
Date of the Thesis	12.09.2022
Field of the Thesis	Sociology
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	145
Keywords	Migration; 1989 Forced Migration; Memory; Emotion

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Ailelerin ayrılması, toplumda bağın kalmaması, emek piyasasının etkilenmesi, işgücü ya da beyin göçleri, eğitim ve meslekte gelişme, ayrımcılık, dinde ve kültürde çatışmalar ve benzeri durumlar göç ile alakalı konulardandır (Gündüz & Koçak, 2016, ss. 66-91). Türkiye tarihinde göçün önemli bir yeri vardır (Korkmaz & Öztürk, 2017, s. 269). Bunlardan bir tanesi de 1989 göçüdür. Bulgaristan'da dönem dönem azınlıkları asimile etme faaliyetleri olmuştur. Özellikle Türklere karşı. Fakat komünist rejim yönetime geldikten sonra izlenen asimilasyon faaliyetleri sert ve baskıcı bir hal almıştır (Borlat, 2019, s. iii). Bulgaristan, bağımsızlığını ilan ettikten sonra Türk ve Müslüman azınlıklarının sayısını azaltmayı hedeflemiştir. Bu savaşlar esnasında, pek çok insanın canını tehlikeye atmış, göçe zorlamış ama buna rağmen nüfusu azaltmayı başaramamıştır. Bu yüzden soya dönüş adı altında farklı yöntemler denemiştir (Kurtuluş, 2019, s. 49).

Göç öncesi süreçte Bulgaristan'da eğitim alanında Türkçe öğrenmenin engellenmesi için Türk okullar azaltılmıştır (Kurtuluş, 2019, s. 51). Özel mülkiyet devletleştirilmiştir (Kurtuluş, 2019, s. 55). Bulgaristan'da yaşayan Türkler askerlik görevini Bulgarlarla aynı yapmamaktaydılar. Türklerin askerlik görevleri fabrika, inşaat, demir yolu ve benzeri kollarında iş gücünü sağlamaktı, hatta silah kullanmaları bile yasaktı. Bu da yöneticilerin onlara güvenmediğinin, bu insanları yalnızca işçi olarak kullandıklarının kanıtı sayılabilir (Kurtuluş, 2019, ss. 59-60). Tek tip sosyalist Bulgar nüfusu oluşturmak amacıyla Türklerin adları değiştirilmiş, Türkçe konuşmak, şalvar, fes gibi geleneksel kıyafetleri giymek, ibadet etmek, örf adet uygulamak, erkek çocuklarını sünnet ettirmek, dini nikah kıymak gibi uygulamalar yasaklanmıştır (Yayıntaş, 2021, s. 425). İsim değiştirme politikası da bu uygulamalardan biriydi. Pomakların ve Çingenelerin adlarını sessiz bir şekilde değiştiren hükümetin asıl hedefi Bulgaristan'ın en yoğun nüfusuna sahip olan Türklerdi (Kurtuluş, 2019, s. 57). İsim değişikliğini kabul etmeyenler ise büyük işkencelere maruz kaldılar, kimisinden hiç haber alınmadı (Kurtuluş, 2019, s. 105). Adlarının değiştirilmemesi adına direnen insanların, bazı sosyal ve hukuki haklara ulaşmaları engellenmiştir. Okula kaydedilme, sağlık hizmetinden yararlanma, banka işlemlerini yapma gibi hususlar engellenmiş ve bu engelin adlarını değiştirmeleri karşılığında ortadan kaldırılacağı ifade edilmiştir. 1972 yılında bunlara karşı gelen ortalama on bin Türk katledilmiştir (Yayıntaş, 2021, ss. 425-426).

Mezarlıklar ve çeşmeler de tahrif edilmiş ve mezar taşlarındaki Türkçe isimler silinmiş ya da kazınmıştır. Bu kişilerin belediye kayıtlarındaki isimleri de değiştirilmiştir (Kurtuluş, 2019, s. 111). İş ve kamu yerlerinde Türkçe konuşma yasağı getirilmiş olup farklı yerlere uyarılar asılmış, konuşanlara toplum huzurunu bozdukları için para cezası verilmiş, ödemeyenler hapse atılmış ya da sürgün edilmiştir (Güler, 2014, ss. 42-43). Çocukların sünnet edilmesi vahşi bir davranış olarak görüldüğü için yasaklanıp aileleri tehdit edilmiş, böyle bir durumda hapse atılacakları söylenmiştir (Kurtuluş, 2019, s. 115). Yönetimin benimsediği politikalar, süreç içerisinde halk arasında da yayılmıştır. Bulgarlar ve Türkler arasında görünmez bir duvar oluşmuştur. Türk bireyler bazı Bulgar bireyler tarafından sosyal anlamda dışlanmış, öteki olarak nitelendirilmiştir (Yayıntaş, 2021, s. 426). Ötekileştirme; olumsuz yargı içeren, bazı zamanlar önyargılar, stereotipler, bazen de insanı veya toplumu damgalayan imgeler oluşturarak ortaya çıkan düşünme şekli biçiminde ifade edilir (Nahya, 2011, s. 30). Ötekileştirme, aslında aidiyet ve kimlikle ilgilidir (Sağlam & Yaşar, 2017, s. 140). Bir başka ifadeyle ötekileştirme, küçük görme, aşağılama ve hor görme yoluyla farklı kimlikte olanı zayıflatmayı, güçten düşürmeyi ve iktidarsızlaştırmayı hedefleyen ifadedir. Siyasi anlamda ise biz ve diğerleri arasındaki farklılığın biz lehine ve diğerleri aleyhine işleyecek bir ayrımcılığa dönüştürülme eğilimidir (H. Yılmaz, 2015, s. 4).

Bu tezde Bulgaristan'dan 1989 Büyük Zorunlu Göç sürecinde Türkiye'ye göçmek zorunda kalan/bırakılan Bulgaristan Türklerinin göç sürecinde ve sonrasında yaşadıklarının duygularına olan etkisi ele alınacaktır.

Duygu, anımsanan bir şeydir. Duygu, olguların ve olayların bilinçli olarak hatırlanmasını sağlayan bir anı türüdür. Daha önce deneyimlenmiş duygusal bir durumla ilgili hatırladıklarınız, şu anki hislerinize örtüşebilir ya da örtüşmeyebilir. Geçen hafta yaşadığımız olayları yazacak olsak, çoğunda en az bir duygusal tepkinin söz konusu olduğu görülür. Elbette herhangi bir duygu uyandırmayan sıradan olaylar da olur. Anılar bireylerin birebir ilişkilerinde paylaştıkları şeylerdir ve bu paylaşım çoğunlukla duygusal deneyimlerle ilgili anıların paylaşımını da kapsar. Geniş kitlelerce yaşanmış bir olaya ait anıların paylaşılması, büyük insan gruplarının başka bir yolla elde edilmesi zor olan güçlü bir yakınlık hissetmesini sağlar. Topluluk ruhunun nesnel bir gerçekliğe dayanması gerekmez. Olaylarla ilgili anıların canlılığı ve bu olayların yarattığı duygular hususunda bireyler arasında büyük ölçüde örtüşme olması beklenir. Gerçekte ise, bu hususlardaki görüş birliği genellikle zannedildiği kadar yüksek olmaz. Bireyler başka

insanlar hakkında çıkarımlarda bulunurken, aksi bir bilgi olmadıkça, genellikle kendi deneyimlerini olağan olarak kabul ederler. Bir bireyin bazı durumlarla ilgili olarak diğer insanların da aynı anıları/duyguları paylaştığı biçiminde bir algıya sahip olması, bu algısının gerçekten de doğru olduğunu göstermemektedir.

Anısal bellek, yalnızca hatırlamada değil, yaşanan olayın duygusal içeriğinin yeniden yaşanmasında da önemli bir rol oynadığını açıkça ortaya koyar. Anılar, sadece olay esnasında yaşanan üzüntüyü hatırlatmakla kalmaz, bugün de üzülmeye sebep olabilir. Bireyler duygusal yaşantıları sözel bildirimlere dönüştürme yeteneğine sahiptir. Fakat bazı dönüşümler daha zor olabilmektedir. Duyguları sözcüklere dökme sürecinin ne denli zor olduğu ve duygusal bir durumu anlatmak için kullanılan sözcüklerle, bu duygusal durumun gerçek özellikleri arasında büyük bir uçurum vardır. İnsanlar mevcut duygularını ifade etme güdüsüne sahiptir ve bu durum toplumsal davranışın farklı yönleri açısından önem taşır. Eğer geçmişte yaşanan bir olay, hatırlandığında güçlü duyguları kendiliğinden harekete geçiriyorsa, paylaşma eğilimi daha yüksek olur. Toplum psikolojisi literatüründe yer alan klasik çalışmalar, bireylerin güçlü duygular yaşadıklarında, genellikle diğer kişilerle yakınlaşma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur. Aslında bu, kendi içlerindeki duyguları anlama çabasının bir parçasıdır (Lambert vd., 2015, ss. 257-258).

Bir olay hakkında geçmişte hissettiklerimizle bugün hissettiklerimiz her zaman aynı olmayabilir. Örneğin, bir zamanlar bizi neşelendirmiş olan olaylar şimdi daha çok hüznendiriyor olabilir ya da daha önce hüznü veren olayları şimdi keyifle hatırlayabiliriz. Bir olay ilk gerçekleştiğinde, geniş kitleler aynı duygusal tepkiyi gösterebilir. Ancak bu her zaman böyle olacağı anlamına gelmez. Zamanla gruplar duyguları açısından farklılaşabilir. Önemli bir tarihsel olay yaşandığında, geniş kitleler aynı duyguları paylaşsalar da, bu olayın daha sonra hatırlanması, bir grup insanda psikolojik birliktelik hissini artırabilir ya da arttırmayabilir. Zamanla fikirlerimiz de değişebilir. Anılar belirli bir dönemde bir birliktelik duygusu yaratsa da, bu özelliği sonsuza kadar koruyamayabilir (Lambert vd., 2015, ss. 260-263). Bazı tarihsel olaylar, ister yakın ister uzak geçmişte yaşanmış olsun çok güçlü duygular uyandırabilmektedir. Ayrıca bu olayı doğrudan kişinin yaşayıp yaşamadığı da önemli değildir. Bir kez harekete geçirildiğinde bu duyguların toplumun büyük bir kesimini kapsayan çok önemli etkileri olabilir (Lambert vd., 2015, s. 271).

Araştırma Ana Problemi

Bulgaristan'dan 1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan/bırakılan bireylerin anılarının duyguları üzerindeki etkileri nelerdir?

Alt Problemler

- Bireylerin bu göç sürecinde *deneyimledikleri anıları* nelerdir?
- Bireylerin bu yaşantılarına eşlik eden duyguları nelerdir? *Geçmişte* deneyimledikleri bu duygularını nasıl hatırlamaktadırlar?
- Bireyler *bugün* o dönemde yaşananlara, göç sürecine ilişkin neler düşünmektedirler ve bu sürece ilişkin ne tür duygulara sahiptirler?
- Bireyler *başkalarının* göç sürecinde deneyimledikleri duyguları hakkında ne düşünmektedirler? Başkalarının bu duyguları ile kendi duyguları arasında nasıl bir bağ kurmaktadır?

LİTERATÜR TARAMASI

Yapılan Araştırmaların Konu ve Bağlamı

Işık (2016)'ın araştırma konusu Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleştirilen son büyük göç olan 1989 göçüdür. Ayrıca bu çalışmada Bulgaristan'ın azınlığa uygulanan asimilasyon yöntemleri de incelenmiştir (s.5).

Yorulmaz (2012)'in araştırma konusu 1984-89 tarihleri aralığında Bulgaristan hükümetinin Türklere uyguladığı asimilasyon politikaları ve göç deneyimlerinin aktarımı olarak belirtilmiştir (s.5). Bu araştırmanın amacı Bulgaristan'ın Varna kentinde ve Bulgaristan'dan göç edip İstanbul'da göçmen konutlarında yaşayan bireylerin göç, zorunlu göç, milliyetçilik, kültürel kimlik konusunda ne düşündüklerinin, onlar için ne anlam ifade ettiğinin karşılaştırılması ve farklılıkların belirlenmesidir (s.24).

Güler (2014)'in araştırma konusu ise 89 yılında Türkiye'ye göç eden bireylerin Bulgaristan'da kendi kültür ve tarihleriyle alakalı algıları hakkındadır (s.ii). Araştırmanın temel amacı, 89 tarihinde göç eden bireylere uygulanan asimilasyon yöntemlerinin, onların tarih ve kültürleriyle alakalı algılarını etkileyip etkilemediğini anlamaya çalışmaktır (s.18).

Yılmaz (2008) çalışmasında, Bulgaristan Türklerine uygulanan zorla asimilasyonu ve zorunlu göçü Türk basınındaki yansımalarıyla ele almıştır (s.6).

Borlat (2019) 1989 Zorunlu Göçü, Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu konusunu çalışmış olup bu araştırmayı Çanakkale Şirinköy’de gerçekleştirmiştir. Borlat bu araştırmada Bulgaristan’dan göç eden bireylerin yaşadıkları baskı içeren asimilasyon politikalarını, göç ve uyum sürecini, bu sürecin ne doğrultuda gerçekleştiğini irdelenmiştir (s.68). Ayrıca göç eden bireylerin göç öncesi-sonrası kültürel, dini, sosyal, ekonomik, eğitim, siyasi koşullarının saptanarak mukayese edilmesi, kültürel alışverişin tesirlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Göç ettikten sonra sıkıntıların belirlenmesi, bu problemlerin çözümü için yapılanların irdelenmesi hedeflenmiştir (ss.69-70).

Sayar (2011), Bulgaristan göçmenleri ve toplumsal diyalog ağları konusunu çalışmış olup bu araştırmayı İzmir Sarnıç Beldesi’nde gerçekleştirmiştir. Sayar göçmenlerin yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir, sosyal güvence gibi konulardaki genel durumlarını incelediği alan araştırmasında, göçmenlerin toplumsal diyaloglarını geliştirmede tercih ettikleri araçları ortaya koymuştur. Ayrıca göçmenlerin Türkiye’de karşılaştıkları sorunlar da incelenmiş olup bu sorunların çözümünde ve toplumsal uyumda, bu araçların etkinliği belirlenmeye çalışılmıştır (s.72).

Kurtuluş (2019) çalışmasında Bulgaristan’da yaşanan asimilasyon sonucu 1989 Büyük Göç olayını yaşayan Bulgaristan Türklerinin hatıralarına, duygu-düşüncelerine değinmiştir. Onların anlattıklarının derlenmesi sonucu ortaya çıkan çalışmada Bornova’da yaşayan Bulgaristan göçmenleri ile görüşmeler yapılmıştır (s.25).

Adiloğlu & Eklemezler (2021) çalışmalarının odak noktası, kadının bir göçmen olarak iş hayatında verdiği emektir. Zira genellikle ikincil ve yedek iş gücü veya kadın işi olarak ifade edilen bir konumda yer bulan kadın emeği, göç durumunda daha da değersizleştirilebilmektedir. Çalışmanın amacı göç öncesinde ve sonrasında kadın deneyimini ve çalışma durumunu, Bulgaristan’dan göç etmiş kadın çalışanlar üzerinden ortaya koymaktır (s.71).

Adiloğlu & Eklemezler (2018) çalışmalarında, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden bireylerin Bulgaristan’la olan ilişkilerinin sadece siyasi değil, farklı içerik veya nitelikte olan ilişkilerle de sürdüğünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmasının asıl varsayımı, göçmenlerdeki ulus-ötesi bağların tüketim ürünleri ile sürdüğüdür. Burada

esas soru da bahsi geçen bağların içerik çeşitliliği, gelişimi ve yoğunluğu hususudur (s.717).

Yavuz (2019) çalışmasında 1878-89 tarihleri aralığında Bulgaristan'da yönetimde olan hükümetlerin Türklere karşı gerçekleştirdikleri politikaları ele almıştır. Ayrıca bu yöntemlerin somut bir yansıması olan 1985-86 tarihlerinde Türkler için tekrar açılmış olan Belene Toplama Kampı incelenmiştir (s.221).

Yapılan Araştırmaların Yöntemleri

Işık (2016) araştırmasına önce literatür taramasıyla başlamış ve saha incelemesi kapsamında Bulgaristan'a yaptığı ziyaretlerde Balkanlar-Türkiye ve göçler bağlamında Kırcaali Bölge Arşivinde ve kitabevlerinde araştırmalar yapmıştır. İki dildeki kaynaklar da incelenmiştir. 1951-68-78-89 göçlerini gerçekleştiren bireylerle görüşme yapıp o zamanki şartlar araştırılmıştır (s.6).

Yorulmaz (2012) araştırmasında nitel araştırma yöntemini tercih etmiş olup çalışmayı Varna'da ve İstanbul Kurtköy'de bulunan göçmen konutlarında gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır (s.27). Derinlemesine görüşmelerde her bir yaş grubu için cinsiyet bazında üçer grup oluşturulmuştur. Bu bağlamda Kurtköy ve Varna'da 30-45 yaş grubundan 2 kadın-2 erkek, 45-60 yaş grubundan 2 kadın-2 erkek ve 60 yaş üzeri gruptan 2 kadın-2 erkek olmak üzere toplam 24 kişiyle görüşülmüştür (s.2).

Güler (2014) araştırmasında Türkiye'ye göç eden bireylerin kültür ve tarih algılarını derinlemesine görüşme teknikleri kullanarak tespit etmeye çalışmıştır. Örneklem olarak Bulgaristan'da eğitim almış, Türkiye'de almamış, 89 tarihinde Bulgaristan'dan Bursa'ya göç eden bireylerle görüşmeler yapılmıştır (s.ii). Bunu tercih etmesinin nedeni ise soruları cevaplandırırken Türkiye'de verilen bilgi ve görüşlerden etkilenmemeleridir. Yalnızca, Bulgaristan'da görmüş oldukları eğitim dikkate alınarak daha sağlıklı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir (s.22). Araştırma bulguları, nitel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Veriler de sözlü tarih çalışması yapılarak ortaya konulmuştur (s.20). Araştırmada kaynak taraması, örnek olaylar, derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır (s.21). Araştırmanın örneklemine, derinlemesine görüşmelere katılan 30 kişi oluşturmuştur. Katılımcılar, Bulgaristan'ın Kırcaali,

Razgrad, Şumnu, Filibe, İslimiye şehirlerinden gelen kişiler arasından seçilmiştir. Görüşmeler için göçmen nüfusun yoğun olduğu yerler olan Görükle ve Kestel göçmen konutları, Hürriyet ve Hamitler mahalleri seçilmiştir. Katılımcılar 20 erkek, 10 kadından oluşur (s.22).

Yılmaz (2008) çalışmasında nitel araştırma yapmış ve bu bağlamda gazeteleri incelemiştir. Alan yazınında sıklıkla kullanılan bu yöntem dokümana ulaşma, analiz etme ve veri kullanma şeklindedir. Asimilasyon süreci ve göç olayıyla alakalı 1984-1989 tarihleri aralığında üç büyük gazete olan Tercüman, Milliyet, Cumhuriyet seçilerek onların incelenmesi uygun görülmüştür (s.183).

Borlat (2019) çalışmasını nitel araştırma yöntemleri doğrultusunda yapmış olup bir kültüre özgü bütün unsurları ve bu unsurların etkilerini açıklama ve yorumlama hedefi içeren kültür analizi modelini kullanmıştır. Kültür analizinde, bir kültüre ait hususlar, bahsi geçen kültürün hayat tarzı, iletişim şekilleri ve davranış biçimlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (s.71). Kültür analizinde genellikle görüşme, gözlem gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır. Bu çalışmada derinlemesine bilgi toplamada işlevsel olarak kullanılan amaçlı örneklem dahilinde çalışma grubu saptanmıştır. Çalışma grubu kontrollü eleman örnekleme ile belirlenmiştir. Kontrollü eleman örnekleme, çalışmanın hedeflerine uygun biçimde, örnekleme bulunacak kişilerin belirli olan özellikleri taşıma durumuna göre, örnekleme dahil edilmesinin kontrol durumunda olduğu örnekleme tekniğidir (s.72). Araştırma 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışma Çanakkale'nin Gökçeada İlçesine devlet eliyle 2000 yılında kurulan Şirinköy'e yerleştirilen 1989 Bulgaristan göçmenleri ile sınırlandırılmış olup 16 erkek 14 kadın olmak üzere toplamda 30 kişiyle gerçekleştirilmiştir (s.71). Araştırmada nitel veriler, temel veri toplama yöntemlerinden olan derinlemesine görüşme türlerinden etnografik görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcıların hayat hikayelerini ve özgeçmiş bilgilerini içeren sorulara da yer verilerek destekleyici veri toplama yöntemlerinden de faydalanılmıştır. Nitel verileri çözümlerken doğrudan alıntılama yolu kullanılmış olup ayrıca araştırmacı gözlem notlarına da başvurulmuştur (s.72).

Sayar (2011)'in alan araştırmasında 26 sorudan oluşan bir anket hazırlanmış ve 70 kişiye uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Ankette bulunan sorular, frekans analizi ile yorumlanmıştır (s.73).

Kurtuluş (2019) çalışmasında 1989'da göç eden bireyler ile yapılan görüşmeler sözlü tarih yöntemi ile derlenerek göçe sebep olan olaylarla göç sırasında karşılaştıkları hususlar ve Türkiye'ye yerleşmeleri sırasında uyum ve aidiyetle alakalı deneyimledikleri sıkıntıların değerlendirilmesini amaçlamıştır. İzmir, balkanlardan gelen göçmenlerin yoğun olarak yerleştiği şehirlerden biridir. Bornova bu ilçelerin başında geldiği için araştırmanın yapılacağı yer olarak belirlenmiştir. Kurtuluş, çalışmada sözlü tarih yöntemini kullanma sebebini, asimilasyon ve zorunlu göç tanıklarının çoğunun yaşamını sürdürüyor olması olarak belirtmiştir. Ona göre kütüphaneler ve arşivler her zaman ulaşılabilir kaynaklar iken birincil kaynak olarak insanlara her zaman ulaşma şansımız olmayabilir (s.24).

Adiloğlu & Eklemezler (2021)'in çalışmalarında Bulgaristan'dan Türkiye göç edip Bursa'ya yerleşmiş olan kadınların iş hayatlarında yaşadıkları deneyimler ele alınır. Köken ülkede ve Türkiye'de iş deneyimi bulunan kadınlar katılımcı olarak belirlenmiştir. Ayrıca amaca yönelik örneklem seçimi ile farklı tarih aralıklarında Türkiye'ye göç etmiş toplam 12 kişiden oluşan iki kadın göçmen grubu belirlenmiştir. Bir grup 1968'de Bulgaristan ile Türkiye arasında imzalanan yakın akraba göçü antlaşması, sonrasında 1970 yıllarında Türkiye'ye göç etmiş 6 göçmen kadından oluşur. Diğeri ise 1989 yılı göç sürecinde Türkiye'ye göç eden 6 kadını içerir. Araştırma boyunca katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 2020 yılı Kasım ayı ile 2021 yılı Ocak ayı arasında katılımcılardan Bulgaristan'daki çalışma deneyimleri ve göç sonrasında ücretli çalışma hakkında bilgiler elde edilmiştir. Görüşme soruları her iki ülkede iş bulma deneyimleri, kazanılan paranın nasıl harcadığı, sigortalılık, çalışmaya yüklenen anlam, aile ve çalışma yaşamı ilişkisi, boş zaman benzeri konularından oluşur. Katılımcıların çalışmaya dair hatırladıkları, ortaklaşan temalar altında analiz edilip anlatılar ile ortaya çıkan temaların mevcut literatürle benzeşen veya ayrışan yanları belirtilmiştir (s.72).

Adiloğlu & Eklemezler (2018)'in çalışmalarında nicel yöntemle başvurulmuş olup veri toplama tekniği anket olarak belirlenmiştir. Anket, Bursa'nın Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım ilçelerinde yaşayan yetişkin, birinci ve ikinci kuşak Bulgaristan'dan göç eden erkek ve kadınlara uygulanmış olup toplamda 356 anket cevaplanmıştır. Bal-Göç'ün şubelerinin katılımcılara ulaşmada aracılık etmesi planlanmış olup onların işlevsiz kaldığı hususlarda kartopu örnekleme kullanılarak katılımcılara erişilmiştir. Anket, demografik sorular ile esas soruları kapsayan tek

formdan oluşur. Demografik sorularda doğum yeri ve göç yılı, davranış ile alakalı sorulardaysa ürün kullanımı (amaç, sıklık, çeşit) açık uçlu olarak yapılandırılmıştır. Bulguları analiz etmek için SPSS'e başvurulmuş, çapraz tablolar ile frekans tabloları oluşturulmuştur (s.718).

Yavuz (2019)'un çalışmasında Sofya Milli Kütüphanesinde bulunan Yeni Işık Gazetesi nüshası, Bulgaristan resmi gazetesi verileri, 1985'de ad değişiminin gerçekleştirildiği doğum belgesi ve ikinci dereceden kaynaklar kullanılmıştır (s.222).

Yapılan Araştırmaların Bulguları

Işık (2016)'ın araştırma bulgularına göre komünist rejim 1946-89 tarihleri aralığında demografik sebeplerle azınlık olarak nitelendirilen Türkleri asimile etmeye ve göç etmeye zorlamıştır. 1984-89 tarihleri Türkler için en sıkıntılı dönemdi. Birçok Türk bir neden yokken hapse atılmış ya da öldürülmüştü. Türkçe konuşmanın karşılığı para cezasıydı. Dini ibadetleri uygulamak suç olarak görülüyordu. Yani bireyler hükümet tarafından ötekileştiriliyordu (s.130).

Yorulmaz (2012)'in çalışma bulgularına göre 1985 yılı Şubat ayında zorunlu ad değiştirme ile başlayan asimilasyon politikaları, dini uygulamalardan eğitim süreçlerindeki yasaklara kadar devam etmiştir. Görüşülen kişiler gündelik yaşamlarının her yerinde kültürel kimliklerine yönelik ötekileştirmelerle beraber baskıcı bir tutumla karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir. Tüm bunlar onların zorunlu göçüne sebep olmuştur (s.63). Göç edemeyenlerin gerekçesi ise ekonomi ya da askerde olan çocuklarını bırakamamak olmuştur. Bazıları ise Bulgaristan'a dönme sebeplerini iş imkanı bulamamak olarak ifade etmişlerdir (s.64). Görüşülen kişilerin belirttiğine göre onları göç etmeye zorlayan en önemli neden isim değiştirme uygulaması olmuştur. Ayrıca fiziksel bir şiddet yaşamadıklarını, fakat isim değiştirme ile birlikte günlük yaşamlarında pek çok baskıcı tutumla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir (s.65).

Güler (2014)'in çalışma bulgularına göre Bulgaristan milli bayramlarına çalışanlar ve öğrenciler zorunlu bir şekilde katılmıştır. Derslerde Atatürk'ten bahsedilmediği, fakat bireylerin genel olarak Atatürk'ü bildikleri görülmektedir. Dini ibadetlerin gizlice yerine getirildiği ifade edilir (s.112). Bulgarların fazla oldukları yerlerde yaşayan bireyler sadece evde Türkçe konuşabildiklerini, fakat Türkçe okuma

yazma bilmediklerini ifade etmişlerdir. Kimi görüşmeciler, geleneksel kıyafetlerin giyilmesinin yasaklandığını ve bazı yöntemler kullanarak çözüm bulmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir (s.113).

R. Yılmaz (2008) bu çalışmada, Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleştirilen göçü, Türk basınına yansımalarıyla incelemiştir. Bu sürece dair çok fazla makale ve haber olduğu için üç büyük gazete olan Tercüman, Milliyet, Cumhuriyet seçilmiştir. Türk basınının bu süreçte Bulgaristan Türklerinin sesini tüm dünyaya duyurmada büyük faydası olmuştur. Bulgulara bakıldığında ise yapılan uygulamalar göz önünde bulundurularak Türk basınında çıkan haberlerin gerçeği yansıttığı ifade edilmektedir (s.183).

Borlat (2019)'ın çalışmasının bulgularında ise, göç eden bireylere bu süreci tetikleyen hususların ne olduğu sorulmuş ve alınan cevaplarla göçün gerçekleşmesinde dini, siyasi, sosyal, etnik ve ekonomik sebeplerin etkili olduğu anlaşılmıştır (s.76). Borlat'ın çalışmasının bulguları özetle şöyledir:

- Şirinköy beldesindeki göçmenler, Bulgarların Türk nüfusunun hızlı artışından dolayı kaygılandığından bahsetmişlerdir. Bu yüzden de Bulgarların farklı hususlarda asimilasyon politikaları uyguladıkları ve Türkleri göç etmeye zorladıkları konusunda hemfikir olmuşlardır (s.172).
- Türkçe konuşmanın yasaklanması ve ad değiştirme faaliyetini bardağı taşıran son damla olarak belirtmişlerdir (s.172).
- Göçmenler asimilasyon öncesi büyüklerden öğrendikleri dini yaşantılarını rahat bir şekilde uyguladıklarını, Türkiye'dekinden farklı bir dini hayatlarının olmadığını özellikle belirtmişlerdir. Fakat bu durumun daha sonra değiştiğinden, sünnet ettirme, ölüleri dini inançlarına göre gömme gibi durumları gizli saklı yaptıklarından, evlere baskın yapıp dini kitapların arandığından, camilerin kapatıldığından, kıyafetlerde dini unsura dair her şeyin yasaklandığından ve mezar taşlarının tahrip edildiğinden bahsetmişlerdir (s.174).
- Bulgaristan'ın, Türkleri asimile etmesi hususunda eğitimi de kullandıklarından ve Türk çocuklarının ötekileştirildiğinden söz etmişlerdir. Eğitim alanında Türkler arka planda gelmekte ve ileri derecede okullara devam edememekteydiler (s.175).

Borlat (2019)'ın çalışmasının bulgularına göre göç sonrasında da bazı zorluklar yaşanmıştır. Bunlar şu şekildedir:

- Türk eğitim sisteminin farklı olması bunların başında gelmektedir (s.176).
- Bulgaristan'da çalışma saatleri ile görev dağılımının netliğinden ve ücret tatmininden konuşan göçmenler, Türkiye'ye göç ettiklerinde çalışma koşulları hususunda zorlandıklarını ve bu sorunların sosyal hayatlarını da etkilediğini ifade etmişlerdir (s.177).
- Yaş yüzünden iş bulmakta sıkıntı yaşayanların olduğunu, bu yüzden belli yaştaki kişilerin Bulgaristan'a geri dönmek zorunda kaldığını ifade eden göçmenler, genellikle Türkiye'de iş bulma sıkıntısı yaşamadıklarını, yalnızca işleyiş farklılığından dolayı entegrasyon sürecinde sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir (s.177).
- İş hayatlarında bazen dil hususunda sorun yaşadıklarını fakat iş arkadaşlarının yardımı ile bu sıkıntının da üstesinden geldiklerini belirtmişlerdir (s.177).
- Kadınların iş yaşamında aktif rol aldıkları göze çarparken kadın göçmenler o dönem Türkiye'de kadınların çalışmasına değişik gözle bakıldığından hatta bazen eleştirilere maruz kaldığından, bu yüzden de iş hayatına entegre olma hususunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir (s.177).
- Şirinköy'deki bireyler Bulgaristan'da asimilasyon olmadan önce Anadolu'daki Türkler gibi giyim tarzlarının olduklarını, bu konuda herhangi bir müdahalenin olmadığını belirtmişlerdir. O dönemde Bulgaristan'da genç kadın ve erkeklerin Türkiye'ye kıyasla daha modern giyindiklerini ve daha bakımlı olduklarını belirten bireyler, köylerde hayatlarını sürdüren yaşlı kadınların şalvar ve etek giyip eşarp bağladıklarını, yaşlı erkeklerin de şalvar giyip sakal bıraktıklarını ifade etmişlerdir. Fakat Jivkov döneminde giyimlerine müdahale olduğunu ifade etmişlerdir. Kıyafetlerde dini unsurla ilişkilendirilen unsurların yasaklandığı, bu yasaklara uymayan kişilere ise cezalar uygulandığı ifade edilmiştir. Göç sonrası Türkiye'de kadınların modern giyim tarzları ve bakımlı olmalarından dolayı eleştirilerle karşılaştıklarını ama sonrasında bu durumun benimsenmeye başlandığını belirtmişlerdir (s.179).
- Görüşmeciler Bulgaristan'da asimilasyon öncesinde ekonomik durumları ve çalışma koşulları daha iyi olduğu için çok fazla sosyal faaliyetlerinin bulduklarını, aileleriyle akşam yemeğine, sinemaya, eğlenmeye gittiklerini,

ayrıca kadınların geç saatlerde evine yalnız dönebildiklerini vurgulamışlardır. Türkiye'ye göç ettikten sonra hayat kalitelerinin değiştiğini ve zaman zaman Bulgaristan'daki sosyal yaşantılarını özlediklerini vurguladıkları tespit edilmiştir (s.180).

Borlat (2019)'ın çalışmasının bulguları doğrultusunda görülmektedir ki, Şirinköy'deki göçmenlerin dini ve siyasi konuda entegrasyon sürecinde sıkıntı yaşamamış, eğitimde dil konusunda zorluk yaşamış oldukları ön plana çıkmıştır. Fakat uygulanan uyum yöntemleriyle bu sorunu kısa zamanda çözdükleri ve başarılı bir eğitim hayatı geçirerek iyi konumlara ulaşma fırsatı yakaladıkları da önemli bir noktadır (s.180). Göç eden bireylerin ifade ettiklerine göre, uyum sürecinde farklı konularda yaşanan sıkıntılar onları yıldırmamış, mücadeleci ve sahiplenici davranışlarıyla yerel halk ile karşılıklı etkileşim kurarak yakın ilişkiler göstermiş ve bundan dolayı da yaşanan sorunların üstesinden gelerek sıfırdan başladıkları yaşamlarında var olabilme mücadelesini başarılı bir şekilde vermişlerdir (s.181).

Sayar (2011)'ın araştırma sonuçları ise şu şekilde ifade edilir: göç sonrasında toplumsal ilişkiler de değişmiş, göçmenler hiç tanımadıkları kişilerle ilişki kurmak durumunda kalmışlardır (s.98). Bu kişiler göçten dolayı olan sosyal ve ekonomik sorunları çözebilmek ve bu durumu kamuoyuna taşıyabilmek, uyumu kolaylaştırmak için gazete-dergi ve benzeri yayınları, televizyon, radyo, internet ve benzeri araçları kullanmış ve dernekler kurulmuştur (s.98). Türkiye'de uyum sağlama konusunda çok sıkıntılı bir süreç yaşamadıklarını ifade eden göçmenler, buna rağmen yeni yerleşim yerlerinde bazı kesimler tarafından Bulgar olarak ifade edilip dışlanmışlardır (s.99). Göçmenlerde eğitim durumuna bakıldığında göç dönemine denk geldiği için eğitimleri yarıda kesilmiş olup genellikle ilköğretim ve lise mezunu olabilmişlerdir (s.99). Araştırmanın sonuçları göçmenlerin Türkiye'nin kendileri ile ilgili olan ekonomik uygulamalarını yetersiz bulduklarını göstermiştir. Devlet göçmenlere sadece belirli bir dönem için kira yardımında bulunmuştur. Göçmenler kendi imkanlarıyla yerleştikleri bölgelerin gelişimine etki etmişlerdir. Türkiye'ye iş ve beyin gücü ile gelen göçmenler sayesinde sanayi ve tarım alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır (s.100). Ayrıca Türkiye'de doğu bölgelerine yerleşenler de bulunmaktadır. Ancak zamanla göçmenler doğu bölgelerindeki yaşamlarından memnun kalmayıp ülkenin batı kesimlerine yerleşmişlerdir. Hem göçmenlerin hem de doğudaki yerli halkın gerçekleştirdikleri göçler sonucu batı kesimlerde nüfus yoğunluğu artmıştır (s.101).

Kurtuluş (2019)'un araştırması ile edinilen bulgulara bakacak olursak şunlar söylenebilir: göç etmek durumunda olan insanların göç sürecinin üzerlerinde oluşturduğu etkileri azaltabilmek ve yerleşik bir hayat sürdürebilmek için Bornova'da kendi anlattıkları hususunda, tüm göç edenlerin yerleşim konusunda en çok dikkat ettiği kısım kendi evlerini yapma olarak gözlemlenmiştir. Bu da göç sürecinin kişiler üzerinde yarattığı aidiyet karmaşasına buldukları çözüm yöntemi olarak değerlendirilmiştir (s.179). Ayrıca insanlar Bulgaristan Türklerine özgü dil kullanımını nedeniyle yaşadıkları iletişim sıkıntılarını en önemli problem olarak ifade etmişlerdir. Fakat yerli halkla sosyal ilişkiler içerisinde iletişim kurarak bu sorunların üstesinden gelebilmişlerdir (s.179). Kadın göçmenlerin iş hayatına girmesi yerleştikleri bölgede halkın tepkisine neden olsa bile sonraki süreçte Türkiye'deki kadınların iş hayatına katılması noktasında ön ayak olmuşlardır. Göçmen kadınların Türkiye'deki iş hayatına katılımı, ailelerin refah düzeyini arttırarak göç sürecinin olumsuz ekonomik etkilerinin kısa bir zamanda telafi edilebilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra kadın hareketlerine farklı bir perspektif sağlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin aile ve sosyolojik yapısına olumlu bir katkı sağlamıştır (s.179). Bulgaristan'da göçe zorlanan göçmenlerin birçoğu anavatana döndüklerinden dolayı çok memnun olmuşlardır. Bunun temel sebebi, Bulgarların uyguladığı asimilasyon faaliyetlerinin kişilerin manevi ve milli değerlerini tehdit etmesi, bundan dolayı da artan Türk milliyetçiliği dalgası olmuştur. Göç sonucunda insanlar Türkiye'de Türk kimliklerini ve dini hayatlarını özgür bir şekilde sürdürebilmişlerdir (s.179). Göç eden bireylerin Türkiye'ye entegre olabilmelerini sağlayan hususlardan biri, özellikle öncesinde Türkiye'ye göç eden tanıdıklarının olup bu insanların onlara yardım eli uzatmasıdır. Bu nedenle göçmenler hızlı bir adaptasyon sağlamıştır (s.180).

Adiloğlu & Eklemezler (2021) çalışmalarının bulgu kısmında göçmen kadınların geride bıraktıkları ülkedeki çalışma deneyimleri, göçmen kadınların çalışmaya bakışları ve boş zaman pratikleri, göç sonrası: iki grubun iş yaşamına dair ortak ve farklı olan deneyimleri, çalışan göçmen kadına bakış/toplumsal cinsiyet rolleri ve ev içi yaşam, çalışmanın ardındaki motivasyon ve ikinci kuşak gibi konular belirtilmiştir. Araştırmaya katılanlardan sadece Eğridere-Ardino kasabası merkezinde ve Filibe kentinde yaşamını sürdüren iki kişi hariç diğerleri çocukluklarından beri aileleriyle beraber bütün işinde çalışıp hayvanlarla ilgilenmişlerdir. Bulgaristan'da 1960 yılları itibariyle kadınlar tarım dışı işlere de yönelmişlerdir. Tasarımcı, dokuma operatörlüğü, terzi vb. işleri deneyimlemişlerdir (s.77). Her iki dönemde göç eden kadınlar, önce beş altı ay, bir yıl

gibi sürelerle bağ, bahçe ve tarlada yevmiyeli işçilik, çiğ börekçi yanında, hazır giyim atölyesinde çalışma gibi sigortasız işleri deneyimlemiş ve sigortalı bir işe girmiş oldukları halde yevmiyeli olarak meyve sebze toplama, fide dikimi gibi işlere devam ettiğini söyleyen katılımcılar olmuştur (s.79). 1970'lerde göç edenler daha büyük ölçekli, 1000 üzeri sayıda çalışanın olduğu özel ya da kamusal yerlerde iş bulabilirken, 1990'lı yıllarda gelen göçmen kadınların ise yevmiyeli tarım işlerinde çalışma sürelerinin daha uzun olduğu veya küçük ölçekli hazır giyim atölyelerinde çalıştıkları gözlemlenmiştir (s.80). Evlenmek ya da çocuk doğurmak alanyazında ücretli iş hayatını bırakma sebepleri olarak ifade edilse de bu tespit, Bulgaristan'dan göç etmiş olan kadınlar için geçerli bir neden olarak görülmez (s.82).

Adiloğlu & Eklemezler (2018) çalışmalarında katılımcılar çoğunluğu Kırcaali ve ona bağlı ilçelerden, diğerleri ise Razgrad, Şumnu, Eski Zağra, Plovdiv, Burgaz illerinden gelmiştir (s.723). Elde edilen bulgulardan, Balkan menşeli ürünlerin Bulgaristan göçmenleri arasında halen yoğun olarak tüketildiği anlaşılır (s.729). Araştırma kapsamında görüşme yapılan göçmenler için anlam ifade eden imgeler arasında yiyecek, içecek, giyecek ve kullanılacak ürünler yer almaktadır. Bu ürünler, Bulgaristan göçmenlerinde yaşanmışlığın, alışkanlığın, alışılmış tatların ve özlemin imgeleridir. Tüm bunlar eğitimsiz için de iş sahibi için de Türkiye doğumlu için de Bulgaristan doğumlu için de erkek için de kadın için de bu böyledir. Bu yüzden göçmenler yalnızca çifte vatandaşlık ve oy kullanma ile sınırlandırılan bir ulus ötesilikle değil, göç öncesindeki yaşanmışlıklarını bugüne taşıyan bütün imgelerle Bulgaristan ile alakalıdır ve Türkiye'de iken bile Bulgaristan'da var olabilmektedir. Bulgaristan ürünlerinin kullanımı maddiden ziyade manevi değer açısından önem arz eder. Bu ürünlerin kullanımında yaş aralığının, göç etme tarihlerinin bir etkisi olmamaktadır. Tüketilen ürünler yalnızca tatlı yiyeceklerden oluşmamaktadır. Bu ürünlerin kullanımı ikinci kuşak göçmenler arasında da oldukça yaygındır (s.732). Bu ürün tüketimi muhacirliği yeniden üretmektedir (s.733).

Yavuz (2019)'un çalışmasının sonuçlarına bakıldığında Rusya'nın desteği ile önce özerklik, sonra bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, topraklarında azınlık halinde olan Türklere yönelik asimile etme uygulamaları gerçekleştirmiştir (s.228). Özellikle 1984 yıllarında baskı ve şiddet uygulaması artmıştır. Pomaklarla başlayan kültür ve isim değiştirme, Türklere de uygulanmıştır. Karşı gelenler farklı yaptırımlara maruz kalmıştır. Birçok Türk, Belene Toplama Kampına kapatılmıştır. 1989'da 300.000 Türk

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeye mecbur olmuştur. Tüm şiddet ve baskı politikaları, 1989 Todor Jivkov'un liderliğinin bitmesine kadar sürmüştür (s.229).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı Bulgaristan'da yaşayan Türklerin komünist dönemde yaşadıklarının duyguları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Komünist rejimi görüp yaşayanların bu konu hakkında o dönemlerde neleri deneyimlediklerini, bu deneyimlerin o kişiler üzerinde ne tür etkileri olduğunu netleştirip bunlara ışık tutmak ilk hedefdir. Bu çalışma tüm bunları diğer insanlarla paylaşmak açısından önem arz eder ve diğer araştırmacılar için de bir örnek teşkil edebilir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Sözlü tarih yaklaşımı araştırma konusu bağlamında bir döneme ait tanıklığın kayıt altına alınmasını mümkün kılan bir yöntem olması dolayısıyla tercih edilmiştir. İkamet edilen evin etrafındaki cadde ve sokakların daha önce de var oldukları ve bir geçmişe sahip olduklarını bilmek başka bir şey, geçmişte civarda ikamet eden yaşlı bireylerin belleklerinde hala yaşattıkları geçmişten, o caddelere, komşulara, sokaktaki evlere, dükkanlarda yapılan işe duydukları sevginin mahremiyetiyle beraber öğrenmek bambaşka bir şeydir (Thompson, 1999, s. 8). Bu bağlamda bu araştırma kapsamında 89 göçünü yaşamış bireylerin hafızalarında yer eden yaşantıların duyguları üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır.

Tarih, sosyoloji, eğitim, arkeoloji, mimarlık gibi disiplinlerde kaleme alınmış çalışmalar giderek sözlü tarihe alan açmaktadır (Adiloğlu, 2021, s. 959). Sözlü tarihin, genel kabul görür durumda ve hali hazırda bir tanımı olmadığını belirtmekte fayda vardır. Tüm çalışmalar içerisinde sözlü tarihin hangi yönüyle ele alındığı konusuna bakacak olursak, bu kavramın, büyük bir oranda sözlü tarih çalışması olarak kullanıldığı anlaşılır. Bunu takip eden ise yöntemdir. Ardından görüşme olarak kullanılır. Bu terimleri takip eden ise uygulamadır. Sözlü tarih, geniş bir kullanım yelpazesine sahiptir. Bunun başlıca nedenlerinden birisi, analojiye izin veren ismidir. Bir yanda sözü diğer yanda tarihi içermesi, söze veya tarihe eğilen araştırmacılar arasında alternatif bir şey

yanılsaması yaratabilmektedir. Bununla birlikte tıpkı Perks ve Thomson'un belirttikleri gibi doğuş noktaları ve gelişim kalıpları anlamında ülkeden ülkeye değişen farklılıkları içeriyor olması da sözlü tarihin bireyden bireye, kültürden kültüre, ülkeden ülkeye değişebilen anlam ve kullanım türlerinin yaratılmasına yol açmaktadır. Zira sözlü tarih, toplumun sınırlarında yaşayan ve anlatacak hikayesi olan sıradan insana eğilmeye odaklıdır. Bu özelliği bile yalnızca ve halen, sözlü tarihin kullanımı için birincil gerekçe olmayı sürdürmektedir (Adiloğlu, 2021, ss. 970-977).

Sözlü Tarihin Tanımı

Sözlü tarih, malzeme toplama yöntemi, bu günü daha iyi anlayabilmek, geleceği yönlendirebilmek maksadıyla geçmişi anlamlandırma sürecine yapılan katkıdır (Counce, 2001, s. 11). Ayrıca sözlü tarih, görüşmeciye de araştırmacıya da bir şeyler veren, hem araştırmacıdan hem de görüşmecilerden bir şeyler talep eden iki taraflı bir süreçtir (Counce, 2001, s. 27). Başka bir ifadeyle sözlü tarih, 20.yy'ın ilk yarısından itibaren sosyal bilimlerde araştırılan konuya yönelik kişilerin söze dayalı bilgi birikimlerinden yararlanılan, saha araştırmalarıyla tespit edilen veri toplama tekniklerinden bir tanesidir. Ayrıca sözlü tarihin işlevlerine değinecek olursak; yalnızca siyasi olaylarla ilgilenmekle kalmaz, aynı zamanda bahsi geçen toplumu ya da o toplumda yaşayan kişileri daha iyi anlayabilmek maksadıyla toplumun yapısı ve kültürü hakkında değerli bilgilere ulaşmada aracı olur (Demirci, 2018, s. 62). Kişi tarih sayesinde hayatında yaşamış olduğu sıkıntı ve değişimi de anlamaya çalışır. Savaşlar, toplumsal dönüşümler, teknolojik değişimler, kişisel göçler gibi. Yerel tarih ile birlikte, kasaba ya da köy, değişen özellikleri konusunda anlam arayışına girebilir. Ya da buraya yeni gelenler tarihini öğrenerek bir kökleşmişlik duygusuna sahip olabilir. Okullarda öğretilen toplumsal ve siyasi tarih çocuklara içinde yaşadıkları toplumsal ve siyasi sistemin nasıl oluştuğunu, güç ve çatışmaların söz edilen oluşumda nasıl rol oynadığını ve oynama sürecinde olduğunu anlama ve kabul etme hususunda yardım eder (Thompson, 1999, s. 2). İnsanlara aidiyet duygusunu vermenin yanı sıra geçmiş bilgilerle geleceği inşa etmek için nesiller arası ilişkinin kurulmasında ve geçmişin anlamlandırılmasında etkili olmuştur (Demirci, 2018, s. 63). Sözlü tarih ortak anlamları meydana çıkararak tarihçiye ve diğer insanlara bir mekâna veya zamana yönelik aidiyet duygusu kazandırabilir (Thompson, 1999, s. 18). Kültür tarihi çalışmalarında sözlü tarih

yönteminin kullanılmaya başlanması ile gözlem ve görüşme kayıtlarının doküman analizinde nitel araştırma yönteminin kullanılması, toplumu çok yönlü anlamayı ve açıklamayı olanaklı hale getirir. Özellikle sosyokültürel araştırmalarda veri toplama ve analizi hususunda nitel anlayışın benimsenmesi sözlü tarih yöntemini geliştirir (Demirci, 2018, s. 62).

İnsan belleği de sözlü tarihin odak noktasını oluşturmuştur. Çünkü yalnızca insanların yaşadığı ya da tanık olduğu olaylar değil, duyumları ve bellekteki hatıraları da önemli rol oynamaktadır. Ancak sözlü tarih metodu hususunda eleştirilerin olduğunu da unutmamalıyız. Özellikle tarihi belgenin değiştirilemez ya da somut olma durumuna karşıt olarak hatıraların, belleğin değişebilme, ayrıca bizi yanıltma durumunun olması önem arz eder (Demirci, 2018, s. 63). Sözlü tarih, var olan farklı görüş açılarının yeniden yaratılmasını sağlar. Ayrıca sözlü tarih, adil bir yargıyı olanaklı kılar. Sözlü tarih aracılığıyla tanıklar ayrıcalıklı olmayan, ezilen alt sınıf arasından seçilebilmektedir. Bu yüzden geçmişin daha gerçekçi, daha adil bir şekilde yeniden inşa edilmesine imkan verir (Thompson, 1999, s. 5). Sözlü tarih ve bellek arasındaki ilişki, kişilerin belleğindeki geçmişle alakalı hususlar, görüşmeyi yapan kişinin bir şey açıklarken kullandığı referanslar o insanın hayat şekline, görüşlerine, araştırmacı ve katılımcı arasındaki iletişime, neyin ne şekilde sorulduğuna bağlı olarak geliştirilmektedir. Bu sebepten dolayı görüşme tamamen o insanın belleğine bırakılmayıp araştırmacı tarafından yönlendirmeler yapılarak istenen bilgilere ulaşılmaktadır. Sözlü tarih araştırma süreci, soruların oluşturulması, görüşmenin gerçekleşmesi, arşivleme, açıklama/betitleme şeklinde sıralanır (Demirci, 2018, s. 64). Sözlü tarih yöntemindeki veri kaynakları ise mekân, dönem, tanıklık, belge kanıtı şeklinde sıralanır (Demirci, 2018, s. 65). Nitel araştırmanın aşamalarını da söylemeden geçmemek gerek. Araştırma probleminin belirlenmesi ve problemlere bağlı kuramsal yapı, araştırma sorularının geliştirilmesi, araştırma alanının ve örneklemin belirlenmesi, araştırmacı rolünün tespiti, veri toplama araçlarının ve stratejilerinin geliştirilmesi planı uygulandıktan sonra veri toplama, doküman inceleme, veri analizi, bulguların belirlenmesi, bulguların yorumlanması, sonuçların sınırlandırılması ve analitik genellemelere ulaşılması, sonuçların ortaya konulması şeklinde devam eder (Demirci, 2018, s. 67).

Sözlü Tarih Yönteminin Kullanımı

Akademik tarihçilerin gözünde sözlü tarih çok önemlidir. 20-30 yıldan beri sözlü tanıklıklar meşru ve belirleyici kaynaklar olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra yakın dönem geçmiş zaman öyküleri neredeyse tamamıyla belleğin işleyişine dayanmakta ve disiplinler dışı bir hareket kazanarak kamusal iletişim alanına, siyasete yayılmakta, ayrıca bazı noktalarda devlet desteği de almaktadır (Sarilo, 2007, s. 11). Ayrıca tarih çalışmalarının tümü toplumsal bir amaca dayanır (Thompson, 1999, s. 1). Tarihçiler de görüşme yaptıkları insanların hayatlarına girerek bazı değerleri daha iyi anlar. Kendi hayatlarından daha az ayrıcalıklı olan bu kişilerin göstermiş oldukları cesarete karşı bir saygı duyarlar (Thompson, 1999, s. 9). Tarih, yazım ve sunum durumunda her insana önem verir. Özellikle yaşlılar bu durumdan faydalanır. Sözlü tarih projesi bu insanların yeni sosyal ilişkiler kurmalarını sağlamanın yanı sıra bazen de bu ilişkileri uzun süreli dostluklara dönüştürür. Genelde görmezden gelinen, başka birinin eline bakan bu insanlara, eski hayatlarına geri dönmeleri, genç nesillere değerli bilgiler aktarmaları ile hem itibar hem de amaç duygusu kazandırılabilir (Thompson, 1999, s. 10). Ayrıca çok sayıda sözlü tanıklık olması bize, bu tanıklıkların büyük bir bölümü arasındaki ortak çizgiyi yakalama, kişisel tavırları, inançları bulup onları ayıklama olanağı vermektedir. Sonucunda da kişisel ve toplumsal deneyimler karışımı ortaya çıkar. Yerel tarihçinin çalışmasına en uygun olan yaklaşım da budur. Doğru kullanıldığı takdirde, tarihçi ile görüştüğü insanlar arasındaki güçlü bağlar, tarihi yaşama taşıyan pozitif unsurlardır. Çünkü iyi yapılmışsa eğer, kayıt dinlemek geçmişin içine girmeye benzer (Counce, 2001, s. 25). Ayrıca her türden insanın hayat tecrübesinin tarihin hammaddesi olarak kullanılabilmesi tarihe yeni bir boyut katıldığı anlamına gelir. Çünkü sözlü tarih özünde yayımlanmış otobiyografilere benzemektedir. Ama kapsamı daha geniştir. Sözlü tarihçi kiminle görüşme yapacağını, ne soracağını belirleyebilir. Bu görüşmeler başka türlü bulunamayacak yazılı belgeleri, fotoğrafları da ortaya çıkarabilir. Sözlü tarihçiler kendilerini yayıncı olarak düşünebilir: Ne çeşit kanıtlara ihtiyacın olduğunu düşün, ara, ortaya çıkar, öğretisi kabul edilir. Var olan tarih türlerinden birçoğu için bu yeni yaklaşımın en önemli etkisi yeni bir açıdan kanıt toplama imkanı sağlamasıdır (Thompson, 1999, s. 4). Ayrıca sözlü tarihin güncel, öznel, anlatıya bağlı yapısı, tarihin insanlar tarafından nasıl algılandığını, yorumlandığını, deneyimlendiğini anlamaya yarar (Neyzi, 2021, s. 10). Benedetto Croce için bütün tarih günceldi. Çünkü hepimiz geçmişe duygularımızı, fikirlerimizi kısacası şu anı katıyorsak geçmiş ölü değildir, hatta

geçmiş bile sayılmaz. Tarihe bugün içerisinden bakarız. Bu yüzden bugünü oluşturan dinamikler olarak neyin ciddiye alındığı, toplum tasarımıımızın hangi renklerden oluştuğu, zamanın, mekânın, insanın, eşyanın tek başına ve diğerleriyle ilişki halinde nasıl anlamlandırıldığı, verili bir zamandaki, bölgedeki tarih yazımının üslubunu, içeriğini doğrudan belirler (Danacıoğlu, 2001, s. 2). Ek olarak sözlü tarih çalışmaları, sözlü tarihçi ile görüşmeci arasındaki ilişkinin bir sonucudur ve bu ilişki eşit değildir. Çünkü konuyu belirleyip bu anlatının oluşmasını sağlayan kişi tarihçidir (Neyzi, 2021, s. 10).

Tarih 19.yy'da kendisini belge ve arşiv malzemesine dayalı bir zanaat olarak tanımlayıp 20.yy başında belge ve siyaset merkezli hale dönüşmüştü. 20.yy'ın ilerleyen süreçlerinde ise toplum merkezli olmaya yöneldi. Antropoloji, sosyoloji ve benzeri disiplinlerin etkisiyle tarih sosyal-bilim yönelimli hale gelmiştir denilebilir (Danacıoğlu, 2001, s. 2). Yerel tarih ise insanın ve mekânın bir araya geldiği bir bütünlüktür. Diğer bir ifadeyle, insanın ve mekânın bir siyasal iktidar odağının taşrasında buluşmasıdır (Danacıoğlu, 2001, s. 6). Birçok insan yerel tarihle ilgilenmeye kendi aile tarihini merak ederek başlar. Kim olduğumuz, nereden geldiğimiz kimisi için merak, kimisi için ise araştırma konusudur. Toplumun en küçük toplumsal, ekonomik, yasal birimi olarak aile, tarih ve sosyolojinin çalışma alanlarındandır (Danacıoğlu, 2001, s. 8). Ayrıca Türkiye'de nüfus sayımı verilerinin gizliliği, kilise defterine benzeyen kayıtların Müslüman dünyasında olmaması sebebiyle aile tarihine dönük çalışmalar genellikle sözlü tarih çerçevesinde yapılabilir (Danacıoğlu, 2001, s. 9).

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemini takip ederek tamamlanmıştır. Nitel araştırma; sosyal olguları bağlı oldukları ve içinde yer aldıkları ortamda doğal görünüşleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek yoluyla bilgi edinme ve bu bilgiler analiz ederek kuram geliştirme olarak tanımlanabilir (İslamoğlu & Almaçık, 2016, s. 216). Nitel araştırma yöntemi kişilerin oluşturdukları anlamları kavrayarak, onların süreci nasıl deneyimlediklerini öğrenmeyi hedefler. Burada amaç, kişilerin incelenen durumu nasıl anlamlandırdıkları hakkında bir anlayış geliştirebilmektir. Aynı zamanda bu anlamlandırma sürecinin ana hatlarını çizmek ve kişilerin deneyimlerini nasıl yorumladıklarını tarif etmektir. Bu sebeple incelenen konu, araştırmacının değil görüşme sağlanan bireylerin penceresinden görülmek istenmektedir (Merriam'dan alıntılan Kurnaz vd., 2021, s. 38). Veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmanın saha araştırması kapsamında 1989

yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan bireylerle görüşmek amaçlanmıştır. Bunun nedeni ise, yaşanan deneyimlerin duygulara etkisini onlardan öğrenmek ve kayıt altına almaktır. Araştırılan konu hassas olduğundan araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın sahası, göçmen nüfus yoğunluğu bulunan illerden biri olduğu için ikamet edilen Bursa ili ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırma için 12 erkek 8 kadın olmak üzere toplam 20 görüşme yapılmıştır. Veri toplama süreci 18 Ocak 2022 tarihinde başlamış, 25 Mart 2022 tarihinde sonlandırılmıştır. Bu süreçte bazı katılımcılarla ikinci görüşmeler yapılmıştır. Bunun sebebi katılımcıların zaman kısıtı olmuştur. Görüşmelerden en kısa olanı 1 saat 10 dakika sürerken en uzun görüşme 5 saat 30 dakika sürmüştür. Katılımcılara ulaşma ortak tanıdıklar ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu araştırmada amaçlı örneklem planlanmış olup onların yetersiz kaldığı hususlarda kartopu örnekleme kullanılarak katılımcılara erişilmiştir. Amaçlı örneklemin amacı, araştırmada çalışılan problemleri aydınlığa kavuşturacak zengin bilgi içeren durumları seçmektir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında fayda sağlamaktadır (Tarhan, 2015, s. 653). Kartopu örnekleme yönteminde ise örneklem oluşturma süreci araştırmanın yapılacağı bireylerden birine ulaşarak başlar. Bu katılımcıyla yapılan görüşme sonunda katılımcının önerdiği diğer bireylere, o bireylerle görüşme sonrası da onların önerdiği diğer bireylere ulaşılmaktadır. Böylece katılımcı sayısı artarak süreç devam etmektedir. Bu süreç bir süre sonra belli kişiler üzerine odaklanıp örneklem oluşturmaya sonlanmaktadır (Şahin'den alıntılan Koç Başaran, 2017, s. 492). Kartopu veya zincir örnekleme tekniği, evreni oluşturan bireylere erişmenin zor olduğu ya da evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton'dan alıntılan Baltacı, 2018, s. 253). Bu teknik, zengin veri elde edilebilecek kişi ve kritik durumlara odaklanmakta ve evrene, bu kişi ve kritik durumları takip ederek ulaşmaktadır (Creswell'den alıntılan Baltacı, 2018, s. 253). Araştırmacı insanlara başka kimlerle görüşebileceğini sorarak yeni bilgiler edinmeye çalışır. Burada önemli olan nokta araştırmacının, görüştüğü kişilerin güvenini kazanmasıdır (Grix'ten alıntılan Baltacı, 2018, s. 253). Çünkü insanlar güvenmedikleri birine bilgi vermekten çekinebilir ve yeni kişilerle görüşme için referans olmayabilirler (Marshall'dan alıntılan Baltacı, 2018, s. 253). Ayrıca araştırmacının eriştiği bu ilk ve anahtar kişiler, çoğu kez farklı kişiler ve

gruplar tarafından önemli olarak görülmektedir (Bernard'dan alıntılanan Baltacı, 2018, s. 253). Belene'de yatmış olan kişiler ve aileleri de bunlara örnektir.

Veri işleme ve analiz aracı olarak MAXQDA 2022 tercih edilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin işlenmesi sürecinde ilk önce tüm görüşme deşifreleri MAXQDA proje dosyasına aktarılmıştır. Bu araştırmada geleneksel veri analizi kullanılmıştır. Geleneksel veri analizinde, kodlama sınıfları doğrudan veriden çıkartılmaktadır (Creswell, 2019, s. 156). Öncelikle her metin bir kere okunmuştur. Metinler ikinci kez okunurken kodlamalara başlanmıştır. Metin cümle cümle okunarak kodlanmıştır. Oluşturulan kodlamaların hepsi listelenmiş, daha sonra sınıflandırılmış ve bunlara başlıklar atanmıştır. Kodlama hiyerarşik olarak düzenlenip kategorilere ve alt kategorilere ayrılmıştır. Bir belgenin kod ekleme işi bitinceye kadar metin üzerinde ileri geri gidilmiş ve yeni kodlar oluşturulmuştur. Dolayısıyla metin içinde geriye giderek bir kodun daha önce herhangi bir paragrafta farklı bir biçimde kullanıp kullanılmadığı kontrol edilmiştir. Ayrıca kodlamaların sağlıklı olabilmesi için tüm görüşme deşifrelerinin üzerinden tekrar geçilmiştir. Saha araştırması boyunca ses kayıtlarının yanı sıra günlük görüşme notları da tutulduğu için görüşme tüm ayrıntılarıyla saklanabilmiştir. Bu yüzden katılımcıların görüşme yapılırken oluşan duyguları, kodlama sürecine doğru bir şekilde yansıtılmıştır. Kodlamalar bittikten sonra ise elde edilen bulgularla ilişkili şekil ve tablolar MAXQDA üzerinden hazırlanmıştır.

Bu çalışmada kodlamalar araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır. Ancak kodlamalar yapılırken tez danışmanı ile görüşmeler yapıp görüş alışverişinde bulunulmuştur. Dolayısıyla kodlama süreci danışman gözetiminde yapılmış olduğu için bu durum uzman değerlendirmesi olarak kabul edilebilir.

Saha zorlukları olarak ise katılımcı bulmada zorlanılan konulardan bir tanesi irtibata geçilen bireylerin 1989 göç sürecinde değil, daha öncesinde ya da daha sonrasında gelmiş olmalarıydı. Diğer zorluk ise araştırma içerisinde ses kaydının olmasıydı. Bu durum tanışılan birçok insanın görüşmeyi kabul etmemesine sebep oldu. Bazı katılımcılar ses kaydı durumundan dolayı biraz çekinirken konuştuğça görüşme, sürecin devamında daha akıcı ve iyi bir şekilde ilerledi. Saha zorluklarından bir tanesi de randevu almaktı. Genellikle çalışma ve torun bakma durumundan dolayı randevu oluşturma zorluğu yaşandı. Saha araştırmasından sonra ses kayıtları deşifre edilirken, katılımcıların konuşma hızından, konuşma aksanından ve araya Bulgarca kelime

eklemelerinden dolayı güçlüklerle karşılaşıldı. Bunlar aile bireylerimin yardımı, internetten faydalanarak ve görüşme sağlanan bireylerle tekrar irtibata geçilerek halledildi.

Bu konuyu seçmiş olmamın sebebi ise bulunduğum bölgede 1989 Büyük Zorunlu Göçünü deneyimlemiş olan insanların mevcut olmasıdır. Çünkü gerek çevremdeki bireyler gerekse Bulgaristan’da karşılaşmış olduğum kişilerin bir araya geldiklerinde genellikle konuştukları konu Bulgaristan ve Türkiyecilik hakkında olmuştur.

Tablo 1. Katılımcı Demografik Bilgileri

<i>Katılımcı Bilgisi</i>	<i>Yaş</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Eğitim</i>	<i>Meslek</i>	<i>Yaşadığı Yer</i>	<i>Görüşme Tarihi</i>
<i>K1</i>	72	Erkek	Lise	Vinç Operatörü	Üçevler	18.01.2022
<i>K2</i>	56	Erkek	Teknik Lise	İnşaat Teknikeri	Ertuğrul	20.01.2022
<i>K3</i>	56	Erkek	Teknik Lise	İnşaat Teknisyeni	Güneştepe	20.01.2022
<i>K4</i>	74	Erkek	Üniversite Terk	Tercümanlık	Görükle	21.01.2022
<i>K5</i>	77	Erkek	Ortaöğretim	Garson	Görükle	21.01.2022
<i>K6</i>	58	Kadın	Lise	İşçi	Güneştepe	27.01.2022
<i>K7</i>	66	Kadın	Lise	Aşçı	Hamitler	28.01.2022
<i>K8</i>	60	Kadın	Lisans	Çocuk Gelişimi Öğretmeni	Akpınar	04.02.2022
<i>K9</i>	65	Erkek	Üniversite	Mühendis	Akpınar	04.02.2022
<i>K10</i>	66	Kadın	Lise	Direksiyon Öğretmeni	Görükle	08.02.2022
<i>K11</i>	63	Erkek	Ortaöğretim	İnşaat Ustası	Görükle	08.02.2022
<i>K12</i>	58	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	Akpınar	10.02.2022
<i>K13</i>	71	Erkek	Üniversite	Makine Mühendisliği	Akpınar	11.02.2022
<i>K14</i>	69	Kadın	Üniversite	Rehber Öğretmenliği	Akpınar	11.02.2022
<i>K15</i>	60	Kadın	Üniversite	Okul Öncesi Öğretmenliği	Bağlarbaşı	12.02.2022
<i>K16</i>	65	Erkek	Lise	CNC/Makine Operatörü	Hamitler	15.02.2022
<i>K17</i>	69	Erkek	Ön Lisans	Öğretmen	Bağlarbaşı	19.02.2022
<i>K18</i>	60	Kadın	Ön Lisans	Okul Öncesi Öğretmenliği	Hamitler	21.03.2022
<i>K19</i>	57	Erkek	Ön Lisans	Matematik Öğretmenliği	İhsaniye	23.03.2022
<i>K20</i>	61	Erkek	Lise	Soğutma, Isıtma, İklimlendirme Sistemleri	Yunuseli	25.03.2022

1. 1989 ZORUNLU BULGARİSTAN GÖÇÜ SÜRECİ

Göç, kişilerin yaşamlarının geriye kalan kısmını ya da bir kısmını geçirmek üzere yaşamını sürdürdüğü yerden başka bir yere yerleşmesidir (Çetin, 2008, s. 55). Göç, bireylerin, grupların veya milletlerin doğal, siyasi, ekonomik vb. zorunluluklar ya da kişisel tercihleri sebebiyle farklı bir fiziki ve kültürel yere yerleşmeleri şeklinde de tanımlanmaktadır (Kolukırık, 2006, s. 1). Başka bir ifadeyle göç, çeşitli nedenler sonucunda bireysel veya toplu bir biçimde yaşanan ikametgah değişiklikleri şeklinde ifade edilir (Yayıntaş, 2021, s. 423). Göçmen ise bu yer değiştirme hareketliliğini yapan kişi olarak tanımlanır (Çevik, 2020, s. 19). Asimilasyon ise, göçmen olan birey veya toplulukların, yerleştikleri coğrafyada var olan kültür karşısında kendi özgün özelliklerini yitirmesi olarak tanımlanır (Çevik, 2020, s. 24).

Küresel göç kavramı, bugün yalnızca düzenli şekilde göç edenleri, göçmen işçileri değil, bunun yanı sıra düzensiz göç edenleri ve milyonlarca sığınmacı ve mülteciyi içeren karışık bir olgu olmuştur. Fakat kendisi veya ailesi için daha iyi koşullarda yaşamak için kendi istekleriyle buldukları yeri terk etmeyi seçen göçmenlerle, hayatlarını kurtarabilmek, özgürlüklerini koruyabilmek için buldukları yerden ayrılmak durumunda kalan sığınmacı ve mülteciler birbirinden farklıdır. Bu yüzden bahsi geçenler yabancı olarak kategorize edilmekle birlikte yasalar ile değişik düzenlemelere tabii tutulur (Yıldız, 2017, ss. 36-67).

Zorunlu göç, devletin ya da sosyal kurumun, bazı fonksiyonlar aracılığıyla bireyleri göç etmeye mecbur bırakması şeklinde tanımlanır (Erdoğan, 2020, s. 31). Başka bir ifadeyle ise, kişilerin yaşamlarının tehlike içinde olduğunu düşünerek yaşadığı yeri terk edip gitmek mecburiyetinde olmasıdır. Bu göçler insanların umutlarını yitirmesi ve çaresiz kalması durumunu ifade eder. Bu duygularla, kendilerini hazır hissetmeseler de nasıl yapacaklarını, nereye gideceklerini bilmeden orayı terk ederler. Belirsizliğin yanı sıra kaygı durumları da oluşur (Yayıntaş, 2021, s. 423). Kişinin belli bir zaman zarfı süresince yaşadığı ya da köklerinin bulunduğu yerden bilmediği ya da alışkın olmadığı bir yere gitmesi basit bir karar olmamakla birlikte bireysel ya da toplumsal sebeplerden dolayı göç ettiği söylenebilir (Yayıntaş, 2021, s. 423). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile insan haklarının, tüm dünyada etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamak için ortak ideal ölçütler ilan edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. maddesinde 'Bütün insanlar özgürlük, onur ve

haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler. Birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdır.’ şeklinde ifade edilir. Temelde ise Madde 3’te yer alan ‘Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.’ ifadesi söz konusudur (Eroğlu, 2020, s. 53).

Göç iki faktörle belirlenir. Bunlar itme ve çekme faktörü şeklindedir. Siyasal ya da dini baskılar, savaşlar, yüksek enflasyon ve düşük ücret gibi ekonomik durumlar, açlık itici nedenlerken, iyi eğitim, iyi iş, yüksek ücret, aile ve çevreye yakın olma ise çekici faktörlerdir. Bunun yanı sıra iç göç, dış göç ayrımı da yapılmaktadır. İç göç ülke sınırları içerisinde belli alanlar arasındaki nüfus hareketliliği şeklinde ifade edilirken, dış göç komşu ülkelere ya da uzak bölgelere doğru gerçekleştirilen yer değiştirme şeklinde tanımlanır (Akarçay & Ak, 2018, s. 190). Uluslararası göçte psiko-sosyal faktörler çift taraflı gelişmektedir. Bireyin yeni yerleştiği toplumun kültürüne uyum süreci hem göçmeni hem de orada yaşayan vatandaşı etkileyen bir durumdur. Bu uyum süreci kişinin yabancılaşma, yalnızlık, kendini değersiz hissetme gibi duyguların yaşanmasına sebep olabilir. Bu yüzden toplumsal uyum sürecini sağlıklı bir biçimde uygulamaya çalışan ülkeler buna uygun yasalar ve programlar oluşturmuşlardır (Akarçay & Ak, 2018, s. 198). Göçü gerçekleştiren kişiler, göç edecekleri yeri tercih ederken kendi kültürlerinden olan bireylerin nerede olduğuna dikkat eder. Kişinin o mekâna alışması zaman alacağı için hemşerilerinin olması bu açıdan onlara avantaj sağlar (Bayram, 2019, s. 117).

1.1. 1989 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Doğru Gerçekleştirilen Büyük Zorunlu Göç Hareketi

1880’de çıkarılan Müslümanların Askere Alınması kanunu ile 1882’de çıkarılan Arazi Vergisi kanunu, Türklerin göç etmesine sebep olmuştur. Bahsi geçen kanunlar ile göç edecek bireylerin arazi ve mallarını satın elde ettiklerini Türkiye’ye göç ederken yanlarına almaları engellenmiştir. Bulgaristan’dan Türkiye’ye doğru yaşanan ilk büyük göç 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı esnasında yaşanmıştır. Hıristiyan Bulgarlar ve Rus askerleri Balkanlardaki Türk halkına dönük işkence, katliam, yağmalama, tecavüz vb. uygulamalarla onları Türkiye’ye göç etmek zorunda bırakmış, bundan dolayı 1878-92 tarihlerinde yaklaşık olarak 279.397 birey Türkiye’ye göç etmiştir. Bu sebepler dolayısıyla Bulgaristan nüfusunun yarısını oluşturan Türk bireyler azınlık haline

gelmiştir. Balkanlarda yaşamını devam ettiren 2.315.293 Türk nüfusun %62'si göç ile birlikte buradan ayrılmıştır. Bu kişilerden 413.922'si Balkan Savaşları, 398.849'u ise 1921-26 yılları aralığındaki nüfus mübadelesinde Türkiye'ye gelmiş bulunmaktadır. 632.408'i ise Balkan Savaşları esnasında ve sonrasında hayatını kaybetmiştir. 1876'da Bulgaristan Devleti kurulmadan işlenen tarım topraklarının yaklaşık 3'te 2'si Türklerin elindeydi. Aynı sene toplam nüfus 3.414.000 olarak belirlenmiş olup bu sayının 1.801.000'ini Türkler oluşturuyordu. Bundan iki yıl sonra Bulgaristan Devleti kurulmuş ve Pan-Slavist Rus idareciler Türk nüfusun fazla olmasından rahatsız olup onları büyük bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bulgaristan 1878 yılından bugüne kadar hiçbir resmi nüfus sayımında Türk nüfusunu 1.000.000'dan fazla göstermemiştir. 1876 yılında ortalama %53 olan Türk nüfus oranı resmi kayıtlarda 2007'ye kadar hiçbir zaman Bulgaristan'daki toplam nüfusun %10'unu geçmemiştir. Bu politikanın en mühim sebebi Bulgaristan Anayasasına göre nüfusu 1.000.000'dan fazla olan azınlıklara Kültürel Muhtariyet hakkı tanınacağı için duyulan endişedir. Başka bir neden ise 1961 itibarıyla Bulgaristan Komünist Partisi idarecileri Türklerin büyük bir bölümünün adlarını Bulgar adlarıyla değiştirdikleri için 1961-2007 arası nüfus sayımlarında Türk ismine sahip olanlar oldukça az görülmesidir (Çetin, 2008, s. 57).

Rumeli'den ilk göçler 1877-78 Savaşı sonrası yaşanmıştır. Rumi 1293 yılında olması nedeniyle tarihlerimize 93 Harbi diye geçen savaş, geniş oranda Müslüman ölümüne neden olmuş, işgal edilen yerlerden pek çok bireyin de muhacir konumuna düşmesiyle sonuçlanmıştır. Bu savaş, Bulgaristan göçlerinin başlangıç noktasıdır (Durmaz, 2019, s. 83). İkinci göç dalgası ise 1912-13 tarihleri arasında olan Birinci-İkinci Balkan Savaşları sonrası olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılıp kendi devletini kurmak isteyen Balkan toplumları, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Bu savaşlar sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Doğu Trakya'daki topraklarının bir bölümünü geri almışsa da Balkan topraklarından çoğunlukla çıkmak zorunda kalmıştır. Savaşlar sonrasında o yerlerde yaşamını sürdüren Osmanlı tebaasının Anadolu ve Doğu Trakya'ya gelme durumlarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Durmaz, 2019, s. 88). Üçüncü dalga 1923-50 yılları arasında yaşanan göçlerdir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur (Durmaz, 2019, s. 90). Nüfus mübadelesi gerçekleşmiş, göç de sürmüştür (Durmaz, 2019, s. 91).

1950-51 göçü: Göçler Bulgaristan Krallığı süresince az, komünist yönetimin baskı ve zulmü şiddetlendirdiği senelerdeyse fazlasıyla sürmüştür. Zira yeni yönetimle

birlikte Bulgaristan Türkleri kendi özel mülklerinin kamulaştırılmasına ilişkin bir tedirginlik yaşamaya başlamışlardır. Arazi veya evlerinin kamu malı haline getirilmesi düşüncesi göçü hızlandırmıştır (Durmaz, 2019, s. 95). Bu dönemdeki göçe iten sebepler ise Bulgar Devleti'nin okulların statüsü ve ekonomi üzerinde yaptığı değişikliklerdir (Durmaz, 2019, s. 97). 1989 göçüne giden süreçte, Bulgaristan Devleti'nin 50-51 göçünü başlatan ve tedirginliğe neden olan uygulamaları derinleşmiştir. Bu uygulamalar dil, din, kültür alanlarına da yansımıştır. Bu nedenle 1989 göçü çalışmaları çoğunlukla zorla isim değiştirme politikası üzerinden incelenir. Zira bu tarihlere kadar da yönetim pek çok azınlığı göndermeye çalışmıştır. 1980'li senelerde en geniş azınlık olan Türklere sıra gelmişti. Türklerin Bulgarlaştırılmasına dair düşünceler resmi anlamda ilk kez 1982 senesinde ortaya çıkmış da denilebilir. Bu politikaların şiddeti artacak ve birçok alana yayılıp 1989 göçü gerçekleşecekti (Durmaz, 2019, s. 101). 1944-89 dönemi Bulgaristan'da hükümetin iç tehdit olarak algıladığı Türk azınlığı hususunda iki temel yaklaşım geliştirdiği görülür: biri Türkiye'ye göçlerin tetiklenmesi ve Türk nüfusunun azaltılması, diğeri ise göç etmeyenlerin asimilasyona tabi tutulmasıdır (Atasoy, 2011, s. 2).

Bulgaristan'da komünist dönemde Türklere yönelik gerçekleştirilen asimile etme politikaları şöyledir (Çetin, 2008, s. 56):

- Türk damgası taşıyan her şey (cami, medrese, çeşme, köprü ve benzeri) ortadan kaldırılmıştır.
- Türklerin isimleri zorla değiştirilerek Bulgar ismi almaları için baskı uygulanmıştır.
- Dini etkinlikler yasaklanmıştır.
- Türkçe konuşmanın cezası hapse atılmak olmuştur.

Tüm olanlar sonunda Türkler Türkiye'ye göç etmeye mecbur bırakılmıştır.

1989 göçünün en önemli nedeni 1985 yıllarında komünist parti tarafından başlatılan zorunlu isim değiştirme politikalarıydı (N. Hacısalıhoğlu, 2012, s. 171). Adlarımız, bizler anımsamaya başlamadan bilinçaltımıza işlenmiştir. Bundan dolayı dünyaya geldiğimiz anı hatırlamadığımız gibi, adımızın verildiği anı da hatırlamayız. Ailemizin bize verdiği ada irademiz dışında sahip olsak ve hatta kimimiz beğenmesek de, o adı değiştirmeyi düşünmeyiz. Adımız, bilinçdışı beğendiğimiz bir parçamız, kişiliğimiz veya karakterimiz, toplumsal kodumuzdur (Hacıoğlu, 2012, s. 503). Bu

yüzden adın değişmesi bilinçaltına yüklenen anlamın değişmesini ifade eder (Hacıoğlu, 2012, s. 504). Adı baskı ile değiştirmekle ve bunun yerine başka adı dayatmakla, bu bilinçaltındaki anlamın farklılaşması veya tahrip edilmesi olasılık dahilindedir. Bu şekilde de toplumun istenilen yönde şekil alması sağlanabilir (Hacıoğlu, 2012, s. 505). Eğitim alanında da engellerle karşılaşmışlardır. Üniversiteye yalnızca bir ya da iki Türk alınması konusunda öğretim üyeleri tembihlenmiştir. Ayrıca bu öğrenciler öğretmenlik, mühendislik ve zanaat gibi bölümlere alınmıştır. Fakat hiç Türk pilot ya da ordu mensubu yoktur. Bu konuda da bir sınırlamanın ve ötekileştirmenin olduğu görülmektedir (N. Hacısalihoglu, 2012, s. 175).

Todor Jivkov "Pasaportlarınızı vereceğiz, Türkiye de kapıları açsın, burada olmak istemeyen kişiler gidebilir" diyerek vatandaşların çoğunu yurtlarından kovmuştur. Bu söz bireylerin karar alabilme özgürlüğü gibi görünse bile esasında ancak Türk kimlik, kültür uygulamalarını bırakırlarsa Bulgaristan'da hayatlarını sürdürmeye devam edebileceklerdir. Dolayısıyla kendi kültürel yaşamlarını devam ettirerek Bulgaristan'da kalabilme özgürlüğüne sahip değillerdir (Balaban Salı & Fevzi Mehmed, 2014, s. 6).

Hükümet, 1944 sonrası Türkleri asimile etmek amacıyla pek çok yaptırım uygulamıştır. 1950-51 yıllarında birçok Türkü göç etmeye zorlamış, kalanlara yumuşak asimilasyon yaklaşımında bulunmuştur. Fakat bundan sonuç alamayınca 1984-89 yılları aralığında asimilasyon uygulamaları sertleşmiştir (Yayıntaş, 2021, s. 425). Bu uygulamaların ana sebebi Türk nüfusunun artmasına karşılık Bulgarların ilerleyen süreçte azınlık durumuna geçeceği korkusu olmuştur (Yayıntaş, 2021, s. 425). Cumhuriyet tarihi boyunca 1950-1951, 1968-1978 ve 1989 tarihlerinde üç dalga şeklinde gerçekleşen Bulgaristan göçleri içinde 1989'da gelen göçmenler farklı bir yer tutar. Zira pek çok açıdan Bulgaristan ile ilişkilerinin devam etmesine olanak sağlayan koşullar 1989 göçmenleri için daha elverişlidir. Her şeyden önce 1989 göçmenleri Bulgaristan'daki asimilasyona en çok maruz kalan gruptur. Diğer yandan 1990'da Doğu Bloğunun çökmesiyle Türkiye-Bulgaristan arasındaki sınır geçişlerinin olanaklı hale gelmesi, yaşanan teknolojik gelişmelerin iletişimi kolaylaştırması, gelinen ülkeyle ilişkilerinin devam etmesine olanak sağlamıştır (Hocaoğlu & Mutluer, 2008, s. 190).

BKP (Bulgaristan Komünist Partisi) yöneticileri 1984 Aralık'ta ülkedeki toplam nüfusun ortalama %10'unu oluşturan Türklerin 20 gün içinde adlarını zor kullanarak

değiştirmek amacıyla büyük bir kampanya başlatmıştır. Bu kampanyayla hükümet, Bulgaristan'daki Türkleri yadsıyarak Bulgaristan'ı yalnızca Bulgarların yaşadığı türdeş bir ulus devlet haline getirmek istemekteydi (Demirhan, 2019, s. 252). Uluslararası Af Örgütünün 1986 yılında yayınladığı raporda Bulgaristan hükümetinin ad değiştirmede uyguladığı yöntem şu şekilde ifade edilmiştir: “Halkın büyük bir kısmı Türklerden oluşan köyler, çoğu zaman sabah polisler ve köpekleriyle, tanklı birliklerle kuşatılıyordu. Yeni kimlik kartları veya seçilmesi gereken resmi adların bulunduğu listeyi taşıyan askerler, her eve girip silah tehdidiyle insanları yeni kimlik kartlarını almaya ve yeni adlarını gönüllü bir şekilde seçtiklerini gösteren formları imzalamaya zorluyorlardı. Bazen de etnik Türk köylerinde yaşayanlar köy meydanında toplanıp yeni kimliklerini almaya zorlanmaktaydı (Maral, 2019, s. 19). Zaman içerisinde şiddetlenen baskılar Türklük ve Türk diliyle ilgili temasların tamamen yasaklanmasına kadar varmıştır. Bunun yanı sıra din, dil, ırk, eğitim gibi yaşamsal faaliyetlere saldırı açıkça görülmektedir. İlerleyen süreçte fiziksel şiddet de kullanılmış, para cezalarıyla yetinilmeyip hapis cezası, hatta işkence bile uygulanmıştır (Özgen, 2014, s. 102). Ayrıca birçok insan Belene kampına sürgün edilmiştir. Burası siyasi tutukluların yer aldığı bir kamptır (Mehmed, 2015, s. 16). Yönetim tarafından direnişi destekleme durumunda yer alabilecek olan aydın ve sözü geçen insanlar bu kamplara gönderilmiş, halkın direnişi kırılmak istenmiştir (Yapıcı, 2008, s. 16). Özellikle 1970 yılından sonra komünist parti Türkleri kendi yanına çekmek adına bunu gerçekleştirmek için eğitimcileri seçmişlerdir. Ancak bu kişiler ad değiştirme politikasına karşıt görüşte oldukları için Belene kampına sürgün edilmiştir (N. Hacısalihoglu, 2012, s. 178). 1949 senesinde Tuna Nehri kıyısında Komünist parti tarafından kurulan kamp, uzun süre faaliyette bulunmuştur. Ölüm kampı adıyla da anılmaktadır. 1980 yıllarında bu kampa kapatılanlar zorla çalıştırılıp şiddet görmüşler, kötü beslenme ve barınma şartlarında tutulmuşlardır. Buraya sürgün edilen insanların psikolojilerinde derin yaralar açılmış, hatta buradan çıkan insanlardan bazıları intihar etmiştir (Yayıntaş, 2021, s. 427). Fakat yönetim yapılan zulümleri hep reddedip karalama kampanyası olarak ifade etmiş ve öldürülen kişi rakamlarını gizli tutmuştur. Ancak bazı haberlere bakılacak olursa hayatını kaybeden Türk sayısı yaklaşık dokuz yüz kişi olarak ifade edilmiştir. Bazı Türkler kayıplara karışırken bazıları intihara sürüklenmiştir (Yayıntaş, 2021, s. 428). İsmi değiştirmek istemeyenlere çeşitli yaptırımlar da uygulanmış, bu kişiler her türlü sosyal, hukuki haktan mahrum bırakılmıştır. Eğitim kurumlarına kayıt, hastanelerde sağlık

hizmetinden yararlanma, bankacılık işlemleri, emekli maaşının çekilmesi söz konusu olduğunda Türk adıyla işlem yaptırmak isteyenler reddedilmiş, önce adlarının değiştirilmesi istenmiştir. Türk adlarıyla faturalarını bile yatıramayan Türkler, tüm bu yaptırımlar karşısında adlarını değiştirmeye mecbur olmuşlardır (Özgen, 2014, ss. 108-109). 1984-89 yılları ise mezar taşlarındaki Türkçe ve Arapça ifadelerin silindiği, Müslüman mezarlıkların yıkıldığı Türk ve Müslüman kimliğinin yok edilmeye çalışıldığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir (Işık, 2016, s. 105). Sünnet, mevlit, dini bayramlar yasaklanmış olup Türk ve Müslüman kültürüne ait gelenek görenekler de ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Türkçe konuşma yasaklandığı için Türkçe konuşanlara 5-10 leva arasında ceza uygulanmıştır. Tüm Türkçe basın-yayın ürünleri toplatılmıştır. Kütüphanelerde Türkçe kitap bırakılmamış, Osmanlı Türkçesine ait elyazmaları yakılmıştır (Işık, 2016, s. 113).

Türklerin sınır dışı edilmesi ve 1989 göçünün yaşanmasında, Bulgar yönetiminin zorlamalarının yanı sıra, Türk hükümetinin göçü destekleyici yöntemleri de çok büyük oranda etkili olmuştur (Kolukırık, 2006, ss. 2-3). Çünkü azınlık problemi farklılıkların problemidir, biz ile öteki, benimsenen ile dışlanan, sevilen ile sevilmeyen bireyler arasındaki farklılıkların problemidir. Pek çok ülkede azınlıklara, etnik, din, kültürel açıdan farklılıkları olan kendine özgü topluluklar şeklinde bakılmamaktadır. Azınlıkların kendi müziğini, edebiyatını, sanatını yaratan şeklinde değil, yalnızca nicel olarak sayılarına bakılarak, azınlık şeklinde algılanmalarına dair bir meyil söz konusudur. Alfred Hirschmann'a göre azınlıklar devlet egemenliğine üç esas şekilde cevap verebilir: sadakat, çıkış, söz hakkı. Bulgaristan Türkleri 1878-84 arası dönemde bir nevi uslu azınlık rolünde olup sadakat dönemi yaşadı. 1984-89 arası dönemde etnik ve kültürel asimilasyona dönük ad değiştirme ve yeniden doğuş süreciyle çıkış dönemini deneyimlediler. 1990 sonrası demokrasi dönemindeyse etnik hak ve özgürlüklerin kazanılmasıyla kendilerini söz hakkı döneminde buldular. Kısacası, ulus devletler tehdit şeklinde gördükleri azınlıkları asimile etmek isterler, başka ülkeye göç etme mecburiyetinde bırakırlar veya entegrasyon ile insanları hakim millete benzeterek kimliksizleştirmeye uğraşırlar (Atasoy, 2018, ss. 5-9).

Sosyalist dönemde Bulgaristan yönetimlerinin Türk toplumuna yönelik uyguladıkları etnik politikalar üç ayrı dönemde incelenir (Atasoy, 2018, s. 11):

- Etnik hoşgörü dönemi (1944-56)

- Etnik kimlikleri aşındırma dönemi (1956-84)
- Etnik asimilasyon dönemi (1984-89)

1944-56 seneleri arasında Tür toplumunun okullarının, gazete ve dergilerinin, radyo ve tiyatrolarının olduğu ve bunun yanı sıra kültürel, etnik özgürlüklere sahip oldukları görülür. Bilhassa Çervenkov döneminde Türk çocukların eğitimine, Türk gençlerin üniversitelerde öğrenim görmesine özel teşvikler verilmiş, Türk siyasetçi ile aydınlar önemszenmiştir. Türk toplumunun etnik özgürlük dönemi oldukça kısa sürmüş, Jivkov'un iktidara gelmesiyle etnik politikalarda da köklü değişimler olmuştur. 1956-84 Jivkov döneminde ise Türklerin kültürel ve etnik hakları ellerinden alınmış. Önce Türk okulları kapatılmış, sonra Türkçe gazete, dergiler kaldırılmış, en son ise 1984-85 senelerinde isim, soy isimleri zor kullanarak değiştirilmiştir. 1956-84 arası dönemde ise dinsel inanç ve etnik kimlikler aşındırılmaya hatta yok sayılmaya başlanmıştır. Bu dönemde hak ve özgürlükler kısıtlanmış, Bulgar ulusu ön plana çıkarılmıştır. Azınlıklara daha çok kuşkuyla bakıldığı, Türklerin kültürel haklarına el konulduğu bir süreçtir. 1984-89 yıllarına geldiğimizde propaganda ya da ideolojiyle Türklerin Bulgar kültür, din, dil ya da adlarını kabul etmeyeceklerini kavrayan Bulgar hükümeti teorik söylemleri bırakıp baskıcı politikaları uygulamaya dökmüştür. Bu dönem ad değiştirmeye başlamış, yeniden doğuş süreciyle devam etmiştir. 1984-89 arası dönem Türkleri etnik ve kitlesel olarak asimile etmek istedikleri bir dönemdir, isim ve soy isimlerinin zor kullanarak değiştirildiği ve Bulgarlaştırmanın bütün etnik Türklere dayatıldığı dönemdir (Atasoy, 2018, ss. 12-14).

Bulgar hükümeti, yaklaşık 550 yıl Osmanlı yönetiminde olan bu devletin içinde yaşamını devam ettiren Bulgaristan Türklerini Bulgaristan'dan uzaklaştırmak, asimile etmek, Türkiye'yi siyasi, sosyal, ekonomik sıkıntıya sürüklemek için onları göç etmeye zorlamışlardır. Bunun karşılığında ise, beş yüz elli seneden fazla Türk idaresi altında yaşamını devam ettiren Bulgarlar hiçbir zaman ikinci sınıf bir insan olarak görülmemiş, hatta hoşgörülle karşılanmıştır. Ancak Bulgarlar 1878 itibariyle kendilerine olan hoşgörülü yaklaşımı unutup Türklere yakın döneme kadar zulüm, baskı, işkence, katliam uygulamıştır (Çetin, 2008, s. 56).

Bulgar nüfusu hızla azaldığı için Bulgar nüfusunun tükeneyeceği endişesiyle Bulgar yöneticiler Türk nüfusun azalması amacıyla baskı uygulamıştır. Zira Bulgar nüfusu yaşlı ve her sene azalmakta, Türk nüfus ise yıllık ortalama %25 oranında

artmaktaydı. Bulgaristan'ın yıllık nüfus artış hızı 1979'da %3.6'ya, 1981 yılında %2.8'e, 1984 yılında %2.4'e düşmüştür. Bahsi geçen yıllarda Bulgarların yaşadığı Lovech, Mihailovgrad, Vidin'de nüfus azalma gösterirken, Türklerin yoğun bir şekilde yaşadığı Blagoevrad, Smolyan, Kardzhali şehirlerindeyse artmaktaydı. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Arşivi gizli belgelerine göre göçe zorlama, asimilasyon politikalarıyla 10-15 senede Bulgaristan'daki Türk nüfusunu %10-15 oranında azaltma planının yapıldığı görülür. Bulgaristan'daki Türklerin doğum oranı artış gösterirken Bulgar nüfusun doğum oranı azalmaktaydı. Bahsi geçen durum Bulgaristan yöneticilerinin Türkleri göçe zorlama nedenleri arasındadır. Zira ileriki süreçlerde Türk nüfusun fazla olması Bulgaristan etnik yapısını değiştirebilirdi (Çetin, 2008, s. 58).

Türkiye, Bulgaristan Türklerine uygulanan asimilasyon yöntemlerini bazı kuruluşlara götürmüştür (Lütem, 2012, s. 154). Bunlardan bir tanesi İslam Konferansı Örgütüdür (İKÖ). Ne kadar Bulgaristan yetkilileri onların mutlu olduğunu kanıtlamaya çabalasa da İKÖ bu konuyu tespit etmek adına Bulgaristan'a Temas Grubu göndermiştir. 1987 Haziran ayında gelip Bulgar yetkililer eşliğinde kimi yerlerde görüşmeler yapmışlardır. Fakat bu yerleri Bulgaristan yetkilileri belirlemiştir. Temas kurulan insanlar iyi şeylerden bahsedip Türkiye'nin Bulgaristan'ın işlerine karışması hakkında şikayetlerini dile getirmişlerdir. Fakat bu grup İstanbul'daki göçmenlerle de görüşünce bilgilerin tamamen çatıştığını fark etmiştir. 1988 Mart ayında açıklanan rapor, Müslümanların yaşadıklarını gerçeğe uygun bir biçimde yansıtmaktadır (Lütem, 2012, s. 157).

1989 yılı yaz ayında başlayan zorunlu göç 23 Ağustos tarihinde 310.000 kişiye ulaşmıştır (Yıldırım, 2020, s. 65). Tüm bu insanlık dışı uygulamalara karşı Türk toplumu 1985-90 yılları arasında Uzun Kış Derneği, Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Hareketi, Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği, İnsan Haklarının Savunulması Demokratik Birliği Derneği, 1989 Viyana Destek Derneği isimleriyle herhangi bir silaha başvurmadan demokratik yollar ve gösteriler ile haklarını aramaya başlamışlardır. Bulgaristan Türklerinin direniş hareketi 21 Mayıs 1989 tarihinde hızla yayılarak Kırcaali, Razgrad, Hasköy'de büyük yürüyüş ve gösterilere dönüşmüştür. Bunun üzerine yönetim gösteri yapanlara ateş açılmasını emretmiş, bu esnada üç kişi öldürülmüştür, otuzdan fazla insan yaralanmıştır. Tüm bu yaşananların ardından 2 Haziran 1989 itibarıyla 2. Dünya Savaşından sonraki en büyük kitlesel göç hareketi yaşanmıştır. Mayıs 1990'a kadar vize olsun ya da olmasın 345.960 kişi Türkiye

sınırlarına giriş yapmıştır (Yıldırım, 2020, s. 68). Göçün kitlesel olmasının nedenlerinden bahsedilecek olursa korku, ölümlerin olması, Belene kampında uygulanan yıldırma politikası şeklinde sıralanabilir (Gruev ve Kalyonski'den alıntılan Mehmed, 2015, s. 27). Göç başlangıcında Türklerin sadece el çantalarını almalarına izin vermişlerdir. Yönetim göç eden bireyleri günler boyunca sınır kamplarında bekleterek onların bulaşıcı hastalıklar kapma riskinin artmasına sebep olmuşlardır (Yayıntaş, 2021, s. 429).

Mayıs 1990 sonu itibarı Bulgaristan'dan zorunlu göçe dahil olan bireylerin Bulgaristan'dan geldikleri bölgelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Yıldırım, 2020, ss. 68-69).

Tablo 2. Göç Eden Bireylerin Bulgaristan'dan Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı

Bulgaristan'dan Göç edilen Bölgeler	Göç eden kişi sayısı
Razgrad	57.623
Kırcaali	55.151
Haskova	21.772
Şumnu	20.543
Silistre	14.428
Varna	11.667
Eski Cuma (Tırgovişte)	9.553
Ruşuk	7.128
Filibe	6.829
Tolbuhin (Dobriç)	4.887
Pazarcık	1.755
Burgaz	896
İslimiye (Sliven)	232
Gabrova	141
Veliko Tırnova	48
Plevne	35
Toplam	212.688

Kaynak: (Yıldırım, 2020, ss. 68-69)

Bulgaristan istatistiklerine göre 1960-93 yılları aralığında 469.146, yalnızca 1989 yılında ise 214.902, ardından 1993'e kadar ise 140.000 göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. Tüm bu rakamlar, totaliter rejim sona erip Türklerin haklarının iade edilmesi gündeme gelince Bulgaristan'a dönen kişilerin göç rakamlarından çıkarılmasından sonra elde edilen rakamlardır (Yıldırım, 2020, s. 69). Bu kişilerin dönme sebepleri yıllarca emek verip elde etmiş oldukları imkanları bırakıp baştan başlamak, Türkiye'deki

kültürel ve sosyal yaşantıya uyum sağlayamamak ve uzak kaldıkları yakınlarına karşı hasret çekmeleri olmuştur. Ayrıca ilk geri dönüş 1989 yılı temmuzunda olmuştur (Yayıntaş, 2021, s. 432).

Göç sonrası Türkiye’de tanıdıklarından beklediği alakayı görmeyen göçmenler, yerleşmekte kararsız kalanlar, sosyal haklarından vazgeçmek istemeyenler (1989’da gelenlerin %13’ü emekli ve %9’u engellidir) ve 80.000 parçalanmış aile üyelerinden 08.12.1989’a kadar 73.615 göçmen Bulgaristan’a geri dönmeye mecbur olmuştur (Çetin, 2008, s. 59). 1989 senesi sonunda Bulgaristan’da Jivkov idaresi yıkılıp demokrasiye geçilince Türklere dair politikalarda değişiklikler olmuştur. Türk kimliği kabul edilip Türk adı alma, Türkçe konuşma, Türkçe gazete-dergi çıkarma serbest bırakılmış, okullarda Türkçe öğrenime izin verilmiş, dini özgürlük tanınmış, Türklerin kültürel, sosyal, siyasal parti ile dernekler kurmalarına izin verilmiştir (Çetin, 2008, s. 60).

Her göç sürecinde Bulgaristan Türklerinin öncelikle aydın, tahsilli kesimi ile ekonomik olarak varlıklı sınıfı göçe zorlanmış, dolayısıyla Türk azınlığı kendi haklarını korumak için mücadele edebilecek, organize hareket etmelerini sağlayacak önderlerden yoksun kalmıştır. Bu da onları savunmasız bırakmıştır (Yıldırım, 2020, ss. 69-70).

1877-78 Osmanlı–Rus Savaşı’ndan bugüne kadar Bulgaristan’dan Türkiye’ye olan göçlerin tarih ile göç eden kişi sayıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Yıldırım, 2020, s. 70).

Tablo 3. 1877-1993 Arasında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Kişi Sayısı

Göç Dönemi	Göç Eden Kişi Sayısı
1877-1891	767.339
1893-1902	70.606
1912-1913	200.000
1923-1949	213.618
1950-1951	154.393
1969-1978	130.000
1989-1993	354.902
Toplam	1.736.465

Kaynak: (Yıldırım, 2020, s. 70)

Ayrıca bu kadar göçe rağmen günümüzde halen Bulgaristan’ın yaklaşık %10’unun Türklere oluşması da dikkat çeken bir durumdur (Yıldırım, 2020, s. 72).

1989 yılında gerçekleşen büyük göçün ardından yapılan ilk nüfus sayımında Türklerin nüfusunun 800.302 olarak kayıtlara geçmesi, göç öncesinde bu ülkedeki Türk nüfusunun 1.200.000 den fazla olduğunu göstermektedir. Daha önceki sayımlarda olduğu gibi en yoğun Türk nüfusun bulunduğu iller sırasıyla Kırcaali, Razgrad, Eskicuma (Tırgovişte), Silistre, Şumnu'dur. Kırcaali ile Razgrad'ta Türk nüfus Bulgar nüfustan fazladır. Ayrıca Kırcaali'de Türkler nüfusun yarısından fazlasını oluşturur (Yıldırım, 2020, s. 93). Ancak bazı nüfus sayımlarında Türklerin nüfusu olduğundan daha az gösterilir (Yıldırım, 2020, s. 100).

Türkiye'nin pek çok şehri, göç şehridir. İllerin içinde yer alan göçmen toplulukları sayı ya da özellikler bakımından farklı olup bu kişiler belirli niteliklere göre şehirlerde toplanabilmektedir. Bulgaristan'dan göç eden bireyler daha çok Bursa, İzmir, İstanbul gibi şehirlerde hayatlarını sürdürmektedir. Bahsedilen illerde göçmen mahaller de yer almaktadır. Bursa'da Görükle (Nilüfer), Millet (Yıldırım), Hürriyet (Osmangazi) gibi yerler bu duruma örnek gösterilebilir (Adiloğlu & Eklemezler, 2018, s. 719). Balkan göçmenlerinin Türkiye'deki yerleşme yeri seçiminde hiç şüphesiz önceki göç dalgaları ile gelenlerin yerleşme yerleri ile yakından alakalıdır. Her göç dalgası ile gelen nüfus daha önce gelenlerin yerleştikleri şehirleri tercih etmiştir (Hocaoğlu & Mutluer, 2008, s. 192).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1950-1988 arasında ve 1989 göçü ile gelenlerin yerleştikleri şehirler ve göçmen sayıları ile oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Çetin, 2008b, s. 258).

Tablo 4. 1950-1988 ve 1989 Göçü ile Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Sayı ile Oranları ve Yerleştikleri İller

İller	1950-1988 arasında göç edenlerin sayısı ve oranı		1989 yılında göç edenlerin sayısı ve oranı	
İstanbul	46,152	% 18	84,255	% 30,0
Bursa	46,301	% 17	67,378	% 24,0
Tekirdağ	14,957	% 5,5	30,828	% 11,0
İzmir	20,262	% 7,3	25,489	% 9,1
Kocaeli	7,114	% 2,6	12,276	% 4,3
Eskişehir	14,075	% 5,1	9,845	% 3,5
Kırklareli	11,266	% 4,1	7,045	% 2,5
Ankara	8,034	% 2,8	5,157	% 1,8
Balıkesir	11,883	% 4,3	4,852	% 1,7
Manisa	10,241	% 3,6	3,899	% 1,4
Diğer İller	80,633	% 29,7	30,035	% 10,7
Toplam	270,918	%100	281,059	%100

Kaynak: (Çetin, 2008b, s. 258)

Söz konusu iller içinde de göçmenlerin belirli ilçelerde yoğunlaştıkları görülmektedir.

2000 yılı nüfus sayımına göre Bursa, İstanbul ve İzmir’de ilçeler bazında ilk nesil Bulgaristan göçmenlerinin yüzdelik oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Hocaoğlu & Mutluer, 2008, s. 194).

Tablo 5. 2000 Yılı Nüfus Sayımına göre Bursa, İstanbul ve İzmir’de İlçeler Bazında Göçmenlerin Yüzdelik Oranları

BURSA		İSTANBUL		İZMİR	
İlçe	%	İlçe	%	İlçe	%
Osmangazi	41,45	Gaziosmanpaşa	18,60	Bornova	34,01
Yıldırım	26,21	Avcılar	14,31	Buca	18,15
Nilüfer	15,05	Küçükçekmece	11,77	Gaziemir	13,41
Kestel	5,54	Bağcılar	9,72	Menderes	10,66
İnegöl	4,20	Büyükçekmece	8,98	Konak	6,16
Diğer	7,54	Diğer	36,64	Diğer	17,61

Kaynak: (Hocaoğlu & Mutluer, 2008, s. 194)

1.2. Türkiye’ye Uyum Süreci

Göç edenlerin ev sahibi ülkelere sosyal, politik entegrasyonu politikacılar için ortak amaç biçiminde görülmektedir. Fakat bu ortak hedefe ne şekilde ulaşılabileceğine dair herhangi bir görüş birliği olmamaktadır. Tarih süresince, göç eden bireylerin sosyal, politik entegrasyonu için kullanılan politika stratejileri, iki zıt kutup arasındaki tartışma, diğer bir ifadeyle asimilasyon ile çok kültürlülük çerçevesinde toplanmıştır (Göksel, 2019, s. 17). Çok kültürlülük teorilerinin amacı uzun vadede azınlık grupları destek, katılım, etkileşim ve dil edinimi aracılığıyla bütünle birleştirmektir (Göksel, 2019, s. 20). Bu genel teorik yapının politik ve yasal yansımalarına çok kültürlülük politikaları denilmektedir. Çok kültürlülük politikaları genellikle, etnik veya kültürel bir grubun belirli bir kültürel tanınma talebini onaylamak için belirgin bir şekilde düzenlenen devlet programlarını, yönetmeliklerini yansıtır (Göksel, 2019, s. 20). Göç eden bireylerin ulaştıkları yerde gerçekleştirmeleri beklenen en mühim görevlerden biri olarak görülen uyum sürecinin, göçmenlerin aşamalı olarak ihtiyaçlar hiyerarşisini kendini gerçekleştirme düzeyine doğru yeniden ulaşmaya çalıştığı bir iyileşme süreci olarak görülebilir (Ergin, 2020, s. 79). Kendini gerçekleştirmenin ikinci ekseni, her bireyin eşit

durumda yasal haklarının elde edilmesidir (Göksel, 2019, s. 66). Toplumdaki bireyin haklara sahip olmadan yaşaması, özsaygı geliştirmesinin imkansız olması anlamına gelir (Göksel, 2019, s. 66). Özsaygı bireysel kendini gerçekleştirme için önemli bir husustur. Çünkü bu, bir insanın varlığının da sosyal bakımdan ilgili olduğunu bildirir. Yasal durum evrensel eşitlikle son derece ilintilidir. Hak, sahibine eşit etkileşim ortağı olarak algılanabilecek eylemlerde bulunabilme (Göksel, 2019, s. 66) özgürlüğü tanır.

1980 tarihlerinde artan baskı ve zulümler nedeniyle Türkiye, Avrupa Konseyi'ne başvuruda bulunarak Bulgaristan'da olan Türklerin gördükleri zulüm ve baskının bir an önce sonlandırılması konusunda üyelerden ricada bulunmuştur. Avrupa Konseyi, üye ülkelerin Bulgaristan'ın bu durumu bir an önce sonlandırması hususunda yaptırımlarda bulunmasını istemiştir (Çetin, 2008, s. 59). Türkiye ile Bulgaristan arasında yapılan görüşmeler sonucunda 1989 Mayıs'ında başlayan göçlerle ortalama 350.000 Türk kısa bir zaman içerisinde Türkiye'ye giriş yapmıştır. Göç eden bireylerin yerleşimi kısa bir zaman içinde sağlanmış olup bu kişiler pek çok farklı şehre yerleşmiştir. Yoğun göç alan bölgeler Marmara ve Ege'dir (Kurtuluş, 2019, s. 24). Dolayısıyla Türkiye, göçün en tehlikeli türü olan siyasi ve güvenlik sebebiyle ortaya çıkan büyük kitlesel göçle karşı karşıya kalmıştır. Siyasal ve güvenlik sebebiyle göç, hem çok hızlı hareket ettiği hem de geri çevrilemeyecek oranda geniş insan nüfusunu içerdiği için hükümetleri tedirgin eden sosyal bir sorun olmasına rağmen, Türkiye buraya gelen 3.5 milyon civarında göçmene açık sınır politikası uygulamış, büyük bir yabancı nüfusunu kabul etmiştir (Günay vd., 2017, s. 54).

Bulgaristan'dan göç eden bireyler Türkiye'ye gelen göçmenler içinde en yüksek orana ulaşan kesimdir. Bu oran 1989 göçü ile daha fazla artmış bulunmaktadır (Çetin, 2008, s. 56). Göç eden bireyler, yeni gittikleri, yabancıları oldukları ülkelerdeki yaşama ve kültüre uyum sağlamaya çalışırken birçok zorlukla karşı karşıya gelir. Bunlar yabancılık, yalnızlık, yas, kimliğin yeniden inşası şeklinde sıralanabilir (Ergin, 2020, s. 81). Yaşadığı yerden başka bir yere göç eden bireyler yerleştikleri yerdeki yerli halkın sahip olduğu kanuni haklardan daha az yararlanmakla birlikte yasa ve yönetmeliklere uyum da epey bir süre almaktadır. 1989 yılında 313.894 göçmen Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'nin tüm göç eden bireylerin barınma, iş, sağlık, eğitim, siyasal, sosyal sorunlarını kısa bir sürede çözmesi de elbette kolay bir iş değildi. Ancak yerli halkın yardımları, yöneticilerin çalışmaları, göç eden bireylerin anlayışlı olmaları gibi durumlar sorunların kısa bir süre içinde çözülmesini sağlamıştır (Çetin, 2008, s. 56).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden bireylerin anadillerinin Türkçe olması, her dönemde Türkiye'de hayata hızla adapte olmalarına olanak sağlamıştır. Ayrıca okur-yazar oranlarının, eğitim düzeylerinin Türkiye'deki ortalamanın üzerinde olması ekonomik açıdan kısa bir zamanda toparlanabilmelerine imkan tanımıştır. Lise düzeyindeki mesleki eğitimin Bulgaristan'da yaygınlaşmış olması, gelen göçmenlerin büyük bir bölümünün tekniker, teknisyen, sağlık memuru, hemşire gibi meslekleri edinmelerine imkan sağlaması, Türkiye'nin eleman ihtiyacına da olumlu katkı sağlamıştır. Özellikle 1989 göçünde doktor, mühendis, öğretmen gibi tahsilli bireyler önemli bir orana sahiptir (Yıldırım, 2020, s. 70). Ancak bireyler vasıflı bile olsalar işe girme sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Göç eden sayısının çok yüksek olmasından dolayı, bazıları yapılan kira ya da gıda yardımlarından yararlanamamıştır. Önemli olan başka bir konu ise bazı göçmenlerin Bulgaristan'da yaşadıkları ötekileştirilmeyi burada da yaşamalarıdır. Bu insanlar gavur, Bulgar, macır gibi adlandırmalarla karşılaşmışlar ve burada da göçmen kimlikleriyle anılmışlardır. Bulgaristan'da yaşadıkları dışlanmayı anavatanlarında da tecrübe etmişlerdir. Bu yüzden uyum süreçleri de pek kolay olmamıştır. Müslüman olmalarına rağmen dini anlamda kendilerini açıklamak mecburiyeti hissetmişlerdir. Sonuç olarak her iki ülkede de inanç durumları sorgulanıp yargılanmıştır (Yayıntaş, 2021, s. 430).

Göç süreciyle birlikte kültür, gelenek, görenek, yaşam şekilleri gibi durumların yeni yerleşim yerlerine taşınmasıyla yeni ilişkiler ortaya çıkmaktadır. Özellikle Bulgaristan'dan göç eden insanların aile ilişkileri, akrabalık ve göçmen kimliklerinden oluşan birliktelik onlar için en önemli dayanak noktaları olmuştur. Bu insanların aile, akrabalık, göçmenlik ve benzeri kavramları tutunum sağlamada bir araç olarak kullandığı görülür. Bulgaristan'dan yapılmış önceki göçler ile göç edilen yerlerdeki aile, akrabalık ilişkileri göçmenlerin yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamasında önem arz etmiştir (Kolukırık, 2006, s. 4).

1.3. Bölüm Değerlendirmesi

Sonuç olarak bireyler çeşitli sebeplerle bir yerden başka bir yere gitmektedir. 1989 Büyük Bulgaristan Zorunlu Göçü sürecinde Türkiye'ye yerleşen bireyler de toplumsal, dini ve siyasi nedenlerle bu yer değiştirme hareketini gerçekleştirmişlerdir. 1989 öncesi dönemde farklı zamanlarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler

gerçekleşmiş olmakla birlikte kitlesel göç hareketi 1989 yılının Mayıs ayı sonunda olmuştur. Ayrıca bu konuda bir itme faktöründen söz edilebilmektedir. Çünkü 1984 yılı öncesinde Bulgaristan'da yaşayan Türk bireylere yumuşak asimile etme politikaları uygulanırken 1984 ile 1989 yılları arasında bu politikalar baskıcı bir hal almıştır. Bu yüzden Bulgaristan'daki Türkler, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Fakat göçmen bireyler zaman zaman Türkiye'de de ötekileştirilmiştir. Onların Türkiye'ye tutunabilmelerini sağlayan nokta ise daha önceki dönemlerde Türkiye'ye göç etmiş akrabalarının bulunması ve o kişilerin kendilerine yardım etmesi olmuştur. Bu bireyler zamanla Türkiye'ye uyum sağlamıştır. Ayrıca Türkiye'ye geldiklerinde iş hayatında eleman ihtiyacına da katkı sağlamışlardır.

2. DUYGULAR VE BELLEK

2.1. Bellek ve Hafıza

Kişinin bir şeyi hatırlamama kararı vermesi, koku almama kararı vermesi gibidir. Anılar da istenmese bile birden hücum eder. Nereden geldiği bilinmediği için uzaklaştırılması da mümkün değildir. Hatta insanı daha çok anımsamaya zorlar. Anılar hakimdirler ve kontrol dahilinde değildirler. Dolayısıyla geçmiş kendiliğinden bugün olmaktadır. Anı bugüne ihtiyaç duyar. Çünkü anının kendine özgü zamanı şimdiki zamandır ve haliyle hatırlamak için tek uygun olan zaman da şimdiki zamandır (Sarlio, 2007, ss. 9-10). Birey, hatırlama esnasında geçmişte depolanmış bulunan bilgiye ulaşmanın yanı sıra bellekte yer alan o veri, hatırlama anının özellikleriyle harmanlanarak yeniden oluşturulur (Neyzi, 2020, s. 1). Geçmişten söz edilmeyebilir. Bu konuda yasak uygulanabilir. Fakat anıları taşıyan öznelere yok olmadıkça anılar yalnızca belli ölçülerde, biçimsel olarak yok edilebilir (Sarlio, 2007, s. 10). Ayrıca iktidarlar, kendisi için geriye dönük meşruluk ve ileriye dönük ebedilik arayışında ve geleceği de gasp etme odaklıdır. Bunun en ideal çözümü ise hafızayı dönüştürebilmekten geçmektedir. Hükümdarlar sadece geçmişini değil aynı zamanda geleceği gasp ederler, hatırlanmak isterler, kendilerini unutturmayacak işler yaparlar, bu eylemlerinin anlatılması, müziksel olarak işlenmesi, anıtlarda sonsuzlaşması ya da en azından arşivlenmesi için çaba gösterirler. (Adiloğlu, 2021, s. 513; Assmann, 2001, s. 79). Anılarımız kimliklerimizi oluşturur. Bundan dolayı belleğimizin doğruluğunu sorguladığımızda kimliğimizi de sorgulama durumunda kalırız (Shaw, 2017, s. 9).

Başlarda birey odaklı olan bellek, sosyal bilimler ile etkileşimi sonucunda kültürel bellek eksenli bir hale gelmiştir. Bellek çalışmalarının artmasının nedenleri de savaşların bıraktığı izler, soykırımların yaşanması, bastırılan duyguların yeni iletişim çağında kendine yer bulması, trajedilerin meydana gelmesi şeklinde sıralanabilir (Mehmed, 2015, s. 31). Bellek çalışmalarının, bireysel yaşanmışlıklarla tarihin yeniden gözden geçirilmesini olanaklı kılma gibi bir özelliği mevcuttur (Neyzi, 2020, s. 4). Ayrıca bellek, yapılandırıcı bir özellik sergiler. Başka bir ifadeyle bilgileri aktif bir şekilde yapılandırır, ekleme veya çıkarma yapar, boşlukları doldurur. Bu işlem de içinde bulunulan kültürden oldukça etkilenir (Boyer, 2015, s. 16). Bellek, yaşanmışlıkların ve

tanıklıkların özüdür. Nelerin hatırlanma değerinde olduğuysa unutulmuş veya bastırılmış şeylerin travma özelliği taşıyor olmasında yatar (Mehmed, 2015, s. 42).

Bir gerçeğin grubun belleğinde yer edinmesi için gerçeğin belli bir kişi, yer veya olay şeklinde tecrübe edilmesi lazımdır. Her kişilik, her tarihi olayın belleğe girişiyle bir ders, kavram, sembol aktarır. Diğer bir ifadeyle toplumun düşünce sisteminin bir ögesi haline gelir. Kavramlar ve deneyimler arasındaki bu paslaşmadan hatırlama figürleri şeklinde isimlendirilen olgu doğar. Hatırlama figürleri üç şekilde ifade edilir: zamana ve mekâna bağlılık, gruba bağlılık ve kendine özgü bir süreç olarak yeniden kurulabilme özelliği. Hatırlama figürleri her daim somut bir mekân ile zamana dayanırlar. Bu bağ, özellikle uzaktayken vatan duygusunu veren durumdur. Kendini grup olarak sağlamlaştırmak isteyen her toplum yalnızca içsel iletişim şekillerinin sahnesi olarak değil, ayrıca kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak bu tür mekânları yaratmak, garanti altına almak ister. Bellek, mekâna ihtiyaç duyar. Grup ve mekân birlikte sembolik bir ortak hayat kurar. Grup o mekândan ayrı kalsa dahi bu beraberliği, kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatmaktadır. Toplumsal bellek de onu taşıyanlarla birlikte var olur, gelişi güzel devredilemez. Bu, sürece katılanların grup üyeliğinin de kanıtı olmaktadır. Bu sebeple yalnızca somut mekân-zaman değil, aynı zamanda somut kimlik de söz konusudur. Bu, toplumsal belleğin yalnızca gerçek ve yaşayan bir grupla ilişkilendirilebileceği manasına gelir. Toplumsal belleğin zaman-mekân kavramları, bahsi geçen grubun duygusal ve değerlerle yüklü yaşam bağlamı içindeki iletişim şekilleriyle oluşmaktadır. Bunlar toplumsal belleğin içinde, bir grubun öz imgesi ve amaçları için anlamlı ve duygu dolu bir vatan ve hayat hikayesi biçiminde ortaya çıkar. Hatırlama figürleri ayrıca modeller, örnekler, bir çeşit öğretici parçalardır. Bunlar grubun genel bakışını yansıtır. Yalnızca geçmişi yeniden üretmekle kalmaz; varoluş biçimlerini, özelliklerini, zayıflıklarını da yansıtır. Kendilerini ortak anıları olan bir toplum biçiminde kuran sosyal grup, geçmişini iki şekilde korur: kendine özgülüğü ve sürekliliği (Assmann, 2001, ss. 46-48).

Boyer (2015, s. 8)'e göre *ansal bellek* yaşanan olay sahnesinin hayali anlamda tekrar ziyaret edilmesini içermektedir. *Kolektif bellek* ise, toplumların ya da diğer insan gruplarının bireyler gibi bir belleğe sahip olduğunu, yani olayları belirli şekillerde kodladıklarını, ayrıca tüm bunları belirli amaçlara hizmet edecek biçimde düzenlediklerini ifade eder (Boyer, 2015, s. 17).

Conway, Rubin ve arkadaşlarının da ifade ettiği üzere, hatırlamanın temel bileşenlerinden birisi anılardan çağrılan sahnenin detaylarını ve duygusal etkisini yeniden yaşayabilme olanağıdır (Boyer, 2015, s. 22).

2.2. Duygular

Göç, yalnızca sınır geçme değildir. Yani göç eden olmak yalnızca siyaset ya da ekonomi ile ilişkili değildir. Ayrıca göç durumunda etkili olan duygulardan da söz etmemiz gerekir (Mehmed, 2015, s. 28). Aristoteles'in söylediği gibi biz insanlar yalnızca akılsal varlıklar değiliz. Duygularımız da vardır. Hayatımızı duygularımızla sürdürüyoruz ve yaşamımıza anlam yükleyen şey de yine duygularımızdır. Neyin ilgimizi çektiği, kimi sevdiğimiz, bizi neyin kızdırdığı, neyin bizi harekete geçirdiği gibi şeyler bizi tanımlar. Bütün bunlar bizleri bir karakter sahibi kılar. Duygular, dünya ile başa çıkma stratejileridir. Başkalarının davranış ve tutumlarını olduğu gibi kendi eylemlerimizi harekete geçirme, etkileme, manipüle etme araçlarıdır. Bu yüzden de duygularımızdan büyük ölçüde biz sorumluyuzdur (Solomon, 2016, ss. 11-14).

Duyguların Tanımı

Duygular, toplumsal ve kültürel süreçler yoluyla şekillenen, deneyimlenen ve yorumlanan olgulardır (Lupton, 2002, s. 11). Ayrıca duygular, dünyayı yansıtma biçimlerinden biri olarak görülmekte; fakat bu, yaşanan olayların doğrudan yansıtılması değil, o olayların kişinin üzerindeki etkisinin bir yorumu şeklinde olmaktadır (Hacızade, 2012, s. 1). Asıl problem, duygularımızı psikolojik olaylar gibi görmeye meyilli olmamızdır. Halbuki bir duygu kişinin, eylemlerini, ifade biçimlerini, hislerini, düşüncelerini olduğu kadar o insanın diğer kişilerle olan ilişkilerini de kapsayan ve hayatının farklı yönlerini içine alan karmaşık bir süreçtir (Solomon, 2016, s. 19). Bedford'un geleneksel duygu kuramları diye adlandırdığı yaklaşımı destekleyen araştırmacılara göre ise duygu, içsel bir hissedıştır ya da bu tarz bir hissedışı içeren deneyimdir. Çoğunlukla duyguların dışavurumunun toplumsal ve kültürel öğeler ile şekillendirildiği kabul edilir. Ayrıca *duygusal kendi kuramlarının* odağında tüm insanların doğuştan sahip oldukları temel duyguların bulunduğu kabulü vardır. Bu duyguların dışa vurulmasının toplumdan topluma değiştiği kabul edilse bile bu durum,

temel duyguların her zaman önceden var olduğu durumunu ortadan kaldırmaz. Bu yüzden duygusal ifadeler kişinin içinde yerleşiktir yani genetik olarak vardır. Doğal olarak da öğrenmeyle değil, kalıtım yoluyla edinilmektedir (Lupton, 2002, s. 25). *Toplumsal kurmacılık* yaklaşımına göre ise duygular, sosyo-kültürel, tümüyle öğrenilmiştir ve kültürlenmeyle kurulmaktadır (Lupton, 2002, s. 32). *Stoacılar* göre duygular, birbirini izleyen iki yargıya dayanıyordu: İlkin bir şeyin iyi mi kötü mü olduğunun takdiri; ikincisi tepkinin nasıl verileceğinin kararı (Rosenwein & Cristiani, 2019, s. 22). Lutz, duyguları kültürel olarak kurulmuş yargılar olarak betimler. Kişiler bunları buldukları durumu anlamak için kullanır. Bu yüzden duygular dinamiktir. Üretildikleri tarihsel, toplumsal ve politik bağlamlara göre değişebilir (Lupton, 2002, s. 33). *Fenomenolojik* bakışı savunanlara göre, duyguların deneyimlenmesi, hem kendiliğimize hem de başkalarını değerlendirme ve onlarla ilişki kurma şekillerimize tümleşiktir. Dolayısıyla duygular derin bir felsefi sorgulamaya değecek fenomenler olarak görülür. Fenomenologlara göre, bireyin yaşantıları duygusal deneyimi anlamının anahtarını verir. Finkelstein'in söylediği gibi; ıstırap, kaygı, sıkıntı, yabancılaşma, sevgi, sempati ve benzeri hisler, bireyin dünyaya ilişkin kişisel kavrayışlarının dışavurumlarıdır. Bu durumda duygular, kişinin kendisini, başkalarını ve toplumsal ortamı nasıl anladığının ifadeleridir (Lupton, 2002, s. 40). İnsan, iç dünyasıyla dış dünya arasındaki ilişkiyi dil aracılığıyla kurmaktadır. Bu yüzden dil bildirimleri yalnızca düşünce belirtmek için değil, duygu bildirmek için de kullanılmaktadır (Hacızade, 2012, s. 2).

Türkçede, ünlemlerin duygularla olan bağlantısı neredeyse bütün tanımlara yansımıştır (Hacızade, 2012, s. 33). H. Ediskun, ünlemleri “bir heyecanın etkisi ile ağzımızdan çıkarak duygularımızı canlı bir şekilde anlatmaya yardımcı olan kelimeler” şeklinde ifade etmektedir (Ediskun'dan alıntılan Hacızade, 2012, s. 34). Örneğin; *A!* şaşırma duygusunun, *Ah!* üzüntü duygusunun, *Haha!* şevinç duygusunun, *Eyyvah!* endişenin, *Vah!* acımanın, *Ö!* tiksindenin belirgin ifadesi olarak sayılabilmektedir (Hacızade, 2012, ss. 38-45).

Birincil Duygular

Bireyin duygularının kesin sayısı tespit edilememiştir. Ulustan ulusa, kültürden kültüre, zamandan zamana, insandan insana değişen duyguların sayısını saptamak epey

güçtür (Hacızade, 2012, s. 7). Kemper çalışmalarında, fizyolojik temelli dört birincil duygu saptamaktadır. Bunlar, *korku, öfke, depresyon* ve *tatmin/mutluluk*. Bunların tüm bireylerde evrensel olarak bulunduğunu ifade etmektedir. Kemper, *suçluluk, utanç, övünç, şükran, sevgi* ve *nostalji* gibi duyguları ise toplumsallaştırıcı eyleyenler ile edinilmiş ikincil duygular şeklinde betimlemektedir. Birincil duyguların toplumsallaştırıcı eyleyenler yoluyla değişikliğe uğratılmasıyla ikincil duyguların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu yüzden Kemper suçluluğu, toplumsallaşmış bir korku biçimi olarak değerlendirirken, utancı toplumsallaşmış öfke, övüncü ise toplumsallaşmış tatmin olarak değerlendirir (Lupton, 2002, s. 32). D. Goleman ise sekiz temel duygu üzerinde durmuştur, sadece sevinci zevk duygusu içinde almıştır. Bunlar; *sevgi, şaşkınlık, iğrenme, zevk, öfke, üzüntü, korku, utanç* şeklinde sıralanır (Hacızade, 2012, s. 8).

- *Sevinç, zevk*, sözlükte istenen ya da hoşumuza giden bir durumun olması ile duyulan coşku olarak ifade edilir (Hacızade, 2012, s. 91).
- *Üzüntü* ise gerçekleşmesi istenilmeyen şeylerden doğan ruh tedirginliği, teessür şeklinde açıklanır (Hacızade, 2012, s. 108).
- *Sevgi*, bireyi bir kimseye veya bir şeye karşı ilgi ve bağlılık göstermeye yönlendiren duygu şeklinde tanımlanır (Hacızade, 2012, s. 127).
- *İğrenme*, bir şeyi, bir kimseyi ve benzeri şeyleri kötü, iğrenç ya da aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılma, nefret etme anlamlarına gelir (Hacızade, 2012, ss. 139-140).
- *Korkmak*, korku duyma, ürkme, dehşete kapılma; kaygı duymak endişe etme; çekinme, sakınma, saygı duyma; yapamama, cesaret edememe olarak tanımlanır (Hacızade, 2012, s. 151). Hoşnutsuz bir duygu olmasına rağmen, korku belki de en önemli duygudur. Korku olmasaydı her tür tehlikeye karşı savunmasız olur, gerçekleşecek yıkıcı sonuçları düşünmeden bunları karşımıza alabilirdik. Korku da öfke gibi dünyaya bağlanma biçimidir. Sadece kendinden ibaret bir his değildir. Bizi tehlikeye atan bir şey hakkındadır. Korkular tanınamayabilir, abartılabilir, bazen de aptalca olabilirler. Fakat korkularımızın çoğu bütünüyle akla uygundur ve hayatta kalmamız için de gereklidir. Önemli bilgiler sunar. Tehlikeyi duyumsama çoğunlukla hesap ettiğimiz bir şey değildir. Korkuyu, tehlikenin ne olduğunun farkına varamadan, hatta orada bir tehlikenin olup olmadığını bilmeden hissederiz (Solomon, 2016, ss. 54-55).

- *Şaşkınlık*, umulmayan, beklenmeyen ya da olağanüstü bir olay karşısında şaşkın duruma gelme, hayret etmektir (Hacızade, 2012, s. 191).
- *Utanmak*, onursuz sayılabilecek ya da gülünç olabilecek bir duruma düşmekten üzüntü duyma, korkma, mahcup olma; sıkılma; çekinme şeklinde ifade edilir (Hacızade, 2012, s. 178).
- Lerner'e göre *öfke* bir işarettir. Öfke incindiğimizi, haklarımızın ihlal edildiğini, istek veya ihtiyaçlarımızın doğru bir biçimde giderilmediğini veya yalnızca işlerin yolunda gitmediğini ifade eden iletidir denilebilir (Hacızade, 2012, s. 162). Öfke çoğunlukla yıkıcı bir duygudur. Duygu denildiğinde, insanın aklına ilk gelen şey çoğunlukla öfkedir. Kişiyi en tahrip eden duygu olarak öfke, hak edilmiş bir üne sahiptir. Dolayısıyla, genellikle olumsuz duyguların ilk örneğidir (Solomon, 2016, s. 29). Güncel teorisyenlerin terimi kullandığı şekliyle, temel bir duygu esas olarak nörolojiktir. Karmaşık bir tepkiden, sendromdan, endokrin sistemden, asıl olarak yüz ifadelerinde kendilerini gösteren davranışsal ifadelerden oluşmaktadır. Bunlar bazı olaylar tarafından tetiklenir. Bunların hepsi fizyolojik olduğu için temel bir duygu, doğal olarak evrenseldir. Öğrenme ve kültürden ziyade evrimin ürünüdür. Bu açıdan öfke, temel bir duygu olarak kendine özgü bir yüz ifadesinin yanında karakteristik otonom sinir sistemi tepkileri de gösterir. Bu tepkiler düşünme sonucu değil, doğaçlama gelişir. Benzer tepkileri anatomik farklılıklarına rağmen hayvanlarda da görebiliriz. Kızgın bir kedinin garip kuyruk hareketini ya da bölgesi işgal edilmiş bir köpeğin hırlamasını düşünün. Duygu, kendini arzulara, davranış biçimlerine ve diğer duygulara dönüştürürler. Örneğin aşk, kıskançlık ve kedere kapılmamıza sebep olabilir. Kederlenme süreci, bu hissin yanında öfkeyi de içinde barındırabilir. Nefret suçluluğa, hatta kişinin kendisinden tiksinesine sebep olabilir (Solomon, 2016, ss. 30-31).

Güncel teorisyenlere göre temel bir duygu esasen nörolojiktir. Karmaşık bir tepkiden, sendromdan, endokrin sisteminden, davranışsal ifadelerden oluşur (Solomon, 2016, s. 31). Ayrıca duygular anlık değil, saatler, günler, haftalar sürebilir. Hatta bazı duygular yıllar sürebilir. Öfke de bunlardan bir tanesidir. Sevgi de olabilir. Ama sevgi öfkeden daha çok sürer. Kısa süreli öfke patlamaları da vardır. Bunu herkes tecrübe etmiştir. Bir kuyrukta sıra bize gelsin diye beklerken bir kişi bizi ittiğinde onun kim olduğunu görebilmek için kızgın bir biçimde arkaya döneriz. Bizi etkileyen genç bir

adamı gördükten sonra kızgınlığımız birden sona erer. Fakat öfke sadece böyle değildir. Günler, haftalar, yıllar sürer. İnsanın komşusuna, komşulukları sona erse bile öfkesi taze kalabilir. O insana ne zaman komşusu hatırlatılsa öfkelenir. Bu yüzden öfke, kişinin yaşamında her zaman arka planda olan devamlı bir yapı haline gelir (Solomon, 2016, s. 36). Freud, bilinçdışında hissedilen duyguların toplumsal grupların oluşumunda oynadığı rolle ilgilenmişti. Grupları bir arada tutan duygusal bağların idealleştirilmiş kardeşlik sevgisinin yanı sıra başka gruplara yönelik paranoyak bir şekilde düşmanlık ve saldırganlığı da içerdiğini görmüştü. Bu gruplar içerisinde yer alan kişilerin kaygı ve korku gibi yıkıcı hislerini gruba yansıtmasıyla, grup da bu duygusal karakteristikleri kazanmış olmaktadır (Lupton, 2002, s. 53). Utanç, gurur, suçluluk gibi duygular, insanları daha toplum yanlısı olmaya iten araçlar olabilmektedirler (Boyer, 2015, s. 27).

Güler (2014) görüşmecilere sorduğu sorunlardan aldığı yanıtlar ile araştırma bulgularını şu şekilde açıklamıştır:

- Gündelik hayat hususunda komünist yönetimden kaynaklı olarak 18 yaşına geldikten sonra herkesin bir işi olduğu, okuyan kişilerin de yükselebilecek olanaklarının olmadığı, öğretmenlik dışında hakim, savcı, avukat gibi yüksek statüsü olan meslekler edinemedikleri ve dışa kapalı bir durum olduğu belirtilmiştir (s.95). Hatta bazı bireyler, gündelik hayatta kafese sıkıştırılmış bir Türk olarak hissettiklerini belirtmişlerdir (s.96).

Yorulmaz (2012) görüşmecilere sorduğu sorulardan aldığı yanıtlar ile araştırma bulgularını şu şekilde açıklamıştır:

- Bazı görüşmeciler göç etme sürecinde fiziki olarak değil psikolojik olarak baskı gördüklerini dile getirmişlerdir (s.39):
 - Yok, fiziki bir şey görmedik. Ama anlattığım gibi... Psikolojik olarak gece yarısı baskınlar yapıldı. Kaçtık işte.
- Bireyler Bulgaristan'ı doğup büyüdüğü yer olarak gördüklerini, fakat büyüklerin de öğrettiği gibi asıl vatanlarının Türkiye olduğunu dile getirmişler, bazıları ise aklında yalnız kötü hatıralar kaldığından Bulgaristan'ın kendileri için bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir (ss.41-42).
 - Vallahi dur bakıyım düşünüyüm. Ne ifade ediyor. Zulüm ifade ediyor vallahi. Zulüm ve baskı altında kalmışız böyle, bu yüzden konuşmayı da

kendimizi de ifade etmeyi beceremiyoruz. Hep üzerimizde ürkeklik vardı işte.

- Bireyler isimlerinin değiştirilmesinin kendi psikolojilerinde derin izler bırakarak travmalara yol açtığını dile getirmiştir (ss.50-51):
 - Of off. Biz ondan sonra zaten hayata küstük verdik kendimizi içkiye. Ne bileyim sözle anlatılacak bir şey değildi.
 - Birden bana Gülnar denilirken, Liliyana dendiğinde tabi ki psikolojik olarak çöküntü yaşıyorsunuz. Bir boşluğa düşüyorsunuz yani.
 - Hepimiz üzüldük bir kere. Çünkü bizim ölmüş dedelerimizin adını bile değiştirip Bulgar adı koydular. Tabi ki herkes etkilendi. Hepimiz çok üzüldük, ağladık.
- Bazı bireyler isim değişikliğine karşı çıkanların Belene kampına alınıp orada şiddet gördüğü için psikolojilerinin bozulduğunu ifade etmişlerdir (ss.51-52):
 - Belene. Benim dayım ordaydı. Belene kampında. Öldürülmedi ama bir buçuk iki yıl orada durdu. Dövmüşler çok. Ki o dönem için fazla bilgimiz yok. Kendisi de korkudan anlatmıyordu.
- Turgut Özal'ın Türklerin arkasında olduğunu belirten ifadelerinin onları gururlandırdığını ve bundan sahipsiz olmadıklarını düşünerek güven duyduklarını belirtmişlerdir (s.56).
 - İsim değişikliği yapıldı falan diye çıkardı haberler. Özal kurtardı vallahi bizi. Rahmetli ne seviyorduk adamı.
 - Biz 89'tan sonra Özal'ı bildik. Ondan önce hiçbir şey bilmiyorduk biz... Arkamızda olduklarını biliyorduk ama konuşamazdık. Bizi bırakmazlar diyorduk. Bizi alırlar diyorduk. İlle de onu bekliyorduk zaten. Ne zaman gidiyorsunuz dediler, biz korktuk.
 - Özal sınırı açma sebebiydi, rahmetli. Çok sevindik. Bulgaristan'da televizyona çıktı dedi ki Sayın Jivkov gelsin dedi, çorbayı beraber içelim. Ve bizi çok onurlandırdı, gururlandırdı. Kapı açılmıştı. Çok mutlu oldu Türk halkı sonuçta.

2.3. Bölüm Değerlendirmesi

Sonuç olarak kişi farkında olmadan herhangi bir anısını hatırlayabilir. Birey bu esnada belleğinde yer alan o veriyi içinde bulunmuş olduğu anın özellikleriyle yapılandırabilir. Eklemeler ile çıkarmalar yapabilir veya boşluklar var ise onları doldurabilir. Ayrıca hatırlama, o anıyı tekrar yaşayabilme olanağı sağlar. Bu yüzden de anılar tanıklıkların özüdür. Anıyı yaşayan birey yok olmadığı sürece o anı da yok olmaz. Bu anılar insanın kimliğini oluşturur. Göç de sadece siyasi veya toplumsal yan yoktur. Göç duygularla da ilişkilendirilir. Çünkü nelerin hatırlanma değerinde olduğu o anının kişide oluşturduğu duygularda yatar. Ayrıca bu anılar bireylere beraberlik duygusu katabilir. Çünkü Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç sürecini yaşayan bireyler ortak yaşantı ve duygulara sahip olmuştur. Türkiye'ye geldiklerinde de onları bir arada tutan yine bu anıların ve duyguların ortaklığı olmuştur.

3. BULGULAR

Entegrasyon sosyal uyum, çeşitlilik gösteren nüfus yapısının birleştirilmesi yoluyla ortak kimlik inşa etme ve çeşitli toplulukların sivil katılımı için kurum ve hizmetlerin ortak zeminini şekillendirme olarak ifade edilir (Göksel, 2019, s. 16). Bir olay hakkında geçmişte hissettiklerimizle bugün hissettiklerimiz her zaman aynı olmayabilir. Bir olay ilk gerçekleştiğinde, geniş kitleler aynı duygusal tepkiyi gösterebilir. Ancak bu hiçbir şekilde, grubun ortak duyguları hep koruyacağı anlamına gelmez. Zaman içinde, herkesin kişisel yaşamının kendine özgü gidişatına bağlı olarak, gruplar duyguları açısından heterojen bir yapı göstermeye başlayabilir (Lambert vd., 2015, ss. 260-262). Bu proje kapsamında 1989'da Bursa'ya göç etmiş 12 erkek 8 kadın olmak üzere toplam 20 kişi ile görüşme yapılmıştır. Yapılan çalışma verileri analiz edilirken beş kategori altında kodlanmıştır. Bunlar Bulgaristan, sınır süreci, Türkiye, göç sürecine dair bireysel çıktılar ve başkaları hakkında anlatılanlardır. Elde edilen sonuçlar ise şöyle değerlendirilmiştir: Bunlardan ilki 1989 göçüne giden süreçte Türklerin sosyal hayatlarında maruz kaldıkları kısıtlamalar ve şiddet deneyimlerine dair hatırlananlar, diğeri ise 1989 göçüne giden süreçteki duygulara dair hatırlananlardır.

3.1. 1989 Göçüne Giden Süreçte Türklerin Sosyal Hayatlarında Maruz Kaldıkları Kısıtlamalar ve Şiddet Deneyimlerine Dair Hatırlananlar

Entegrasyon baskın ve azınlık grubun tanınma pratiklerini, kendileriyle ilişki biçimlerini ve kimliklerini tamamen değiştiren iki yönlü bir uyum sürecidir (Göksel, 2019, s. 110). Komünist rejim, 1944 yılında iktidara geldiğinde ülkede önemli sayıda azınlıkla karşı karşıya kalmış, bu yüzden de Bulgaristan Türklerinin, Bulgar kimliği içinde eritilmesini hedeflemiştir. Amaçlanan bu politika akıllıca yürütülmüş, rejimin ilk yıllarında ülkede yaşayan azınlıklara belli oranlarda hak ve hürriyetler tanınmış, daha sonraki yıllarda ise adım adım bu haklar geri alınmış, hatta rejim yanlısı olmayanlara yoğun baskılar yapılmıştır (Kurtuluş, 2019, s. 49). Bulgaristan'da yaşayan Türkler 1984 yılına kadar yumuşak asimilasyon uygulamaları ile karşılaşırken, 1984 ile 1989 yılları arasında bu politikalar baskıcı ve şiddetli bir hal almıştır.

3.1.1. Dini Hayata Yönelik Kısıtlamalara ve Yasaklara Dair Hatırlananlar

Hatırlama, insan zihninin bir yetisi olan bellekte yer alan hatıraların yeniden bilince gelmesi olarak tarif edilmektedir (İlhan, 2018, s. 23). Görüşme sağlanan bireyler bu süreçte dini yaşamlarının çeşitli şekillerde kısıtlandığından ve bu yüzden dini vecibeleri gizli bir şekilde yerine getirdiklerinden bahsetmişlerdir. Bunlar gizli saklı çocuğunu sünnet ettirme, gizli saklı kurban kesme şeklinde olmuştur. Fakat yine de cenaze merasimleri, kurban bayramında buzdolapları ve çocukların sünnet olup olmadığı konusunda kontroller olmuştur. Katılımcılar bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Mesela cenaze mezarlığa götürülüyö. Ve o komünist kanunlarına göre öyle götürülüyö. Orada muhtarlıktan vardı bir nalet Bulgar vardı, komünist parti sekreteri. O da illa o cenazeye geliyo, aman sakın orada hoca dua etmesin, Türkçe dua etmesin diye. Ve mezarlığa kadar gidiyo yani, bi düşünün. (Sesini yükselterek ve vurgulayarak)Cenazenizi bile istediğiniz gibi gömemiyosunuz. Öyle bişey yaşamıştık. Tabi çok üzüldük. Yani hiç kolay işler diğil. İnsan o zaman o kadar isyan, yani için isyan ediyö. Yani böyle lanetliyösun ama hiçbi şey elinizden gelmiyo. Sadece için için kaynıyosunuz. Öyle. Bunları ben yaşamıştım.” (K15)

Kadın katılımcının da söylediğı gibi 1989 göçüne giden süreçte bireyler cenazelerini gömerken kontrol edilme gibi durumlarla karşılaşmışlardır. Bu durum karşısında üzülp öfkelenmişler, yapılanlara isyan etmişler ama ellerinden başka herhangi bir şey gelmemiştir.

Erkek katılımcı dini uygulamalar konusundaki kısıtlamalar hakkında şunlardan söz etmiştir:

“Mesela kasabalarda, şirketlerde çalışanlara bayramlarda izin yoktu. Ama o izinin de ötesinde bayramlar yasaklanmıştı zaten. (Vurgulayarak)Daha önce de bahsettim, kurban bayramında kurban kesilmesi yasak. Gizlice belki kesmişlerdir diye dolaplara gelip de bakıyorlardı. Yani evinize giriyorlardı. Haneye tecavüz resmen. Evine

giriyor, mahremine giriyor ve senin dolabında et olup olmadığına bakıyor, kurban kesip kesmediğine bakıyor.’’ (K9)

Erkek katılımcının da söylediği gibi bazı görevliler kurban bayramlarında et kesilip kesilmediğini kontrol etmek için evlere girilip buzdolaplarına bakılmıştır.

Anlatıcılar genellikle dini bilgilerin üzerine çok gitmediklerini ifade etmişlerdir. Bu konu hakkında bir erkek katılımcı şunları söylemiştir:

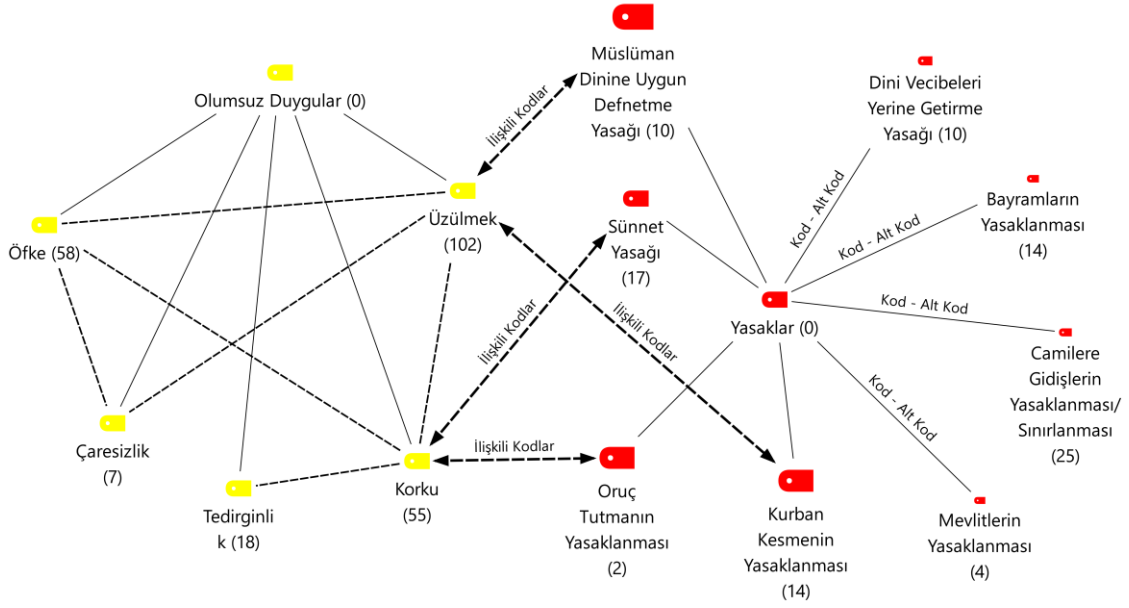
‘‘Dini konularda pek biz gençliğimizde öyle fazla fazla üstüne gitmedik, anlamadık zaten. Çünkü hiçbir şey okumamıştık. Dini konuları da üstüne olmadığımız gibi biraz da nasıl derler acaba doğru mu yanlış mı hiç algılayamadık biz bunları. Nasıl olur. Çünkü Bulgarlar da bu dini konularda hiç yoktu. Onlara da yasaktı her şey. Biz öyle yetiştik.’’ (K1)

Erkek katılımcı din konusunda herhangi bir bilgilerinin olmadığından ve kendilerinin de din konusunun üzerine gitmediklerinden söz etmiştir. Ayrıca din konusundaki kısıtlamaların Bulgar halka karşı uygulandığından da bahsetmiştir.

Başka bir erkek katılımcı ise dini bilgilere sahip olma konusunda bize şunlardan söz etmiştir:

‘‘Bulgaristan’da bizim dini eğitimimiz zayıftı orada. Türklerin. Biz evde anamızdan, babamızdan, dedelerimizden, nenelerimizden ne duyduysak onlağla kaldık. Ama önemli olan bizim içi orada haramdan korkmak, günah işlememek, aldatmamak, kimseye iftira atmamak. Unlağ bizim aklımızda kaldı ve Allaha inanmak ve Allahtan korkmak, kimseye kötülük yapmamamız için hep konuşulurdu yani. (Gülümser) Kötülük kötülük getiriğ diye.’’ (K4)

Erkek katılımcı dini bilgileri aile büyüklerinden öğrendiğini ifade etmiştir. Ayrıca kendileri için haram, günah, iftira gibi şeylerden uzak durmanın önemli olduğunu söylemiştir.

Şekil 1. Katılımcıların Duygular ve Dini Alanda Uygulanan Yasaklar Konusu ile İlgili Kod Birlikte Oluşum Modeli

Şekilde görüldüğü üzere bireyler dini kısıtlamalar konusunda üzüntü ve korku duygularının olduğundan bahsetmiştir. Bu duygular kendi inançlarına göre defnetme, sünnet ve oruç tutma yasakları ile üzüntü ve korku duyguları eşleşmiştir. Ayrıca şekilde incelendiği üzere duyguların da birbiriyle kesiştiği görülmektedir. Bu da bireylerin korkarken aynı zamanda üzüldüğünü, üzülmürken öfkelenildiğini göstermektedir.

Dini hayata yönelik kısıtlamalardan olan sünnet yasağı ve sünnet kontrolleri ile ilgili olarak kadın katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Sütü sağdım keçilerin. Bi geldim. Sesler var, adamlar konuşuyorlar. Kim ki dedim, bi baktım, oğlumun donunu eşortmanı indirmişler, sünnetli olup olmadığına bakıyorlar. (Güler) Şimdi gülüyorum bakma o zaman ağlamıştım. Noldu dedim, sünnetli mi diye baktık dediler, imza atçaksın dediler şöyle bi deftere. Yazılı şeyler var. Hah, sünnet yaptırırsan 6 bin lira ceza 6 ay da hapis. Belene'ye gitçeksın dediler. Sünnet yaptırımcaksın dediler.” (K7)

Kadın katılımcı Bulgaristan Hükümeti'nin dini hayata yönelik olarak yapmış olduğu sünnet yasağı ve kontrollerini oğlu ile birlikte yaşadığından bahsetmiştir. Ayrıca görüşme boyunca yaşadıklarını anlatırken sıklıkla sözlerine ara verip ağlamıştır. Bu da bireylerin bu anıların hatırladıklarında hala üzüldüklerini bize göstermektedir.

Belene Toplama Kampı, Bulgaristan'da Belene bölgesinde Tuna nehri kenarında 2.Dünya Savaşı sonrasında rejim muhalifleri için kurulmuştur. 23 Haziran 1986 tarihinde İnsan Hakları Komisyonu Helsinki İzleme Komitesi Bulgaristan'da 1.500 Türk'ün öldürülüp cesetlerinin Tuna Nehri'ne atıldığını, 1.500 Türk'ün de Belene Adası'na sürüldüğünü açıklamıştır (Durukoğlu & Salik, 2015, s. 222). 1944'ten itibaren baskı, zulüm ve kısıtlamaların artması sonucu muhaliflerin sayısı da artmış, bu sorunlarla başa çıkamayacağını anlayan yönetim, ülkenin birçok bölgesinde toplama kampları kurmuştur. Bunların en ünlüsü ise Belene Kampı olmuştur. Bu kampın, Belene adası üzerinde inşa edilmesinin en önemli nedeni, Bulgaristan'ın en soğuk yerlerinden olması ve mahkumların çoğunun donarak can vermesiydi. Burası zorla çalıştırmaların ve ölümlerin olduğu bir kamp olmuştur. Hasta olan mahkumların tedavi edilmediği, Türklük ve Müslümanlıklarını inkar edip Bulgar ve Hristiyan olduklarını itiraf etmeleri durumunda tedavi edilip serbest bırakılacaklarının söylendiği bir zulüm kampı olmuştur. Bu kampın, türünün ender örneklerinden olmasının nedeni, psikolojik baskıların olması ve birçok Nazi Kampı'na göre daha korunaklı olmasaydı (Çakmak, 2022, ss. 785-789). Mahkumlar 1986 yılından sonra kamptan çıkarılmışlarsa da birçoğu Bobov Dol Toplama Kampı'na, bazıları ev hapsine, bazıları sürgüne gönderilmiş ve Mayıs-Haziran 1989'da da her biri sınır dışı edilmiştir (Yavuz, 2019, s. 228). Bu süreçte görüşmüş olduğum dört birey kendisi ve üç bireyin de eşi, kardeşi, babası Belene adasında kalmıştır. Dolayısıyla Belene süreci toplamda yedi bireyi etkilemiştir. Bu süreç bireylerin hem o dönemdeki hem de gelecekteki yaşam tarzlarına etki etmiştir. Belene kalan bireylerin kendilerinin oraya alınmasının sebebini Türkleri organize etme ve Türklüğü savunma olarak açıklamıştır. Bu süreçte yakınları Belene'de kalmış olan bireyler gerek gündelik yaşamlarında gerekse eğitim veya iş hayatlarında çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bunlar bir yandan psikolojik sıkıntılar olurken bir yandan ise görevden alınma şeklinde olmuştur. Ayrıca Belene adasına alınan bireyler de dahil görüşülen tüm anlatıcılar, Bulgaristan'dan Türkiye'de yönelik gerçekleşen göç sürecinde yaşadıklarının gelecek hayatlarını etkilediğinden söz etmiştir.

Dini hayata yönelik kısıtlamalardan olan kurban kesme yasağı ile ilgili olarak erkek katılımcı şunları ifade etmiştir:

“İlk olarak neyle başladılar, mesela kurban kesmek, bayramları kutlamak sıkıntıydı. Hele devlet işinde çalışan, memuriyette olanlar. Mesela rahmetli

babam hiçbi zaman rahat rahat kurban kesemedi. Ya dedem kesti ya başka birileri kesti. Saklı. Öğretmen olduğu için hep sıkıntı.” (K19)

Erkek katılımcı devlet dairesinde çalışanların dini vecibeleri yerine getirme konusunda daha tedbirli olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca aynı katılımcı babasının Türk olmakla ilgili söylemlerinden ve abisinin Türkiye’ye bilgi/fotoğraf yollamasından dolayı Belene’ye alındıklarından bahsetmiştir. Bu yüzden de eğitim hayatı boyunca dikkat çekmemek adına Bulgarlarla arkadaşlık kurduğunu söylemiştir.

Dini vecibeleri yerine getirme konusu ile ilgili olarak kadın katılımcılar şunları ifade etmiştir:

“Dini vecibelerimizi yerine getiremiyoduk. Mesela cenaze törenlerine bizi dahi götürdüler. Bayanları. Onu çok iyi hatırlıyorum. İşte özellikle devlet kurumunda çalışanlar, öğretmen, sağlıkçılar, hemşire, doktor. Onu hiç unutamıyorum. İlk defa böyle cenazeye gittim. E çünkü orda biz bayanlar mezarlığa gitmiyoduk mesela. Cenaze evine gidiliyo ama mezarlığa erkekler gidiyodu. Ve onlar kendi dininde hepsi gider. Kendi dini vecibelerini yavaş yavaş bize de uygulamaya çalıştılar.” (K18)

Kadın katılımcı defin işlemleri hakkında gerçekleştirilen uygulamalardan bahsetmiştir. Ayrıca aynı katılımcı öğretmen olduğundan köylerde şalvar kontrolü yapmak için görevlendirildiğini anlatmıştır. Bunu söylerken de aslında Türk kadınlarının ne kadar cesur olduğundan, tüm yasaklara rağmen şalvar giymeye devam ettiklerinden söz etmiştir.

Kadın katılımcı dini hayatlarındaki uygulamalardan söz ederken defin işlemleri hakkında şunları anlatmıştır:

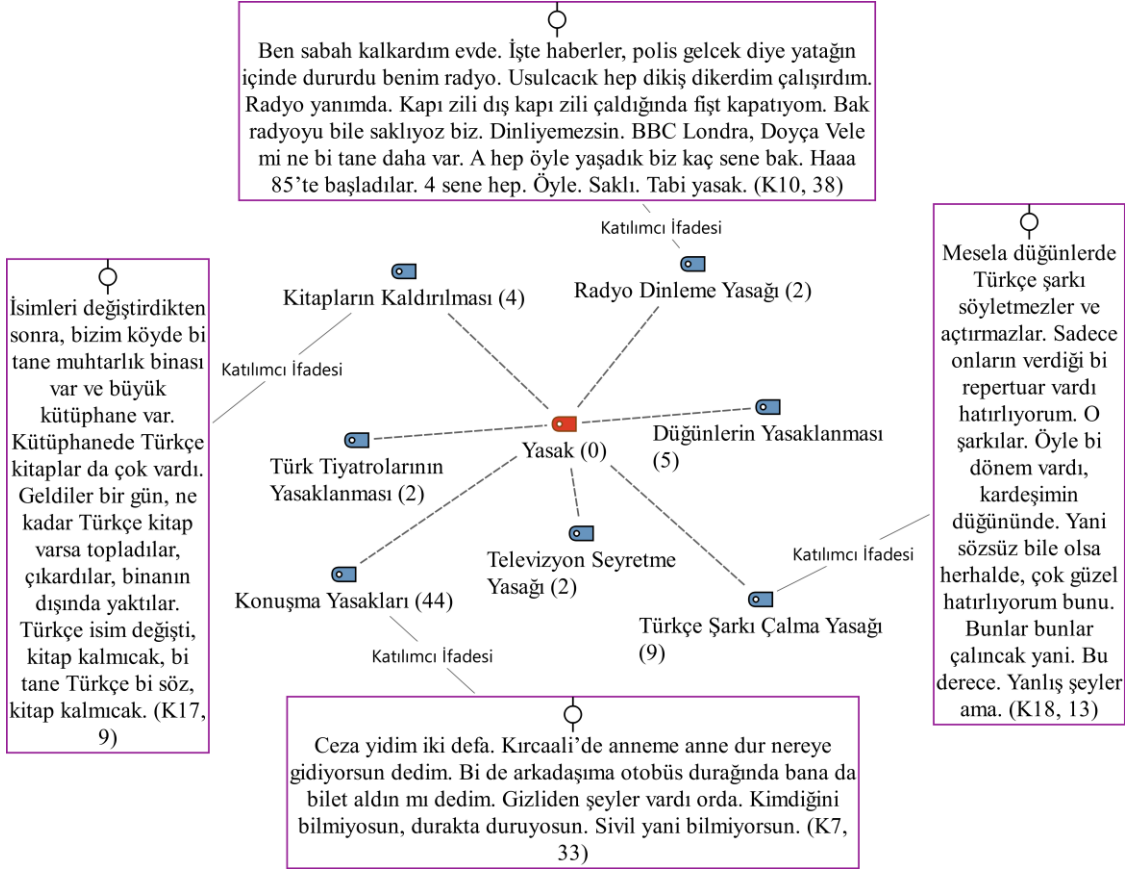
“İsimler değiştikten sonra tamamen onların ritüellerine göre defnetmeye başladık. Mecbur kıldılar. Kıyafetle. Onların tabutları farklı. Kıyafetle gömülüyor. Benim babaannem öyle defnedildi mesela, 86 yılında. İsimler değiştirilene kadar onlara pek karışmadılar. Ama isimler değiştikten sonra mecbur pijamasını giydirdik. Ki Bulgar adetleri daha farklı. En özel kıyafetleri giyilir. Makyajları bile yapılır. Ama bize pijamayla başörtüsünü giysin öyle defnedin diye izin verildi. Mezarlığa kadar eşlik ettiler. Orda kadınlar mezarlığa gitmiyordu, biz burda gördük mezarlığa gitmeyi. Son

anda mesela bi hamleyle amcam mezarın içindeyken gene babaannemi normal, kefenin üstüne giydirmişler zaten pijamasını. Normal kendi örf ve adetlerimize göre defnetseler de çok acıydı yani. Bunları yaşadım ben.”
(K12)

Kadın katılımcı babaannesinin Bulgarların defin işlemlerine göre gömülmeye çalışıldığından, fakat yine de son anda kendi dini inançlarına göre gömdüklerinden söz etmiştir. Bu katılımcının görüşme boyunca sıklıkla gözlerinin daldığı gözlenmiştir. Ayrıca kendisi de anlatırken yaşananların film şeridi gibi gözünün önünden geçtiğini söylemiştir.

3.1.2. Türkçe Diline Yönelik Kısıtlamalar ve Yasaklara Dair Hatırlananlar

Katılımcılar 1989 göçüne giden süreçte Türkçe dili konusunda çeşitli yasakların olduğundan fakat kendilerinin gizli saklı da olsa bir şekilde bunları uyguladığından söz etmişlerdir. Bu yasaklardan en çok üzerinde durulan nokta Türkçe konuşma yasakları olmuştur. Bireyler Türkçe konuşurken yakalandıkları için para cezası yediklerinden sıkça bahsetmişlerdir. Bunun yanı sıra evlerinde yorgan altlarında gizlice radyo dinlediklerinden, düğünlerde Türkçe şarkı çalmanın yasaklandığından ve bu konuda kontrollerin olduğundan, Türkçe kitapların yakıldığından, Türkçe yayımlara parazit yapıldığından, Türkçe yazı yazdığı için çeşmelerdeki taşların kırıldığından da söz etmişlerdir.

Şekil 2. İncelenen Belgelerde Geçen Türkçe Dili Konusunda Uygulanan Yasaklara İlişkin Verileri İçerir Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Türkçe diline yönelik kısıtlamalar konusunda uygulanan radyo dinleme yasağı hakkında kadın katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Ben sabah kalkardım evde. İşte haberleri dinlemek için. Polis gelecek diye yatağın içinde dururdu benim radyo. Usulcacık hep dikiş dikerdim çalışırdım. Radyo yanımda. Dış kapı zili çaldığında fiş kapatıyom. Bak radyoyu bile saklıyoz biz. Dinleyemezsin. BBC Londra, Doyça Vele mi ne bi tane daha var. A hep öyle yaşadık biz kaç sene bak. Haaa 85'te başladılar. 4 sene hep. Öyle. Saklı. Tabi yasak.” (K10)

Kadın katılımcı hükümet tarafından alınan sert tedbirlerden dolayı evinde gizli saklı radyo dinlediğinden bahsetmiştir. Aynı katılımcı ilerleyen süreçte Hür Avrupa Radyosundaki Romyana Uzunova ile temas kurup ona Bulgaristan'daki yapılanlar hakkında bilgi verdiğinden ve abisinin kurmuş olduğu Demokratik İnsan Hakları Koruma Ligi'ne destek verdiğinden söz etmiştir. Bu durum bireylerin tüm yasaklara rağmen doğru buldukları şeyleri gizli de olsa yaptıklarını bize göstermektedir.

Türkçe konuşma uygulamaları ile ilgili olarak kadın katılımcı bize şunları söylemiştir:

“Ceza yidim iki defa. Kırcaali’de. Anneme anne dur nereye gidiyorsun dedim. Bi de arkadaşıma otobüs durağında bana da bilet aldın mı dedim. Gizliden şeyler vardı orda. Kimdiğini bilmiyorsun, durakta duruyorsun. Sivil yani bilmiyorsun.” (K7)

Kadın katılımcı Türkçe dilini kullanma konusunda kendisine yazılan para cezalarından bahsetmiştir. Ayrıca iş yerinde arkadaşlarına merhaba, okulda çocuğuna nasılsın diyemediği için çektiği zorluklardan söz etmiştir. Aynı katılımcı şehirde çalıştığı için kendisinin daha çok şeyle karşılaştığını söylemiştir.

Düğünlerde Türkçe şarkı çalmanın yasaklanması ile ilgili olarak kadın katılımcı şunları ifade etmiştir:

“Mesela düğünlerde Türkçe şarkı söylemezler ve açtırmazlar. Sadece onların (gülümser) verdiği bi repertuar vardı hatırlıyorum. O şarkılar. Öyle bi dönem vardı, kardeşimin düğününde. Yani sözsüz bile olsa herhalde, çok güzel hatırlıyorum bunu. Bunlar bunlar çalınca yani. Bu derece. (Derin bir nefes alıp vererek) Yanlış şeyler ama.” (K18)

Kadın katılımcı düğünlerine müdahale edildiğinden söz etmiştir. Ayrıca erkek kardeşinin isim değişikliğine içerlediğinden, Bulgar ismini duymak istemediğinden dolayı da başka bir şehre çalışmaya gittiğinden bahsetmiştir.

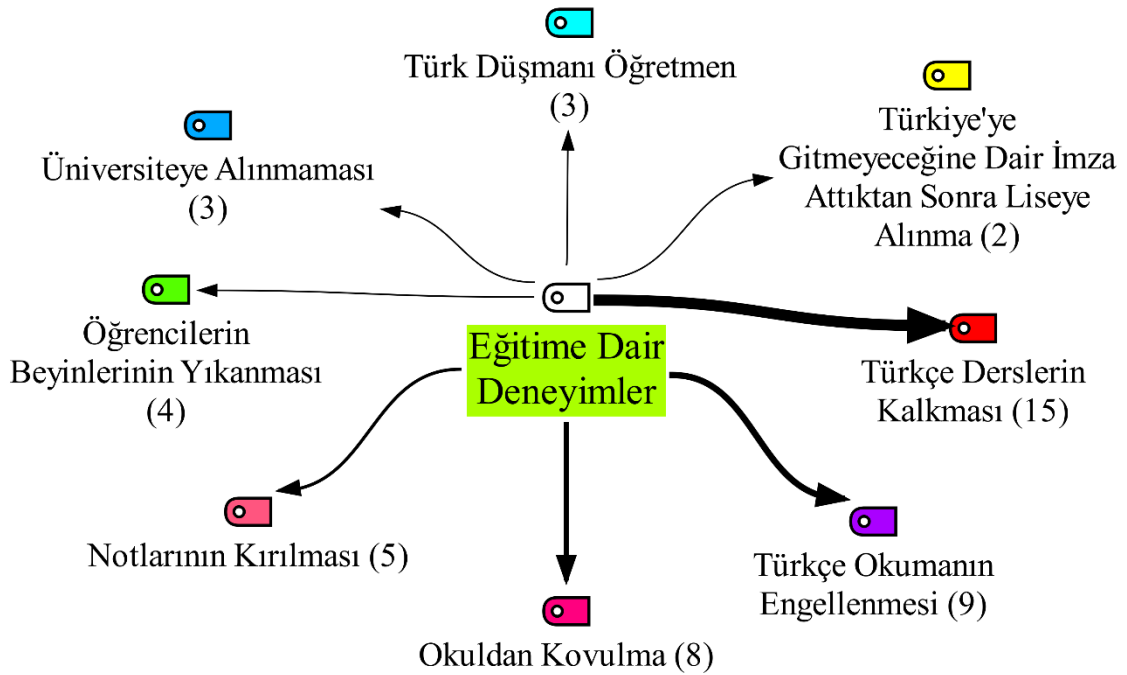
Türkçe kitapların toplanması/yakılması ile ilgili olarak erkek katılımcının söyledikleri şu şekildedir:

“İsimleri değiştirdikten sonra, bizim köyde bi tane muhtarlık binası var ve büyük kütüphane var. Kütüphanede Türkçe kitaplar da çok vardı. Geldiler bi gün, ne kadar Türkçe kitap varsa topladılar, çıkardılar, binanın dışında yaktılar. Türkçe isim değişti, kitap kalmıca, bi tane Türkçe bi söz, kitap kalmıca diye.” (K17)

Erkek katılımcı Türkçe kitapların yakılmasından bahsetmiştir. Ayrıca bu olaya dair üzüntüsünden, bu durumu kabullenmediğinden fakat elinden de herhangi bir şey gelmediğinden söz etmiştir.

3.1.3. Bulgaristan Türklerinin Eğitim Hayatına Dair Hatırladıkları

Azınlık bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan üyeleri, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel veya dilsel özelliklere sahip olan ve geleneklerini, kültürlerini, dillerini veya dinlerini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu gösteren gruptur (Atasoy, 2018, s. 6). Görüşme sağlanan bireyler Türklerin üniversiteye alınma konusunda engellendiğini ve isim değişiminden sonra Türk düşmanı öğretmenlerin görevlendirildiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca liseye başlamadan önce Türkiye'ye gitmeyeceğine dair imza alındığı da söylenmiştir.

Şekil 3. İncelenen Belgelerde Geçen Eğitim Konusundaki Deneyimlere İlişkin Verileri İçerir Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Katılımcılar Türkçe derslerin kalkması, okuldan kovulma ve notların kırılması ile ilgili olarak şunlardan söz etmiştir:

“Ya şimdi tabi ki, insanın kendi ana dilini konuşma özgürlüğünün olması gerçekten çok büyük bir kazanımdır, onu yapıyor olabilmek. Ben Bulgarca’yı okula gittikten sonra öğrendim. Yani 7 yaşına kadar Bulgarca bilmiyordum. Anaokula gittim ama anaokulda da üç beş kelime büyük olasılıkla öğrendim ve okula başladıktan sonra Bulgarca’yı öğrendim. Yani okulda ders esasında tabi ki müfredat Bulgarca olduğundan dolayı Bulgarca konuşmak zorundaydık. Türkçeyi de yabancı dilmiş gibi, kendi

anadilimizi yabancı dil gibi okuyorduk, belirli bir yere kadar. Ve ondan sonra o da kaldırıldı.” (K9)

Erkek katılımcı Türkçe dersleri kaldırılmadan önce Türkçenin yabancı bir dil gibi öğretildiğinden söz etmiştir. Fakat zamanla Türkçe dersler de kaldırılmıştır.

Erkek katılımcı okuldan kovulma konusunda iki arkadaşı ile yaşadığı bir olaydan şu şekilde söz etmiştir:

“O cesaretin varlığının zaten cezasını çektik biz. Bey efendi arkadaşımız bir şarkı söyledi biz de köçek oynayıyorduk. (Güler) Muhakkak o da anlatmıştır benzer bir şey. (Güler) Hatta bir arkadaşımız vardı. Koca kabaklı kafasına şey doladı böyle, bir de beline bi şal doladı aynı böyle Osmanlı zamanındaki fes koymuş gibi bir şey, fesin etrafına da şey sararlar ya böyle. Riçenitsa diye bir oyun oynadı bizim arkadaşımı. Koşukavaklı bir arkadaş. Riçenitsa oynadı. Osmanlı’yı canlandırıyor diye o çocuğun da ismini verdiler. Üç kişi biz bedavadan okuldan atıldık. Osmanlı’yı canlandırdım diye bizi okuldan attular.” (K3)

Erkek katılımcı Osmanlıyı canlandırdıkları gerekçesiyle iki arkadaşıyla okuldan atılma olaylarından bahsetmiştir. Ayrıca görüşme esnasında ara ara öfkelenildiği gözlene de yaşananları anlatırken genellikle sakin bir tavır sergilemiştir.

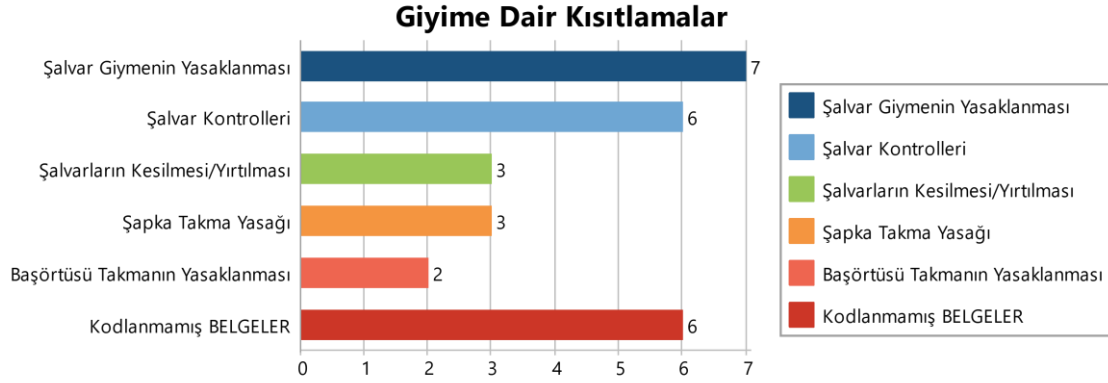
Kadın katılımcı eğitimde yapılan ayrım konusunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Sen Türksen gayet çok okuyan çok kılpayı kurtarıyon hani. 6 yerine 5 yazıyo gene. Hep hep hep. Ben bi kere ders yapıyım. Gene çok hızlı, benden daha az öğrenciler vardı okuyanlar. Kime olursa. Ben çünkü iyi de olsam, Bulgara 6. O zaman bi 1’den 6’ya kadar şey vardı. Ona 6 yazardı, mesela bana yazar 5 veya 4. Ona 5 yazarsa bana 3 yazar. E böyle oldu ki. E kime sorsan bunu söyleyiceler mi.” (K10)

Kadın katılımcı eğitimde Bulgarlar ve Türkler arasında bir ayrımın olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca kendisi iyi bir öğrenci olmasına rağmen notunun kırıldığından, iyi olmayan bir Bulgar öğrenciye ise iyi not verildiğinden söz etmiştir.

3.1.4. Giyim Konusunda Yapılan Uygulamalara Dair Hatırlananlar

Görüşme sağlanan bireyler köy yerlerinde şalvar kontrollerinin yapıldığından, hatta şalvarların kesildiğinden veya yırtıldığından bahsetmişlerdir. Erkeklerde de şapka giymenin yasaklandığından, hatta emniyet güçlerinin şapkaları ayaklarının altında ezdiğinden söz edilmiştir.

Şekil 4. Katılımcıların Giyime Dair Olan Kısıtlamalar Hakkındaki Görüşlerinin Belge Temelli Frekans Grafiği

Şekilde incelendiği üzere giyime yönelik kısıtlamalarda en çok üzerinde durulan yasak şalvar giymek olmuştur. Şekilde kodlanmamış belgeler ifadesi altı bireyin bu konu hakkında herhangi bir görüş belirtmediğini göstermektedir.

Giyime yönelik uygulanmış olan kısıtlamalar hakkında katılımcı şunları söylemiştir:

“Bizim annelerimiz, büyüklerimiz, babaanneler, neneler şalvar giyiyorlar. Başörtüsü örtüyorlar. Bi de ferace dediğimiz koyu renkten siyah ya da lacivert şalvarın da üstüne giydikleri kıyafet vardı. Tarlaya giderken, evden dışarı çıkarken onu giyerler mesela. Başları çene altına bağlı başörtüleri. Onlar mesela desenli olmıcak, şalvarlar falan. Şalvar yasaklandı. Başörtüsü yasaklandı mesela, illa açık başla gezceksin” (K12)

Kadın katılımcının belirttiği gibi köy yerlerinde kadınların başörtü takmaları ve şalvar giymeleri yasaklanmıştır.

3.1.5. İsim Değişikliğine Dair Hatırlananlar

3.1.5.1. İsim Değişikliğine Yönelik Yürütülen Faaliyetler ve Bulgar Hükümeti'nin Sert Tedbirleri ile Cezalara Dair Hatırlananlar

Bulgar hükümeti Türk bireyleri asimile etmeye çalışırken bazı cezalar da uygulamıştır. Bunlar genellikle para cezası uygulama şeklinde olmuştur. Fakat daha ileriye gidip görevlerine son verme, tutuklama, Belene'ye götürme gibi cezalar da uygulanmıştır. Katılımcılarımız arasında Belene adasına götürülenler de yer almaktadır. Bu kişiler Belene adası hakkında yaşadıklarını paylaşmışlardır. Öncelikle orada kötü yaşam koşullarının olduğu söz edilmiştir. Bunlar kötü ve bozuk yemeklerin verilmesi, yattıkları yatağın sert olması, tuvalet ihtiyaçlarının yattıkları yerde görülmesi, buldukları yerin ışık ve hava almaması, bazı hücrelerde farelerin bulunması gibi sıralanabilir. Bunun yanı sıra insanlık onurlarını zedeleyecek şeyler yapıldığı da söylenmiştir. Ayrıca bazı görüşmeciler işe çıkarıldığından söz etmiştir.

Kod Sistemi	Cinsiyet=Kadın	Cinsiyet=Erkek	TOPLAM
▼ Bulgaristan			0
▼ Uygulanan Cezalar			0
 Belene			12
 Görevine Son Verilme			13
 Hapis/Ev Hapsi			20
 Para Cezası			38
 Sürgün			5
 Tutuklanma			23
 TOPLAM	42	69	111

Şekil 5. Katılımcıların Bulgaristan Hükümetinin Uygulamış Olduğu Cezalar ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod Matris Tarayıcısı/Tablosu

Katılımcıların Bulgaristan'ın uygulamış olduğu cezalar konusunda üzerinde en çok durdukları konunun kadınlarda para cezası, erkeklerde tutuklanma olarak görülmektedir.

Bulgar hükümetinin Türklere karşı uygulamış olduğu cezalar ile ilgili katılımcıların söylediği ifadeler şu şekildedir:

“56. mı 53. madde mi bu çalışma kanunundan, devletlerin uyumsuzluktan, uyuşmazlıktan ötürü görevime son veriliyor tek taraflı.” (K14)

Kadın katılımcı eşi Belene'ye alındıktan sonra öğretmenlik görevine son verildiğini ifade etmiştir. Ayrıca görüşmelerde çektiği sıkıntılardan da sıkça bahsetmiş ve görevine son verildikten sonra inşaatlarda çalıştığını ifade etmiştir.

Erkek katılımcı tutukluluk süreci ve Belene'ye alınma hakkında şunları söylemiştir:

“Bulgaristan’da tutulma şeyimi özetle anladayım. Biraz kronolojik olarak gidelim. 1985 17 Ocak’ta tutuklandım. Ve 111 gün çok ağır soruşturma geçiğdim. Koşuşlağda. 111 gün sonra Belene temerküz kampına götürüldüm.” (K4)

Erkek katılımcı tutukluluk süresinin 111 gün olduğunu ve sonrasında Belene kampına götürüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca görüşme boyunca yer yer o süreçte gördüğü muamelelerden de bahsetmiştir. Kendisi bir süre önce rüyasında gördüklerinden dolayı ayak parmağını masaya çarptığından söz etmiştir. Aslında bu durum kişilerin o süreçte yaşadıklarını yıllar geçse bile unutmayacağını göstermektedir.

Kadın katılımcı o dönemde Türk bireylere uygulanmış olan para cezalarından şu şekilde söz etmiştir:

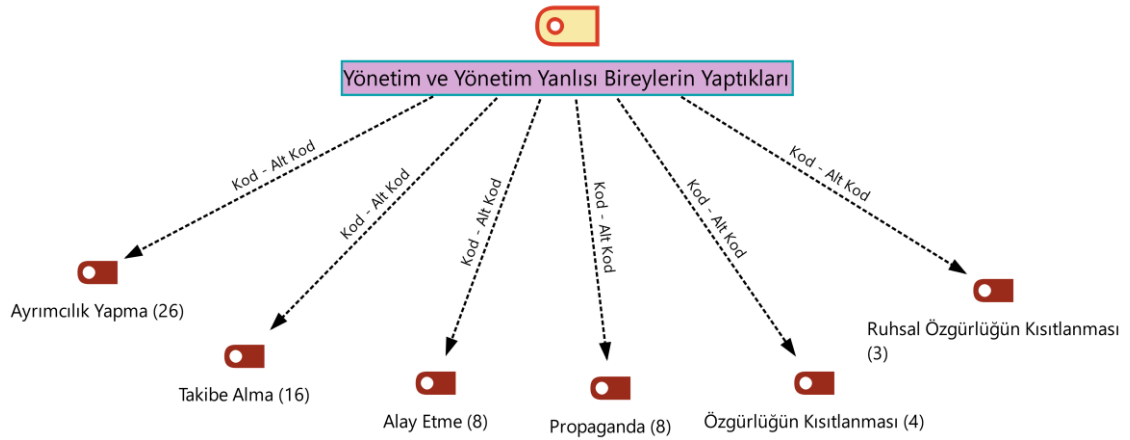
“Bir gün de otogarda arkadaşımın birisilen konuşuyoruz. Bulgarca konuşuyoruz üstelik. Benim de yani öyle aman aman köylü halim yok. Görünüşümden. Yanımda arkadaş da pek aman aman öyle şey değil, başı açık. Normalinden konuşuyoruz. Ya beni tanıdılar ya onu benzettiler. Geldi adam. 5 leva globa dedi yani ceza. E niye. Türkçe konuşuyorsunuz dedi. Benim de gene sivri dilliğim, sivri zekaliğim tuttu. Ona bikaç laf söyledim, o bana laf söyledi. Ben güldüm. Ondan. Türkçe gülüyorsun dedi ya. Cevap veremeyince. Lanet olsun, 5 leva da senin olsun dedim ya, al git defol git.” (K14)

Kadın katılımcı Türkçe dilini kullanmadığı halde uyarıldığından ve verdiği sözel karşılıktan dolayı da “Türkçe güldünüz” gibi bir tabir kullanılıp ceza yazıldığından bahsetmiştir. Aynı katılımcı Türkçe dilini kullanma konusundaki yasaklardan ve para cezalarından dolayı cüzdanında her zaman para taşıma alışkanlığı edindiğini ifade etmiştir.

Erkek katılımcı tutuklanma sonrasında Belene'ye götürülme sürecinden şu şekilde bahsetmiştir:

“2 gün sonra sabahleyin bizi çıkardılar. Bi arabaya doldururken gardiyanlardan yaşlı olan gence diyor ki, yazık bu güzel insanlara, artık bunlar dönmicek geri diyor. Şimdi biz bilmiyoruz nereye götürcekler. Yola çıktık Burgaz'dan. Ben de inadıma tutturdum bi türkü. Gardiyan, göreceksin sen diyor. Dedim ni görcem be, gördük görceğmiz kadar. Ölmüş eşek kurttan korkmuyor arkadaşım dedim. Karnobat'a gittim mi sağya döndü. Şumnu-Varna yoluna. Dedim arkadaşlar biz Belene'ye gidiyoruz. 84'ün 29'u 30'u aralıklarında.” (K5)

Erkek katılımcı Belene'ye götürüldüğünden ve gardiyanların kendilerine bir daha geri dönmeyecek kişiler olarak baktığından bahsetmiştir. Bu katılımcı görüşmede organizatör olarak görüldüğünü de söylemiştir. Ayrıca kendisi çalışma hayatı boyunca Türkiye'den gelen kişilere Bulgaristan'da uygulanan şeyler hakkında bilgi verip onlardan yardım istemiştir.

Şekil 6. İncelenen Belgelerde Geçen Yönetim ve Yönetim Yanlısı Bireylerin Yapmış Olduklarına İlişkin Verileri İçerir Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli

Bu süreçte yönetim ya da yönetim yanlısı bireyler farklı şekillerde Türk bireyleri rahatsız etmiştir. Yönetim ve yönetim yanlısı olan bireylerin ruhsal özgürlüğü kısıtladığından söz eden birey şunları söylemiştir:

“İnsanların ruhsal dünyasına müdahale etme. Onların o alemde, o dünyada, o ruh hallerindeki ibadetlerini yaparken aldıkları hazzı yaşatmama duygusu. Bunun reddedilmesi ve kısıtlanması gerçekten

rencide edici bir durum. Kelimeler bazen yetersiz kalıyor. Bazı şeyler yaşanarak, hissedilerek anlatılabiliyor. Böyle anlattıktan sonra insanın inanası gelmiyor ama o yaşanan acı, o ızdırap tarif edilecek gibi değil. O, fiziksel özgürlüğün kısıtlanması gibi ruhsal özgürlüğün de kısıtlanması. Bir kişiyi hürriyetinden mahrum edebilirsiniz, hapishaneye kapayabilirsiniz. Ama onu hapishaneye kapamadan da ruhsal olarak kapatmış olabilirsiniz. İşte bu olayları yaşatırsan, ruhen hapsedilmiş gibi oluyor.’’ (K9)

Erkek katılımcı 1989 göçüne giden süreçte yönetim ve yönetim yanlısı bireylerin uygulamalarının kendisinin ruhsal özgürlüğünü kısıtladığından bahsetmiştir. Ayrıca aynı katılımcı fiziksel özgürlüğünün de kısıtlandığından, Belene’ye alındığından ve orada türlü işkencelere maruz kaldığından söz etmiştir.

Aynı katılımcı yaşananlar esnasında özgürlüğünün kısıtlanmasından şu şekilde söz etmiştir:

‘‘Daha tedbirli olmam gerektiğine inandım. Yaptıklarımın, konuştuklarımın süzgeçten geçirilerek yapmam ve konuşmam gerektiğini gördüm. Çünkü takip edildiğini bilmek gerçekten insan özgürlüğünü çok kısıtlayan bir durum. Yani ben şimdi sizinle konuşuyorum, ama konuşmadıktan sonra aklımdan üç kere geçiriyorum, bunu söylicem ama yanlış anlaşılır mı, başka bir yere gider mi, başka bir anlam çıkar mı diye. Bu da kendi kendinize sansür koyma. Otosansür yani. Kendinize sansür koyuyorsunuz, konuşurken de her zaman da, ne konuştuğunuzu nerede konuştuğunuzu, kiminle konuştuğunuzu farkına vararak konuşmanız veya davranış sergilemeniz gerektiğini görüyorsunuz. Bu gerçekten, biraz önce de vurguladığım gibi insan özgürlüğünün şiddetli bir şekilde kısıtlandığı bir yer. Sen kendi kendini kısıtlıyorsun. Yani o özgürlüğü yaşamıyorsun bile.’’ (K9)

Erkek katılımcı eğitimini sürdürürken Belene adasına alınmasıyla beraber daha tedbirli olması gerektiğini fark etmiştir. Ayrıca aynı katılımcı Bulgarların rahat ve huzurlu konuştuğundan, fakat kendisinin temkinli konuşması gerektiğinden de bahsetmiştir.

Yönetim ve yönetim yanlısı bireylerin propaganda yürüttüğünü ifade eden bireyler şunları söylemiştir:

“Bu partideki insanların propagandası şeymiş yani. Bu kuzeydekilerini mesela. Siz Türksünüz, onlar Kırcalı. Bize yalnız Kırcalılara şey yapıyordu yani. Halbuki yalan o. Böl ve yönet. Yani o taktikle. Bi de dünyaya şey göstermek isteniyo. Biz gönüllü geçmişiz gibi anlattılar yani. Halkı böyle bölmüşler yani. Onlar Kırcalı’lı onların isim değişiyo diyerek.” (K13)

Erkek katılımcı partideki kişilerin onlar başka bölgede, onların isimleri değişecek sizinki değişmeyecek gibi sözler sarf ederek insanları kandırdığından bahsetmiştir. Böl yönet taktiği kullanıldığı görölmektedir.

Erkek katılımcı kendisi de dahil olmak üzere Belene’de olan bireyler hakkında yapılan kara propagandadan şu şekilde söz etmiştir:

“Köylerde tutuklu olanların ailelerinin duyacağı şekilde kara propaganda yapılmaya başlanmış. Tutuklu olanlar Belene’ye götürölmüş. Ama o kiş da çok şiddetli bir soğuk vardı 85 yılında. -29’a kadar Belene’de düşmüşü. O tutuklular, Tuna buz tuttuğundan dolayı kaşmaya teşebbüs etmişler Romanya’ya. Romanya’ya kaşarken de vurulmuşlar ve birçok ailelere de vurulan kişilerin kanlı elbiseleri gönderiliyormuş diye. Şimdi düşünabiliyor musunuz? Siz mesela eşinizin, kardeşinizin ve herhangi bir yakınınızın böyle bir durumda olduğunu ve her gün kanlı elbisesinin gelebilme ihtimali olduğunu düşündükten sonra. Yani eşimi, annemi, babamı psikolojik olarak çökertmek için böyle kara propaganda yapmışlar. Ya bu acıların da acısı, yani bunu yaşamak şu an bile anlatırken bile tüylerim diken diken oluyor. Böyle bir şeyi bu kadar alçakça, bu kadar gaddarca bi kara propagandayı yapmak bilmiyorum artık Hitler zamanındaki o faşistler yaptılar mı yapmadılar mı. yani bunu sosyalist dediğimiz Bulgaristan rejimi o zaman maalesef bize karşı ve bizim ailelerimize karşı bunu yapmışlardı. Ve bu çok çok çok büyük bir insan hakkı ihlaliydi. Yani tarif edilemez bi acı, sıkıntı yaşatılmıştı bizim ailelerimize, onları cezalandırmak veya ruhen tamamen çökertmek için bilinçli yapılan bi girişimdi o zaman.” (K9)

Erkek katılımcı Belene’de olduğu için birçok aileye karşı yapılan kara propagandadan bahsetmiştir. Ayrıca yıllar geçmesine rağmen Türkiye’ye geldiklerinde bile annesinin her akşam oğlunun eve gelmesini beklediğinden söz etmiştir. Bu durum o kişilerin nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Bulgaristan güvenlik güçlerinin kendisi ile alay ettiğinden bahseden kadın katılımcı şunları söylemiştir:

‘‘Vurgulaya vurgulaya kayınpederimin adını sorarak soruyorum yani karşı tarafa. Diyor ki, sen görmüyor musun dışarıda kar yağıyor, kar onun izini kapatmıştır. Hani bi ses bi iz yok mu dediğim zaman benimle dalga geçiyor. Yağan kar diyor onun izini kapatmıştır diyor. Yok öyle biri burda.’’ (K12)

Kadın katılımcı kayınpederi tutuklandığından ve kendisinden haber alamadıkları için emniyeti aradığından fakat karşılığında kendisiyle alay edildiğinden söz etmiştir. Ayrıca kayınpederinin 9 gün sonra eve geldiğinde tanınacak durumda olmadığını, kişiliğinin değiştiğini, her şeye ağlayan biri olduğunu da eklemiştir.

Devlet güvenlik güçleri tarafından takibe alınma olayından söz eden erkek katılımcı şunları söylemiştir:

‘‘Peşimde en az benim tahmin ettiğim, çok da iyi biliyordum beşle on kişi arasında beni gece gündüz takip ediyorlardı. Gece gündüz. En ufak bi şeyimi yakalamak istediler. Hatta kiramı ararken bile üzerlerine vardım. Bi gün evde defteri unutmuşum. Fizik bölümünde dedim hocaya söyleyin hemen geliyorum yaptığım çalışmayı. Koşa koşa eve gittim. O adamlar beni okulda biliyorlar. Tak bi baktım apartmanda merdivenden iniyor bizim sivil polis. Hem de rütbeli. Aaa dedi sen neredesin ya ben seni arıyorum burda. Ben dedim ya okulda olduğumu bilmiyor musun. Beni arka tarafa götürdü. Oyaladı. Durmadan geri bakıyor. Ondan sonra işaret aldı. Tamam dedi şimdi gidebilirsin, sen git de dedi, ama sıkıntı yok hocaya söyle benim yanımda olduğunu, sana yok yazamaz falan gibi işte. Ya onların işi. Öyle denk getirdim ki, defteri evde unutmak ve üzerlerinde yakaladım ve kesinlikle içerde arama yaptılar. Haa içerde arama yaptılar,

bi şey deymediler. Kasetçalar ordaydı ve Türk kasetleri %90'ı. Yasak ama hiçbi şey deymediler.’’ (K19)

Abisi ve babası Belene'ye alınan erkek katılımcı her an her yerde takip edildiğini, hatta evinin arandığını söylemiştir. Aynı katılımcı daima temkinli olduğundan, dikkat çekmemek için Bulgar öğretmen ve öğrencilerle yakınlık kurduğundan söz etmiştir.

Kendilerine karşı yapılan Türk-Bulgar ayrımcılığından bahseden kadın katılımcı şunları söylemiştir:

‘‘Hani iyileri var diyem ama hep ayrımcılık yapardılar. Ben okula giderdim mesela çok eskiden. Hatırlıyorum. Sinemaya götürürdüler bizi. Karanlık. Türk kızlarını öne otururdular. Ön sıralara. O ışık zararlı ya. Bulgarca derdi, biz çocuk deyi sanmıyo. Siz geri gelin, geri gelin gözleriniz acıyacak geri gelin. Okulda da. 6 vardı en yüksek puan. Ben belki 6 lık biridim ama bana 4 yazardı. O Bulgar kızı bildi belki 4 lük, ona 6. Hep vardı bu. Gene Türk köyündeydik biz. Bi Stançe vardı kadın. Rusça veridi. Biz Rusça okuduk 4 sene. Derdi ki domuz yimiyonuz ama pislikten geçilmiyonuz, bilmem hep lafsokardı bize. Ooo Türk düşmanıydı.’’ (K10)

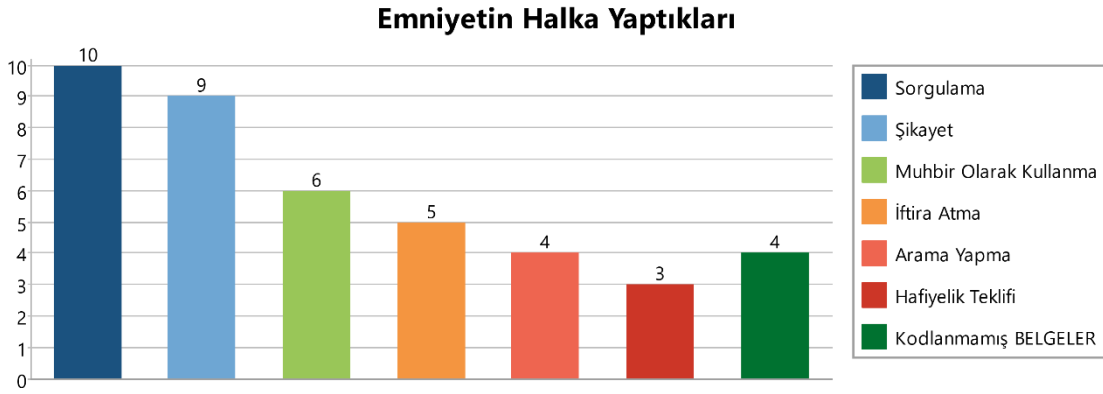
Kadın katılımcı öğrenciyken sinemaya gittiklerini, Bulgar kızlarının gözlerinin bozulmaması için arkaya, Türk kızlarının ise öne oturtulduğunu ve hak ettiği halde kendisine yüksek puan verilmediğini ifade etmiştir. Bu durum bize eğitim hayatında Bulgar ile Türk ayrımı yapıldığını göstermektedir. Ayrıca Türk düşmanı olan öğretmenin kendilerini aşağılandığından da söz etmiştir.

Başka bir kadın katılımcı ise yapılan Türk-Bulgar ayrımı konusunda şunlardan söz etmiştir:

‘‘Biz tatildeyken, sınıf birincisi mesela, o kızın mesela, orada biliyosun orada en yüksek not altıydı. Evet en düşük de ikiydi. Gittik biz. Aa bak şimdi. İki kişiyiz biz sınıfta. Ve o kızın da iki tane beşi var. Hepsi altı değil yani, anladın. Benimki de hepsi 6. Gittik biz. Aaa. (Şaşırma ifadesi takınır) Nerde. Almanya'ya gitmiş. Kim götürmüş. Okuldan. Okul birincilerini almışlar ve götürmüşler Almanya'ya, gezmeye mi artık işte yani böyle. O zaman, aa (şaşırma ifadesi takınır) baktım aaa (şaşırma ifadesi takınır) e sınıf birincisi benim. Öbürünün bi tane beşi var. Niye onu almışlar da beni

almamışlar. Hui, ondan sonra o da komünist partisine üye. Ama bi de Bulgar. Bak ben o zaman, hani şey hissettim, niye beni almamış ki. Dedim hui, demek bak, ayrımcılık var. Yaa. Ama öbür türlü okulda, öğretmenimden, ben altıysam altı. Hatta beni övüyo, bak beni örnek gösteriyo. Yaa. Yani bu, bak öyle bişey de yok da, hani ama, bisürü Bulgar var. (Gülümser) Bulgarın alamadığı notu sen alıyorsun.” (K15)

Kadın katılımcı eğitim sürecinde okul birincisi olduğu halde kendisinin değil, Bulgar bir öğrencinin geziye götürüldüğünden ve hak ettiği halde götürülmediği için çok üzülmesinden söz etmiştir.

Şekil 7. Katılımcıların Güvenlik Güçlerinin Yaptıklarının İfadelerinin Belge Temelli Frekans Grafiği

Şekilde de görüldüğü üzere katılımcılar emniyetin kendilerini sorguladığından ve bunun da çevresindeki insanların şikayet etmelerinden olduğunu belirtmişlerdir. Emniyet güçlerinin kendilerine hafiyelik teklif ettiği de ifade edilmiştir. Katılımcıların söylediği üzere bazı Türkler muhbir olarak kullanılmıştır. Bu süreçte insanlar sorgulanmış ve evlerine girilip arama yapılmıştır. Şekilde görülen kodlanmamış belgeler ifadesi ise dört katılımcının bu konu hakkında herhangi bir yorumda bulunmadığını göstermektedir. Katılımcılar yapılanlardan şu şekilde söz etmişlerdir:

‘‘Türk Türk’e yaptı daha çok sana söyleyeyim. Türk Türk’e daha çok yaptı. Bizim yöredeki çekemiyenler, kendini bi şey zannedenler hep böyle komünist partiden nemalananlar bunlar onu şikayet ettiler. Çekemediklerini bu böyle diyor, bak bu Türkiye diyor, bu böyle diyor, bu böyle diyo. Hep laf götürüp getirmişler ve bunlar birikmiş ve buna göre yapıldı tüm olay.’’ (K19)

Erkek katılımcının da söylediği üzere bu süreçte Türklerden Türklere çok zarar gelmiştir. Bunu da genellikle ya kin duyduklarından ya da iyi bir yere getirilmek istediklerinden yapmışlardır.

Erkek katılımcı emniyet ile yaşadığı bir olayı zaman zaman öfkelenerek şu sözlerle anlatmıştır:

“Bir gün okulda boş dersim var. İki kişi geldiler. Tabi köyde, köy okulunda, yabancı şimdi, Bulgar, geldiler. Kim olduğunu bilmiyorsun. Ben oturuyorum öğretmenler odasında. Herkes derste. Sen işte sen şu öğretmensin değil mi dedi, bana elini uzattı. Evet dedim. İşte Opulchensko’da yaşıyorsun. Evet dedim. Benimle ilgili bazı bilgiler verdiler bana. Dedim siz nerden biliyorsunuz beni, siz kimsiniz. Biz işte yabancı değiliz, emniyetteniz, biz seni biliyoruz. E tamam dedim biliyorsanız iyi. Nasıl şimdi sizin köyde bu o dönemde Bulgarca konuşmasınlar diye çok baskı vardı. İşte kadınlar şalvar giymesinler diye, o dönemde şalvar giymesinler. Yasaklamışlardı çünkü onları, o dönemde. İşte nasıl karşılıyorlar. Türkçenin yerine Bulgarca konuşulsun diye baskıların olduğu dönemde. Dedim valla ben bilmem nasıl karşıladıklarını. Nasıl bilmiyorsun dediler. Dedim ben çalışıyorum. Eve gidiyorum dedim ben ailemle. Orda şey vardır kırçma derler yani içki yerlerine. Akşamleyin erkekler toplanır içerler. Sen dediler, meyhane gibi şey, oraya gitmiyor musun. Yok dedim gitmiyorum. Nasıl gitmiyorsun dediler. Oradan insanları yani son dönemlerde işte bu olayları üzerine gitmesinler veyahut da çok ucuza o yerlerde herkes içsin, sarhoş olsun, sağlıklı düşünemesin diye, insanları özendirmek var. Yani oraya gidip içsinler, başka şeylerle uğraşmasınlar. Ben dedim gitmiyorum. Nasıl gitmiyorsun dedi, herkes gidiyor erkekler oraya sen gitmiyor musun. Gitmiyorum dedim. E ne yapıyorsun sen. Dedim benim ailem var, ben çocuğumlan çocuğumlan ilgileniyorum. Beni dedim ilgilendirmez başkasının nasıl konuştuğu. Orda işte buna karşı olanlar varsa sen bize bilgi getirirsin diye. Yani ispiyonluk yapıcan, hafiyelik. Halk nasıl karşılıyor. Bu kişi iyi karşılamıyor bunları, bu kişi iyi karşılıyor diye. Öyle bi olaylar. Ben dedim o taraklarda benim bezim yok. Ben dedim okula gidip

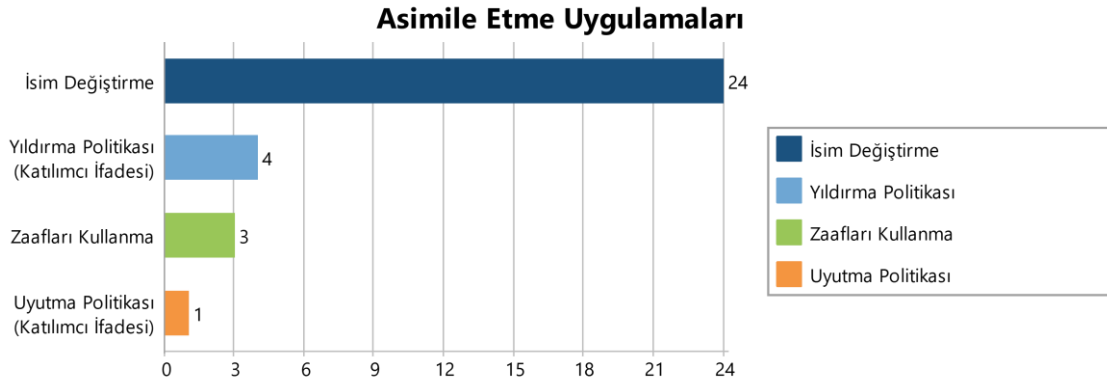
gelirim, okuldan çıktıktan sonra ben evimde, ben öyle yerlere gitmem diye. Öyle kapattık olayı.” (K17)

Erkek katılımcının da söylediği gibi emniyet güçleri bazı Türkleri sorgulamış ve hafiyelik yapmalarını istemiştir. Fakat katılımcılar buna izin vermediklerini ifade etmiştir.

Başka bir erkek katılımcı ise kendisine yapılan hafiyelik teklifi hakkında şunları söylemiştir:

“De sen çevre edinirsin, arkadaşlarla buluşursun vs. öyle telkinlerde bulunuyor. Ondan sonra ben hiçbir şekilde taviz vermedim. Daha sonra tekrar çağırırdı, tekrar çağırırdı. Bu defa daha farklı tonda konuşuyor. Diyo ki, bizim imkanlarımız var, sana her türlü destek verebiliriz, derslerde yardımcı olabiliriz, maddi destek verebiliriz, burs verebiliriz, eğlencelere gidebiliriz, yani bambaşka hayatın olabilir, şu bu.” (K9)

Erkek katılımcının da belirttiği gibi bireylere tekliflerde bulunarak hafiyelik yapmaları istenmiştir. Bu teklifler maddi destek, makam/mevki şeklinde olmaktadır.

Şekil 8. Katılımcıların Bulgaristan Hükümetinin Kendilerine Yönelik Asimile Etme Uygulamalarının İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği

Şekilde incelendiği gibi katılımcılar Bulgaristan hükümetinin asimilasyona dair uygulamalarının daha çok isim değiştirmeye yönelik olduğundan söz etmişlerdir. Yıldırma politikası(katılımcı ifadesi) ve uyutma politikası(katılımcı ifadesi) ile zaafları kullanma gibi yollara da başvurulmuştur. Katılımcıların ifade ettiği üzere isim değiştirme askeri güçlerin köylere gelerek zorla isim değiştirmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Katılımcılar bu konuda direnseler de sonunda ellerinden bir şey gelmeyip isim değiştirmeye mecbur kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çünkü isim

değiştirmeyen bireyler görevden alınmış, sağlık hizmetlerinden yararlanamamış ve maaşlarını çekememişlerdir. Dolayısıyla isim değiştirmeye mecbur bırakılmışlardır. Hükümet bu süreçte bazı Türkleri kendi yanlarına çekmek için onların zaaflarından yararlanmıştır. Bu zaaflar para, kadın, eğlence, makam/mevkii gibi şeylere düşkün olmadır. Ayrıca yıldırma ve uyutma politikası ifadeleri K9 kişisine ait bir söylemdir. Erkek katılımcı uyutma politikası ifadesini şu şekilde açıklamıştır:

“Ama aynı zamanda komşu köye de diyorlar ki biz o köyün isimlerini, o köyde yaşayanların isimlerini değiştirdik ama onlar karışık olduklarından dolayı, siz de öyle bir sorun yok, siz sakin olun diye onları uyutma politikası izliyorlar. 1-2 gün sonra aynı köyü basıyorlar. O köyde yaşayanların isimlerini değiştiriyorlar. Böylelikle yavaş yavaş çemberi daha ileri, daha içeriye doğru almaya başladılar sınır bölgelerinden. Ve ilk defa artık Mestanlı bölgesine geldikten sonra Koşukavak-Mestanlı bölgesine geldikten sonra insanlar şunu fark ettiler, şimdiye kadar yapılan bir uyutma politikasıymış. Pomaklar var, karışık aileler var diye. Halbuki bizim o bölgelerde, bulunduğumuz yerlerde karışık aile yok, Pomak yok. Sadece Türkler vardı.” (K9)

Erkek katılımcının söylediği gibi farklı bölgelerin insanlarına, “diğer bölgede karışık aileler var, sizin isimleriniz değişmeyecek” denilmiştir. Dolayısıyla hükümet uyutma politikası izlemiştir denilebilir.

Bir kadın katılımcı ise hafiyelik yapılmanın istenmesi konusu hakkında şunlardan bahsetmiştir:

“İnsanın aklına gelen ne varsa asimile etmek için, sindirmek için, kendilerine yanaştırmak için hepsini uyguluyorlardı. Korkudan tut rüşvete kadar, mevkiye kadar. İnsanları çok iyi tanyolardı bir kere. Ama genelde belli yaşa geldiğinde diyelim 17-18 yaşından sonra karakter oturduğunda, paraya yatkınsa parayla seni tavlıyolar ve asimile ediyorlar. Çapkınsan çapkınlığını devreye sokup seni asimile ediyorlar veya şantaj yapıyorlar. Mevkise derdin mevki veriyorlar. Neyse o, onu kullanıp ondan sonra sadece kişiyi değil o kişiyi soydaşlarını ve benzerlerini de yok etmek için kullanıyorlardı. Çok. Çok kurnazca. Yani bunu farketmen çok zor oluyordu ve zaman alıyordu. Yani her şey vardı. Sindirme, korkutma, zaafları

kullanma, erkeksen kadınlara kumar oynuyorsan paraları kumarı yasal dışı işler yapmaya yatkınsan onu, şantaj gibi her şey vardı. Ve bu şimdi belli bilince geldikten sonra fark ediyorsun.” (K14)

Kadın katılımcının da belirttiği üzere hükümet bireylerin asimile olmaları için farklı yöntemlere başvurmuştur. Rüşvet, makam/mevkii gibi şeylerle insanları kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır.

3.1.5.2. Bulgaristan Türkleri ve Müslümanlarının İsimlerinin Değiştirilmesi Hakkında Hatırlananlar

1989 göçüne giden süreçte katılımcıların en çok üzerinde durduğu konu isim değiştirme olmuştur. Bir taraftan buna üzümlerken bir taraftan da “ismimi değiştirince Türklük kanımı da mı değiştirecek” diyenler olmuştur. Katılımcılar şunlardan bahsetmiştir:

“Evleri basıp zorlan isimleri değiştiriyorlar, Türk ismiyle Bulgar ismini. Kimilerini belediyeye davet ediyorlar geleceksin mecbursun diye baskı yaparak. Böyle böyle 5-6 ayın içinde bütün Türklerin isimlerini değiştirdiler. Mesela ilk önce insanın aklına ataları geliyor. Onların da isimlerini değiştirdiler mezarda olmalarına rağmen. İşte bu o kadar acı bir duygu yaşıyor ki insana. Yani ölmüş olan insan orada yaşamış, o topraklara hizmet vermiş, e çalışmış. Bunların da isimlerini değiştirmek insanın en acı bir süreci olayları içinde.” (K1)

Erkek katılımcı yapılan baskıyla isimlerinin nasıl değiştirildiğinden söz etmiştir. Ayrıca ölmüş olan insanların isimlerinin değiştirilmesinin de kendisine çok acı bir duygu yaşattığını söylemiştir.

Başka bir erkek katılımcı ise isim değişikliği konusunda yaşadıklarını üzümlere şu şekilde anlatmıştır:

“Bu 84’te 20 Aralık’ta oldu bizde de, o kasabada. Şehrin merkezinde yaşıyoruz biz. Tabi evde de ihtiyarlar var o zaman. Anne baba 60 yaşında, yaşlılar. Bulgaristan’da nerdeyse hayatı orda geçmiş. Gece saat 2’de başladılar arabalar gelmeğe bizim sokaklara. Allah Allah diyom ben

köpekler şeyler geliyor. Bunlar gene hep askeriye olmuş. Araba geliyor saat 2'de, hop stop ediyor, köpek sesi. Bi açtım perdeyi, rahmetli babam oğlum baskı var dedi. Baskı var bunlar bu akşam bize adları değiştirmeye geldiler. Şimdi biliyoruz a biz, Kırcaali'da o tarafta her yerde baskılar var. Babam baktı, çocuk gibi ağladı. Çocuk gibi böyle nasıl ni diyem sana 60 yaşında adam. (İç çeker) Ondan sonra tamam o saatte şey yapmadı ama sabaha karşı saat 6'ya doğru başladılar kapıları vurmağa. Dan dan dan. Onların komünist kanunlarına göre hadi bakam toplan, okullara götürdüler bizi. İsimleri değiştirecekler. Orda yok, evde değiştirmiyorlar, evde yok. Bizi kovboy halinde götürdüler. Annem var yaşlı. Bizim komşularımız da vardı orda o zaman. Daha çociği yeni dünyaya gelmişti kaç aylık. Hepimizi topladılar, kapıdan, kasabada. Sardılar bizi şeyler. Karşıdan benim komşu, Bulgar bir komşumuz vardı. Uzaktan gördü adam bizi, komşu. Böyleee gördüm, başını tuttu bi kere böyle, geri döndü. Yani gördü. Kendi yaptığı millet şeyini, çekemedi yani, o adam, a o bile içi şey olmuş. O bi de hep gelip gidiyordu bize. Ama adları değiştirdikten sonra da kesti adam, utanmaktan bize de gelemedi. Benim dedi milletim böyle yapıyorsa bu insanlara. Ondan sonra götürdüler bizi okullara aşarı. Yani yanımıza okul var ama oraya götürmüyor seni başka bir okula götürüyo. Bu mahallenin şeyini, insanların başka okula getiriyo. Başka mahallenin insanların bu, bizim yanımızdaki okula getiriyo. Öyledi onlar. Götürdüler bizi oraya. Attılar önümüze şeyleri. Bi odaya soktular ama soğuk içerde odalar şeyler. Listeleri attılar dediler burda isim var biğenin bi isim. Ya dedim ben nasıl isim biğenicem lan, benim anam babam isim koymuş sen ne ismi konuşuyosun. Çok konuşma dediler. Başladılar bağarmağa bize orda. E ben de dayanamadım. Öte gidip siz nasıl insansınız, başladık bağarmağa, insan şey oluyo. Ondan sonra geldi sade arkadan silahın şeyinlen. Babam yapma diyor öldürcekler bırak şu işi, ni isterse olsun. Ya ad değiştircemişim, benim adım var dedim ben ad için gelmedim ni yazırsan yaz, ben de yok. E adam bi şey yapçak, silahlı şey de. Ondan sonra napçaksın değiştirdiler.'' (K11)

Erkek katılımcı isimlerinin nasıl değiştiğini anlatmış ve isim değiştirme için geldiklerinde babasının pencere önünde ağlmasına ne kadar zldğnden de birkaç kere bahsetmiştir.

Diğer erkek katılımcı isim değişikliği konusu üzerinde şu sözlerle durmuştur:

‘‘Tabi o arada köye geldiler, bizim isimlerimizi değiştirdiler. Yani bi sabah kalktığımızda köyün çıkış yollarında polisler tutmuşlar, hiç kimse işe gidemiyor. Herkesi durduruyorlar gidip muhtarlıkta isminizi değiştirip yle. İsmi değiştirdiğine dair belge alıyorsun, o belgeyle ancak köyden ıkabiliyorsun. Ben Kırcaali’ya yakın bi köy Opuľchensko diye bi kydeydim. İşte baktık are yok tabi, gitmedik evde oturduk ne yapsak diye. Kimse bir yere gidemiyor. Sonra işte eve kadar geliyorlar gidip isimlerinizi değiştireceksiniz diye. Tabi gidince isim değiştirme işte orda memurlar getirmişler oturmuşlar. Kapıda bi tane polis silahla kalaşnikofla bekliyor. Sana isim, bi liste veriyorlar. Bu isimlerden bir isim beğen diye. Mecbur yle isimlerimizi değiştirdiler. Hemen anında orda fotoğraf çekip pasaport yani kimlik, orda pasaport deniliyordu kimliklere. Verdiler yeni isimlerle, kimlik verdiler.’’ (K17)

Erkek katılımcı isim değişikliğinin nasıl olduğundan bahsetmiştir. İsimlerinin değişmesini ne kadar istemeseler de buna mecbur kalmışlardır.

Kadın katılımcı öğretmenlik yaparken isim değişikliği sürecini nasıl yaşadığı hakkında şunlardan bahsetmiştir:

‘‘Bir sabah okula gidiyorum. Otobüste kimliklerimizi kontrol ettiler. Köye girdiğimde askerler vardı. Silahlı. Öyle bir durumda tabi yani bi diyorsun ki noluyo acaba. E sonra tabi büyüklerden, işte başka köylerde falan duyumlar aldık ki, hani öyle ailelere girip muhtarın yanına çağırıp işte isimlerini değiştirdiklerini. Ben de okula gitmedim. Her şeye rağmen, korksam da, tedirgin olsam da. Çünkü işten atılma durumu var. Rapor aldım. E sonra bi gün müdürüm aradı. Dedi ki Basriye geçmiş olsun neyin var ne zaman geleceksin. Valla ben gelmek isterim ama dedim, yani siz ne diyorsunuz, ben nasıl okula geleyim, yani şimdi o bizim bölgede, o köyde

isim değişikliği yapıyo. E benim büyüklerime böyle bişey yapılmadı, ben ailenin en genciyim dedim böyle bi şeyi kendime nasıl yakıştırırım. E o da dedi sorumluluk bende sen gel. Ama her gün tedirgin oluyodum. Çünkü otobüse askerler biniyodu. Kimlikleri kontrol ediyorlardı. Kendisi parti üyesi olduğu için sözünü tuttu. Yani o döneme kadar artık çok bayağ bir yayıldı yani. Böyle köyler, işte bizim ilçemiz, ilimiz. Etrafta çok fazla da yapılacak bi durum yoktu. Mecburen bana da sıra geldi. Yapılacak da bir şey yok yani. Ama çok değişik bir duygu, çok kötü bir duygu.’’ (K18)

Kadın katılımcı isminin değişmemesi için bir süre işe gitmediğinden, fakat bu yüzden işinden atılma durumunun olabileceğinden bahsetmiştir. Bir süre sonra herkesin ismi değişmeye başladığından yapılacak bir durumun kalmadığını, fakat bunun ne kadar kötü bir duygu olduğunu söylemiştir.

Erkek katılımcı isim değişikliği hakkında yaşadıklarını anlatırken öfkelenerek şunları söylemiştir:

‘‘Muhtarlığa gidip bi isim seçmek zorundasın. Belçin ismini seçtim. Dedim ya bu Türk ismi Belçin, baktım listede var. Belçin yazdım, Belçin’i kabul etmediler. Sonra iptal ettiler, tabi. Listede olmasına rağmen. Yani sen diyolar bunu özellikle seçtin. Hatta nerdeyse dayak yicectim emniyette. Ondan sonra ismimi değiştirmişler. Belçin değil de Boyçin koymuşlar. (Nefesi tükenir) Boyçinovtsi vardır büyük şeyler. Boyçin koymuşlar ondan sonra ismimi. Ben koymadım yani o ismi. Mecbur da yapçak bi şey yok. Ne farkeder, ha Ali ha Osman olmadıktan sonra, ne olursa o dedik. Değişen bişey yok.’’ (K19)

Erkek katılımcı Türk ismini seçtiğinden fakat bunun kabul edilmediğinden bahsetmiştir. Ayrıca Türk ismi koyulmadıktan sonra ne koysalar kendisi için fark etmeyeceğini de söylemiştir.

Erkek katılımcı isim değişikliği uygulamasının, hükümetin tek millet projesinden kaynaklandığını şu sözlerle ifade etmiştir:

‘‘Soğna o çember daralmaya başladı yavaş yavaş. Mahalle mahalle gece baskınları. Polislerle. İşbirlikçi bizim Türklerden de. İsimleri değiştirdi. Küçük mahalleleri, köyleri bitirmeğ başladılar. Bu sefer çevre daraldı.

Hep büyük köylere geçmeğ başladı. Onlar çünkü, Bulgar hükümeti bi karar almış. Tek millet. Tek devlet. Türk kalmıcak. Herkes Bulgar isminle olucak. Bu şeyde. Soğna bizim köylere yaklaşmaya, birkaç aileyi bizden de değiştirdiler. Soğna, zaten bu isim değişimlerinde küçük köylerde, gece baskınlarında, çok çocuk aklını yitirdi. Korkudan. Çünkü gözünün önünde annesine, babasına, ağzını burnunu kırana kadar dayak attılar. Dağlara kaçtılar. Yakalandılar. Dövdüler. Hor görüldüler. Çünkü dedike bizi bi günde değiştirdiler. Köyü abluka altına aldılar, sis var sade. Senin evinin önünde bi bakıyosun polisler. Bu evden bu eve, bu evden bu eve. Aile fertlerini, anneyi babayı alıp götürüyorlar, iş bitiyo. Muhtarlıktan birisi var, listeye göre gidiyorlar. Bizim o zaman düşünme şeyi yok, bi günde bitti, ne olduğunu anlayamadık. Bizim köy en büyük köy. Bizim isimlerimizi değiştirdikten sonra artık bölge teslim oldu. Üç günün içinde bütün bölgeyi değiştirdiler. Kimse kalmadı. Yeni yıla kadar. 23 Aralıkla 31 Aralık'a kadar bitti her şey. 1 haftada bitirdiler.” (K20)

Erkek katılımcının da söylediği üzere Bulgaristan hükümeti tek millet tek devlet için asimile etme kararı almıştır. Bu yüzden de zorla isim değiştirme uygulamaları yapılmıştır.

3.1.5.3. İsim Değişikliğinin Pomaklardan Başlamasına Dair Hatırlananlar

Görüşme sağlanan bireyler isim değişikliğinin önce çingene ve Pomaklardan başladığını ifade etmiştir. Bunun gerekçesi olarak onların karışık aileler olmaları gösterilmiştir. Katılımcılar bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“O köyde iki hane değiştirmişler. Karışıkmiş. Bu köyde iki hane değiştirmişler. Karışıkmiş. Ondan sonra filan yere geçmişler. Orda karısı Pomakmış, kızı bilmem neymiş, kocası Bulgarmış, karısı Türkmüş. Hep karışık. Bunları döverek değiştiriyorlar. Çingenelerle Pomaklara başladılar, 72'den 74'e kadar temizlediler onları. Bak 73'te 74'te değiştirdiler adlarını. (Elini masaya vurur)” (K5)

Erkek katılımcı Pomakların dövülerek isimlerinin değiştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca değiştirilme nedeni de karışık ailelerin olması olarak belirtilmiştir.

Kadın katılımcı Pomakların isim değişikliği konusunda üzüntü duyarak şunlardan bahsetmiştir:

“Sadece biz değil. Bunu Pomaklar, Romen vatandaşları da yaşadı. Hepimiz yaşadık. Unlağ bizden önce yaşadı. En son değişilen Türkler zaten, bizim.(İç çeker)” (K7)

Kadın katılımcı isim değişikliği sürecini sadece Türklerin değil, diğer bireylerin de yaşadığını söylerken üzüntüsünü gizlememiştir.

Erkek katılımcı ise Pomakların isim değişikliği konusundan şöyle söz etmiştir:

“Yani 71-72 yıllarda Pomakların isimlerini zorla değiştiriyorlar. Onları Bulgar topluluğuna asimile ederek kendi inançlarından ve dillerinden, isimlerinden kopartmaya çalışıyorlar. Bunlar karışık aileler, karışık aileler olduklarından dolayı biz onların isimlerini değiştiriyoruz, ama diğerlerine dokunmuyacaz denildi.” (K9)

Erkek katılımcının daha öncede de söylediği gibi aslında bir uyutma politikası izlenmiştir. Bu da “onlar karışık ailelerden, sizin isimleriniz değişmeyecek” denilerek yapılmıştır.

Başka bir katılımcı ise Pomaklar hakkında farklı bir noktaya değinerek şunları paylaşmıştır:

“Bizde arada bi 71-72’de Pomaklar vardı. De onların adları isimleri değiştirildi. Onlar bi başka düşünüyorlardı o zaman. Hatta onlardan da baskıya gidenler vardı gönüllü. Yani bunlar da olsun şey diye. Hani bizim isimler değiştim mi onlar da çok memnun oldu bazı Pomaklar. Adları değişik oldu ya, onlar istiyorlardı bizimkiler de değişsin.” (K11)

Erkek katılımcı Pomakların, Türklerin isimlerinin değişmesinden memnun olduğunu, hatta gönüllü bir şekilde baskı sürecinde rol aldığını söylemiştir.

Başka bir kadın katılımcı ise Pomak bireyler hakkında bize şunları anlatmıştır:

“Önce onları değiştiriyorlar, Türklere dokunmuyorlar. Böyle uzaktan uzağa. Hatta o daha 80’li yıllarda bizim köyümüzde de öyle olanlar vardı. Önce onları değiştirdiler. Ama 78-80’li yılların başlarında onların adları değişmişti. Tek onları değiştiriyorlarmış, hani Türklere dokunmuyorlarmış diye. Öyle söylentiler.” (K12)

Kadın katılımcı isim değişikliğinin önce Pomaklardan başladığını ve diğer insanların bundan etkilenmeyeceğini şekilde söylentiler çıktığını ifade etmiştir.

Erkek katılımcı Pomakların yaşadıklarını biraz da üzülererek şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Çevre köylerde Pomakları, karışık aileleri değiştirmeğ başladılar. (Boğazını temizler) Ama diyo senin babaannen burdanmış, deden burdanmış, sende karışık Pomaklık var, Bulgar ırkındansın sen. Soğna o, onların çocukları. 3-4 senenin içinde, o Bulgar isimlerini kabullenemediler. Çoğu alkolik oldu. İçip sarhoş oldular. Hayatları kaydı. Kızlar evlenemedi. Hala burlarda 50-55-60 yaşında kızlar var. Erkekler var. Çünkü onlar Bulgar ismiyle olduğu için kimse ile dostluk kurmuyo. Evlenemiyorlağ. Arkadaş olamıyorlağ. Öyle bi çok bi acı dönem yaşandı.” (K20)

Erkek katılımcı isim değişiminin önce Pomaklardan başladığını ve onların zor günlerden geçtiğini söylemiştir.

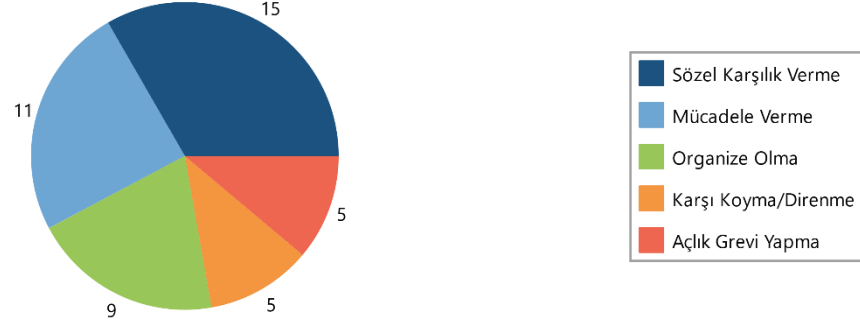
Katılımcılar Pomakların dilleri Bulgarca olsa da dine bağlı olduklarından söz etmiştir. Bu süreçte bazı Pomaklar Türklere destek olurken bazı Pomaklar ise yapılanlara karşı gelmemiştir. Ayrıca o dönemde Pomaklarla evliliklerin olmadığından söz eden katılımcı da olmuştur.

3.1.5.4. İsim Değiştirme ve Yeniden Doğuş Sürecine Türklerin Toplumsal Direnişine Dair Hatırlananlar

Toplum bireylerini birbirine bağlayan olgular arasında duyguların da ayrıcalıklı bir yeri vardır. Kişi, diğer insanlarla ve çevreyle ilişkilerinde çeşitli duygular yaşar. Eylemleri de büyük ölçüde duygularla bağlantılı olur (Hacızade, 2012, s. 9). Görüşme sağlanan bireyler 1989 göçüne giden süreçte yapılanlara karşı çeşitli şekillerde karşılık

vermişlerdir. Bunlar sözel karşılık verme, mücadele etme, organize olup protesto etme, karşı koyma ve açlık grevi yapma şeklinde olmuştur.

Asimilasyona Dair İnsanların Verdiği Karşılık

Şekil 9. Katılımcıların Asimilasyona Dair Verdikleri Karşılığı İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği

Şekilde görüldüğü üzere katılımcılar kendilerine uygulanan asimilasyonu kabullenmeyip ona karşı geldiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kişiler bunu yaparken tutuklanmayı ve Belene adasına götürülmeyi de göze aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bazı böyle çok güvendiğimiz arkadaşlarla gizli toplantılar yapmaya başladık. Bu toplantılarda da nasıl tepki verebiliriz onu konuşmaya başladık. Ve bu konuşmaları yaptığımızda Mestanlı’daki olayların olduğunu haber aldık. Yani Aralık 84, 1984 25-26 tarihlerinde haber aldıktan sonra hemen Sofya’daki üniversiteli arkadaşları organize ettik. Bir gece treniyle yolculuk yaptık. Yani Mestanlı’daki olaylara destek olma amacıyla. Amacımız da şuydu, ordaki protestolara katılmak, destek vermek ve daha sonra herkes kendi bulunduğu bölgeye gidip bölgedeki olayları takip edip Kırcaali’de daha büyük bir gösteri, bi protesto yürüyüşünü organize etmekti.” (K9)

Erkek katılımcı üniversitede öğrenciyken arkadaşları ile organize olup toplantılar yapmış ve yapılanları protesto etmek için yürüyüş planlamışlardır. Fakat köylerine gittiklerinde bunun için çok geç olduğunu anlamışlardır. Bir süre sonra da zaten kendisi Sofya’da evinden alınıp Belene’ye götürülmüştür.

Başka bir katılımcı organize olup karşı koyduklarından ve bu yüzden fiziksel şiddete maruz kaldıklarından şu şekilde bahsetmiştir:

“Biz köyde örgütlenmeğ başladık artık grup grup. Dedim bu sıra bize de gelecek. Biz ne yapalım ne edelim. Günün birinde artık karar verdik. Gruplar ortak bi pazar günü, 23 Aralık’ta şeye toplandık, Tosçalı köyünün oraya. Kağfeye. Ne yapalım, ne edelim, nasıl edelim, biz nasıl karşı gelelim. Çünkü bizim köy büyük olduğu için, devlet cesaret edemiyo köye girmek için, en büyük köy olduğu için. Dedik biz bu gece çevre köyleri bilgilendirelim. Nerdese 40-50 cm kar vardı. Köyleri tek tek ev ev gezdik bütün gece. Akşamın 7’sinden gecenin 3’üne kadar. Bütün çevre köyleri gezdik. Yarın belediyenin önüne toplanıp barışçıl bi miting yapcaz. Biz isimlerimize dokunulmasını istemiyoz. Gerekirse biz Kırcaali’ye ile gideriz, gerekirse Sofya’ya kadar yürürüz. O zihniyetle dolaştık gezdim köyleri. Bilgilendirdik.” (K20)

Erkek katılımcı köydeki diğer bireylerle organize olup çevredeki insanları bilgilendirdiğinden bahsetmiştir. Ayrıca ertesi gün kendilerine polis güçleriyle karşılık verilmiş ve istedikleri yürüyüşü yapamamışlardır. Bundan dolayı birkaç kere sorgulanıp fiziksel şiddet gördüğünü de anlatmıştır.

Kadın katılımcı bu süreçte verdiği mücadeleyi şu sözlerle ifade etmiştir:

“Onlara karşı koydum. Ve gayet dürüstçe karşı koydum. Tamam kelle koltuğun altında. Ne yani. Ölümden ötesi yok ki. Ölüme kadar ne yaşanacaksa yaşanacak. Olmuyorum, gönüllü değilim. Karşıyım. Anayasa benimlen, kanunlar benimlen birlikte. Siz suç işliyorsunuz diye işte bütün edindiğim o güne kadar bilgileri, esprileri neyse yani kurnazlığı hepsini kullanmaya çalıştım.” (K14)

Kadın katılımcı yapılanlara karşı ölümü göze alarak mücadele verdiğinden söz etmiştir. Ayrıca eşi Belene’de olduğu için görevden alınan kadın katılımcı, her yapılan sözsel karşılık vermekten çekinmemiştir.

Erkek katılımcı bu süreçte eşi ve diğer Türk bireylerle yapmış olduğu açlık grevi hakkında şunları anlatmıştır:

“Ama ben çevremde bildiğimi okudum. Ha bi de buraya gelmeden önce açlık grevleri başladı. Biz şeyini yaptık yani. Sabutaj gibi olmasın diye dilekçe yatırıyorun. İşten izin alıyosun. BBC ye haber ediyoduk. Ordan

onay aliyosun. Belli günde başlıcağsın diye. O şeydi. Öyle bir yapıyoduk ki. Bizim bi arkadaşımız vardı, o Mastanlı 'da. O adliyede çalıştığı için bazı kitaplar getirdi. Ordan okuya okuya kanuncasına şe yapıyoz. Çünkü seni sabutaj şey oldum mu hapise atarlar gene de. Açlık grevine başladık. Münevverlen (boğazını temizler) beraber gidiyoz yani, öyle kahvaltı mavalı şey. Sonra Münevver de işte değildi, işten çıkarılmıştı. Geziyo karanfillen evden eve (güler) o şeylere destek için. Ya neden gittiniz, haydi bakalım çağrıyorlar gene emniyete. Ya işte bunlar bizim arkadaşımız falan filan. Ya karışmayın da söz verin falan. Böyle söz veremeyiz. (Güler) Son şeylerde başladılar, telefonlarım kapanıyo. Açılmayınca Mastanlı 'dan arıyo, ben de açlık grevi tutmak istiyom. Provakasyon onlar. En sonunda Saliha, abi dedi siz kendinize bakın. Şimdi arıyo, ben de araştırıyom ne biçim insan diye, yani. Yani şimdi provakasyon olabilir. (İç çeker) Saliha sakın ha diyo karışmayın. Çünkü bunlar dedi şey yani, çürük pabuç, şe yapmayın. Ondan sonra. Şaşırıyosun yani kime güvenceğni güvenmiceğni. Çünkü talep çok olmaya başladı. (İç çeker) Zaten olaylar patlak verdi şeyde, Cebel 'de falan olaylar oldu da. Mayıs ayına kadar sürdü. '' (K13)

Erkek katılımcı 1989 göçüne giden süreçte eşiyile birlikte açlık grevi yaptığundan söz etmiştir. Ayrıca bu süreçte zaman zaman provokasyon yapıldığından da şüphe etmişlerdir.

3.1.5.5. İsim Değiştirme Kampanyasının Sonuçları ve Yansımalarına Dair Hatırlananlar

Anılarımız vasıtasıyla zamanda yolculuk yaptığımızda bazı olayların diğerlerine kıyasla daha fazla göze battığını görürüz. En canlı anıların hayatımızın en duygusal, en önemli, en güzel ve en beklenmedik olaylarına dair olduklarını görürüz. Ayrıca anılarımızın hayatlarımızın belirli dönemleri etrafında kümelendiklerini de fark ederiz. İşte bu anımsama tümseği olarak ifade edilir (Shaw, 2017, s. 69). Katılımcılar 1989 göçüne giden süreçte yaşananları farklı şekillerde değerlendirmişlerdir. Ayrıca bunları değerlendirirken duygularından da bahsetmişlerdir.

Kod Sistemi	Duygular	Özlem	Öfke	Üzülmek	Şu anki Duygular	Öfke/Nefret	Üzülmek	TOPLAM
Bulgaristan								0
Bulgaristana Dair								0
Yaşananların Değerlendirilmesi								0
Olumlu								0
Birlik Olmak								0
Mücadeleyi Öğrenme								0
Özüne Dönmek			1	1				2
Olumsuz								0
Elinden Bir Şey Gelmemesi			1	1				2
Halkın Değil Yönetimin Sorumlu Olması						1		1
Kabullenememe/Benimsiyememe			1	1				2
Rusya'nın Maşası Olması								0
Türkten Türke Zarar Gelmesi								0
Yanlış Olması								1
Sürecin Zorluğu				1				1
Diğer								0
Göçmenlik/Macirlik Olursa Düşüncesiyle Yaşamak		1						1
Kendiliğinden Bulgara Dönüşecek Olma								0
Keşke Orada Direnip Savunsaydık Diye Düşünme							1	1
Σ TOPLAM		1	8	7	0	1	1	18

Şekil 10. Katılımcıların Yaşananları Değerlendirmesi ve Duyguları Hakkındaki İfadelerinin Kesişimlerinin Yoğunluklarını Gösterir Kod İlişkiler Tarayıcısı Tablosu

Şekil incelendiğinde görülmektedir ki bireyler yaşananları değerlendirirken çok öfkelenmelerinden fakat ellerinden de herhangi bir şey gelmediğinden söz etmiştir. Katılımcıların sürece dair belirttiği duygular öfke ve üzüntü olmuştur. 1989 göçüne giden sürecin zorluklarından da sıklıkla üzerinde durulmuştur. Ayrıca bazı katılımcılar yaşananların kendilerine Türk-Müslüman olduklarını hatırlattığından süreci olumlu olarak değerlendirmiştir. Katılımcılar bu konuda şunları söylemiştir:

“Şimdi, bi yandan kötü günlerdi onlar. Ama bi yandan bizim Türklüğümüz için iyi bişey oldu. Biz kendi özümüze döndük. Hani biraz önce bahsettiğim, o şehire gidenler vara, onlar da özüne döndüler. Bu sefer bu isim değiştirme bizi özümüze döndürdü. Bizi hırslı yaptı. Biz kim olduğumuzu daha iyi anladık. Ama o bana işte hep milletçilik aşıladı. Ben hep özüme döndüm anlıyon mu. Nasıl bi insana tokat attıkça öfkesi artıyo. Dimi. Kendinden taviz vermiyoz. İşte böyle oldu. Ya ben işin ters tarafından bakıyom. O bize bi ders oldu. (Gülümser) O yasaklar bizi özümüze çevirdi. Bize artı verdi o işler. Ne kadar zarar verdiyse, bi o kadar da artısı oldu. Çünkü biz kimliğimize, özümüze döndük, kenetlendik. Bi gecede 5000 kişiyi sokağa döküldük. Şimdi bu zamanda o iş zor. Bu 5000 kişiyi şimdi Bursa'da toplamağ kalksan 1 ayda toplayamazsın. İşte o bize bi, özümüze döndük. Kimliğimize döndük. Bir olduk.” (K20)

Erkek katılımcı yapılanların kendilerini özüne döndürdüğünü ve birlik olmalarını sağladığını söylemiştir.

Kadın katılımcı ise bu süreçte yaşananlara farklı bir açıdan bakıp bunları üzüntüyle değerlendirmiştir:

“Ama şehrin içinde karışık yaşadıklarımızdan, halkından zulüm görmedik. Halk bize bi şey demedi. Bunu baştakiler yaptı. Emir kuluydu (vurgulayarak) polisler de askerler de. Ama halkın suçu diğildi. Suç baştakilerindi. (Ellerini vurur ve iç çeker) Çünkü onlar da artık anladılar, insancıklar bize hata yapıldığını. Onların suçu yok ama halkın suçu yok ama onlar da anladılar ki, bizim ne kadar eziklik yaşadığımızı. Onlar da işte bi gülümsüyo sana doğru ama içinde onun da bi ukte var, ne oldu bu diye. O halkın değil be kızım. Ben arkadaşlarım var hala görüşüyorum. Pomak arkadaşlarım var. O halkın suçu değil. O baştakilerin politikası. Baştakilerin suçu ama Allah kimseye yaşatmasın. Ama tabi Bulgaristan’da yaşayan halkın değil bu suç. Ben hiç, hiç ya hiç bi, bi vatandaş bunu yaptı bana deyəmem. Yönetim. Yönetim. Zaten bütün ülkeler yönetimden kaynaklanıyor. Ben dinliyorum televizyonlarda, bütün ülkelerin yoksulluğu, varlığı, yaşantısını zorluğu çeken hep yönetimin başının altından kalkar şeyler bunlar.” (K7)

Kadın katılımcı bu süreçte yaşananların asıl suçlusunun yönetimdekiler olduğunu, halkın herhangi bir suçunun olmadığını ifade eder ve bunu görüşme boyunca birkaç kez tekrar eder.

Erkek katılımcı 1989 göçüne giden süreçte yaşananlar hakkında şunları söylemiştir:

“Bizim bazıları isyan ediyö, kırıp döküyo bizim Türkler ama ne yapçan elden gelen bişey yok. Sen kiminle kime gitçeksin. Ha çok başkaldıranları öldürdüler. Sen de bi şey yapamıyosun ki. Yardım da edemiyosun. Nereye etçen.” (K11)

Erkek katılımcının da söylediği gibi ellerinden gelen bir şey olmamıştır. Diğer katılımcılar da bu konuda öfkelenediklerini, bu durumu kabullenmediklerini fakat ellerinden de herhangi bir şeyin gelmediğini ifade etmişlerdir.

Başka bir erkek katılımcı ise göçe giden süreçte yaşananları şu şekilde değerlendirmektedir:

‘‘Bunun o dönemde Rusya’nın siyasetini izlediğini düşünüyordum. Yani Sovyetler birliğinin. Sovyetler birliğinde de işte birçok cumhuriyet var. Bunlar Bulgaristan’da böyle bir deneme yapıyorlar. Benim kendi düşüncem öyleydi yani. Yorumum. Bulgaristan’da bu Türkler üzerinde denedikten sonra işte Kazaklar, Özbekler, Türkmenler, bilmem diğer Türk toplulukları üzerinde. Sovyetler birliğinde de böyle bir şey yaşanacağını düşünüyordum.’’ (K17)

Erkek katılımcı da söylediği gibi diğer bazı katılımcılar da yapılanların Rusya’dan kaynaklandığını ifade eder. Katılımcılar Bulgaristan’ın Rusya’nın maşası olduğundan söz eder.

Başka bir erkek katılımcı o dönemde Bulgar hükümetinin yaptıklarını öfkelenerek şu sözlerle değerlendirmiştir:

‘‘Yani hataydı yani yaptıkları çok büyük yanlışlıktı. İnsanı yani, insan şeyine sığacak bir şey değil. Ama yapılanları da iyi görmüyorum. Yapılmaması gerekiyordu. Sen çünkü orada o Türk varlığını tanımışın. Her hakkını anladın mı, özgürlüğünü, örf ve adetini kullanmasını, gereğini yerine getirmesini tanımışın, müsaade etmişin. A sonunda baskı yapıyorsun. Yok etmeğ kalkıyor. Bu asimilasyon, bu anladın mı yok etme olayı. Sen bir ırkı yok etme teşebbüsüne girmişin. İşte ben bunu, onu doğru görmüyorum. Yapılmaması gerekirdi.’’ (K5)

Erkek katılımcı yapılanların yanlış olduğunu değerlendirmiş ve görüşme boyunca sıklıkla yönetim ve yönetim yanlısı bireyleri eleştirmiştir.

Kadın katılımcı Bulgaristan’da iken sahip oldukları Türkiyecilik düşüncesi hakkında şunları söylemiştir:

‘‘Ben küçüklüğümde beri annem babamla yaşarken hep bir Türkiye, öyle söyleniyordu hani, Türkiyecilik deniyordu. Bir Türkiyecilik olsa da biz gitsek gibilerden, böyle bir istek bir şey. Bir şey yapılacak evine, eyvah şimdi biz bunu hani bir tadilat yapılacak, hu yapmayalım tadilat belki Türkiyecilik olur. Ben küçüklüğümde böyle yetiştim. Ay çok bir şey parayı da harcama şey olur, Türkiyecilik olacak. O kelimeyi, o tabiri kullanıyorduk. (Gülümser) Böyle. Hele bu isimlerden sonra ben dedim ki

benim çocuklarım böyle yaşamasin. Onlar Türkiyecilik olsun umuduyla gitmesin. Belki ben bir şeyler çekerim orada, hayatımın baharında ama en azından onlar için güzel bir hayat olur diye. Çok şükür.’’ (K8)

Kadın katılımcının da belirttiği gibi Bulgaristan’daki Türkler, hep Türkiye’ye göç olacak umuduyla yaşamışlardır.

Başka bir erkek katılımcı ise o dönemde yaşananları şu sözlerle değerlendirmiştir:

‘‘Müslümanım demen için bazı şeyleri bilmen lazım. Türküm demen için de bazı konuları bilmen gerekiyor. Öyle sadece lafla olacak işler değil bunlar. Haa bizim %80’i bunların ikisini de kaybetmişti. Bu Jivkof var ya daha 5 senecik hiç dokunmasaydı, kendiliğinden asimilasyon oluyodu. Diyorum ya, zaten Bulgar bi 5 sene daha bıraksaydı 95’lere kadar, onlar çoğu kendiliğinden olmuştu zaten iş. Çünkü aynı iç içe yaşamaktan bazı şeyler kendiliğinden olcaktı. Ama öyle yaptılar, yapçak bişey yok. Bulgaristan çok büyük hata yaptı. Hiç buna karışmasaydı, 5 sene daha bıraksaydı çok az müslüman ve çok az ben Türk’üm diyen kalırdı. Kendiliğinden zaten tercih etçeklerdi o taraftı. Tabi. Çünkü Bulgarca yaşamaya, Bulgaristanca yaşamaya, Bulgarlar gibi yaşamaya başlanmıştı.’’ (K19)

Erkek katılımcıya ve diğer katılımcılara göre Bulgaristan hükümeti asimilasyon uygulamalarını hayata geçirmeseydi zaten bir süre sonra insanlar kendiliğinden Bulgar toplumu içinde asimile olacaklardı. Çünkü birçok insan evlerde bile Türkçe yerine Bulgarca konuşuyorlardı ve Bulgarlar gibi yaşamlarını sürdürüyorlardı. Fakat bu uygulamalardan sonra bunu yapan insanlar bile Türkçe konuşmaya ve diline, dinine sahip çıkmaya başladılar. Bir nevi özlerine döndüler.

Erkek katılımcı o süreçten bu güne kadar yaşananlar konusunda şu düşüncesini belirtmiştir:

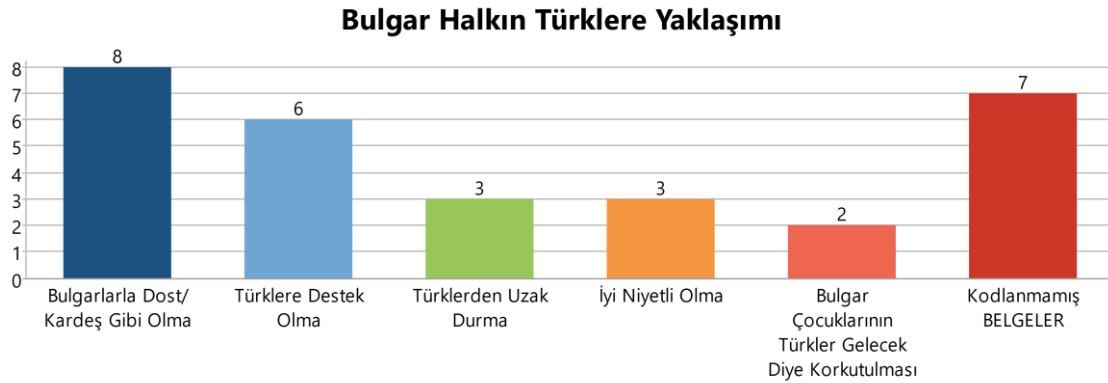
‘‘Ama biz oraları korumayı bekliyoduk milli duygu olarak. Oraları korumalıydık, sahip çıkmalıydık. Sahip çıkabilir miydik, çıkardık. Daha çok bilinçlendikçe. Yine aynı yere gelicem. Keşke gücümüz olsaydı da yerinde hakkımızı savunsaydık. Şimdi orda %10 Türk değil de, yıllardan

beri, %60 %70 Türk olsaydık, idare de Türk olabilirdi. Ama bizim orda kalmamız daha doğrudu. Bunu ne zaman anlcaz. Belki de bi 20 sene 30 sene sonra anlcaz. Keşke orda kalsaydık daha çok ortaya çıkıcaktık diye düşünüyorum. Böyle geliyo aklıma.” (K2)

Erkek katılımcı ve diğer bazı katılımcılar da Türkiye’ye göç etmek yerine, Bulgaristan’da Türklerin savunulmasını daha doğru bulmuşlardır. Bu şekilde anne baba ve büyüklerinin emek verdiği toprakları bırakmak yerine orada kalıp haklarını aramak daha doğru bir yol gibi görünmüştür.

3.1.6. Bulgar Halkının Türklere Olan Yaklaşımına Dair Hatırlananlar

Görüşme sağlanan bireyler genellikle Bulgar halkın kendilerine karşı iyi niyetli olduklarından, kendilerine destek verdiklerinden ve onlarla kardeş gibi yaşadıklarından söz etmişlerdir. Fakat Türklere uzak duran ya da çocuklarını Türklere gelecek diye korkutan da olmuştur.

Şekil 11. Katılımcıların Bulgar Halkın Türklere Yönelik Yaklaşımlarının İfadelerinin Belge Temelli Frekans Grafiği

Şekilde de görüldüğü üzere katılımcıların Bulgar halkın kendilerine olan yaklaşımları daha çok dostluk, kardeşlik etmek olmuştur. Şekilde görülen kodlanmamış belgeler ifadesi yedi katılımcının bu konu hakkında herhangi bir yorumda bulunmadığını göstermektedir. Katılımcılar Bulgar halkın yaklaşımları hakkında şunları söylemiştir:

“Bulgarlarla iç içe yaşamışık komşu gibi, kardeş gibi. Okullarda beraber okumuşuk. Çalıştığımız yerlerde beraber çalışmışık. O memleketin bütün

menfaatleri anladın mı koruma şeyinde omuz omuza. Biz Bulgarlarlan köyde anladın mı komşuluk yapıyoruz, kardeş gibi anlaşıyoruz, birbirimize yardım ediyoruz. Ev yaparken Bulgar komşu da geliyor, biz de Bulgara yardıma gidiyoruz.’’ (K5)

Erkek katılımcı 1989 göçüne giden süreçte Bulgar halk ile kardeş gibi yaşadıklarını anlatmıştır.

Bazı katılımcılar ise Bulgar halkın kendilerinden uzaklaştığını şu sözlerle ifade etmiştir:

‘‘Onlar da soyutlanmaya başladı. Bizimkiler de. Sen Bulgar isimle de olsan, yalakalık da yapsan seni yanına yaklaştırmıyo. Bi sınır koydu artık. Bi sınır koydu.’’ (K20)

3.1.7. Bulgaristan’ın Olumlu ve Olumsuz Olarak Değerlendirilen Özelliklerine Dair Hatırlananlar

Anlatıcılar Bulgaristan’ı farklı şekillerde değerlendirmiştir. Yapılan asimilasyon uygulamalarından dolayı olumsuz değerlendirmeler elbette daha fazla olmuştur. Fakat bunun yanı sıra olumlu olarak değerlendirilen özellikleri de olmuştur.

Tablo 6. Katılımcıların Bulgaristan’a Dair Değerlendirmeleri Hakkında İfadelerinin Belge Temelli Frekans Tablosu

	Belgeler
Zor/Ağır İşlerde Türklerin Çalıştırılması	5
Yetiştirme Tarzının İyi Olması	4
Türklerin Yüksek Mevkilere Getirilmemesi	3
Eğitim Sisteminin İyi Olması	3
Sınıra Yakın Bölgelerde İzin Belgesi İstenmesi	2
Kodlanmış BELGELER	9
Kodlanmamış BELGELER	11
ANALİZ EDİLEN BELGELER	20

Tabloda incelendiği üzere katılımcılar Bulgaristan hakkında olumlu ve olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Olumsuz özellikler ağır işlerde Türklerin çalıştırılması, Türklerin yüksek mevkilere getirilmemesi ve sınıra yakın bölgelerde izin belgesi istenmesi olarak sıralanırken; olumlu özellikleri iyi bir birey olarak yetiştirmeleri

ve eğitim sistemlerinin iyi olması şeklinde ifade edilmiştir. Kodlanmamış belgeler ifadesi on bir kişinin bu konu hakkında herhangi bir yorumda bulunmadığını göstermektedir.

Katılımcıların Bulgaristan'ı olumsuz olarak değerlendirme gerekçeleri şu şekilde olmuştur:

“Bulgaristan'ı ayakta tutan tamamen (vurgulayarak) kırsal kesimde, tütünde, tarlada, hayvancılıkta, her yerde. Bulgar yok değil, Bulgar da var. Bak Bulgaristan'ı hayvancılıkta, tarlalarda hani yani, ovalarda çalışanlar genelde (vurgulayarak) Pomaklar ve Türklerdi. En zor işlerde.” (K7)

Kadın katılımcının ifadesine göre Bulgaristan'ın en ağır ve zor işlerinde genellikle Türkler ve Pomaklar çalıştırılmaktadır.

Erkek katılımcı yine Bulgaristan'ın olumsuz olarak değerlendirilen bir özelliği olan Türklerin meslek seçimleri hakkında şunları söylemiştir:

“Şimdi ben şey olaraktan babam ta küçük yaştan, oğlum unutma Türksün, sen bazı şeyleri hayal edemezsin. Yani nedir o, pilot olamazsın. Avukat çok nadir, böyle meslekler için. Askeriyede çalışamazsın. Polis de şey olamazsın diye. Bunu bildiğim için mesleğimi de ona göre makina mühendisliği seçtim.” (K13)

Erkek katılımcının ifade ettiği üzere Türkler pilot, askerlik, polislik gibi mesleklere alınmamaktadır. Türklerin bulunduğu meslek daha çok öğretmenlik ve mühendislik üzerine olmuştur.

Ayrıca öğretmenlik konusu hakkında başka bir erkek katılımcı şunları anlatmıştır:

“Kırcaali'de benim bildiğim 3-4 tane sadece Türk öğretmen vardı okullarda. Hepsi Bulgar'dı yani. Türkleri en uzak yere gönderiyorlar. Nitekim bizi de gönderdiler, köylerde birkaç yıl uzak köylerde çalıştıktan sonra Kırcaali'ye yakın bir köye gelebildim. Staj yaptığım okulun müdür yardımcısı, il milli eğitim müdürü olmuştu. Tanışık olduğumuzdan dolayı gittim yanına. Ostrovitsa, ada köyde benim branşında bir yer varmış açık, ben oraya gitmek istiyorum dedim. O da tamam seni göndercez dedi.

Berber çalışmamış olsaydık oraya gitmem mümkün değildi. 22 öğretmendik. 4-5 tanesi Türk'tü. Vardıktan sonra tabi tanıştık onlarla. Konuştuk Türklerle, dedi ya sen nasıl geldin buraya, senin çok büyük torpilin olması gerekir. Çünkü oraya gidemezsin. Oraya yer olsa da açık bırakıyorlar bi Bulgara ihtiyacı varsa onu gönderiyorlar. Sen kesin torpillisin senden bizim biraz çekinmemiz gerekiyor dediler.” (K17)

Erkek katılımcının ifade ettiği üzere Türk öğretmenler uzak yerlere gönderilmekte, Türklerin çoğunluk olduğu yerlerde ise Bulgar öğretmenler görevlendirilmektedir.

Katılımcılar Bulgaristan'a dair olumsuz değerlendirmelerin yanı sıra olumlu değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Olumlu değerlendirmeler hakkında şunlar söylenmiştir:

“Bizi çalışkan olarak yetiştiren oranın yönetimidir. Onlar bizi kullanıyor gibi yaptılar ama aslında bizi dik tuttular. Dik tuttular. Çözüm aramakta zorladılar. Geçinmede, ev yapmada, düğün yapmada, neyse işte orda, hayat şartlarını sürdürmek için bizi dinç tuttular. Bizi daha güçlü hazırladılar kendi toplumundan.” (K2)

Erkek katılımcı Bulgaristan'ın kendilerini iyi yetiştirdiğinden ve aslında yaptıklarının kendilerini daha güçlü kıldığı üzerinde durulmuştur.

Katılımcıların Bulgaristan'da diğer olumlu olarak baktıkları konu ise eğitim sistemlerinin iyi olmasıdır. Bu konu hakkında bir katılımcı şunları ifade etmiştir:

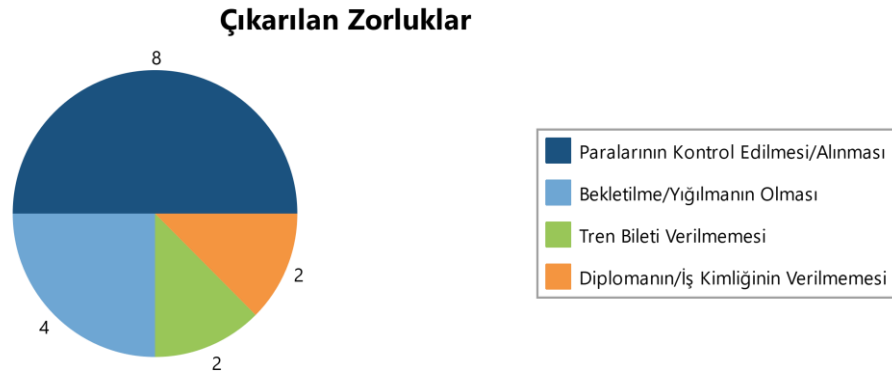
“Eğitim çok hızlıydı. O kadar strok eğitim vardı ki, böyle strok derken hani çocuk matematiği her şeyi ezbere bilcek. O kadar güzel eğitim vardı. Ama Türkçe konusunda sıfır. Yani eğitime hiç şikayet edemem eğitimini. Kendim de okudum çocuklarım da okudu. Eğitimi hala şikayet edemem. Orda eğitim çok hızlı bak. Orda hakkını alamam. Eğitim o kadar hızlı ki orda, böyle kesinlikle şeyi bak çarpım tablosunu ezbere bilmediğin zaman matematikten geçemezsin sınıfını. Bak en ufak şey, matematiği ezberlemen lazım. Komünis ülkelerin hepsini bilmen lazım. Başkentleri bilmen lazım. O kadar sıkı ki. Coğrafyanı bilmen lazım. Sınırlarını bilmen lazım.

Nehirlerini, denizlerini bilmen lazım. Bu kadar eğitimi, sıkı eğitim vardı. Bizim eğitimden sorunumuz hiç yoktu.” (K7)

Kadın katılımcının da söylediği üzere Bulgaristan’daki disiplinli ve iyi eğitim sistemi takdir edilen bir nokta olmuştur.

3.1.8. Sınırdan Çıkarılan Zorluklara Dair Hatırlananlar

1989 göçüne giden süreçte bireyler çeşitli sıkıntılar yaşamış fakat sonunda Türkiye’ye göç etmişlerdir. Sınırı geçme sürecinde görevliler tarafından kendilerine birtakım engeller çıkarılmıştır.

Şekil 12. Katılımcıların Sınırı Geçerken Çıkarılan Zorlukların İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği

Şekilde de incelendiği üzere katılımcılar sınırı geçme deneyimlerinde çıkarılan bazı zorluklardan söz etmişlerdir. Üzerinde en çok durulan konu paralarının kontrol edilmesi ve genellikle alınması olmuştur. Katılımcılar bu konuda şunlardan bahsetmiştir:

“Bulgar tarafta çantamızda ne varsa hepsini aldılar. Biz de dürüstlük var ya. Para var mı var. Bak. İşte bu falan. Altın küpeler müpeler yazacaksınız. Bi sürü sıkıntı çektik o zaman. Ve olan biten paramızı aldılar. Sıfır girdik Türkiye tarafına. Bizi sınır dışı ettikleri için didik didik aradılar. Aldılar paraları. Her şeyi.” (K19)

Erkek katılımcının da ifade ettiği üzere sınırı geçerken Türklerin ellerindeki paralar kontrol edilip ve kendilerinden alınmıştır. Hatta bazı görevliler nasıl olsa geri geleceksiniz, dönünce alırsınız demişlerdir.

Erkek katılımcı Türkiye'ye göç ederken çıkarılan zorluklardan şu şekilde söz etmiştir:

“Onun ötesinde benim elimden üniversite diplomamı aldılar. Bunu dedim niye yapıyorsunuz. Bunu bilerek kasten yapıyoruz dedi, ordaki o görevli, emniyette. Neden dedim. Sen dedi burdan çıktuktan sonra şimdi mühendis olarak okulu bitirmişsin, diploma almışsın, çalışmışsın, dışarı çıktığında bunu mesleği icra edememen için, edemediğinden dolayı da sıkıntı yaşayıp o sıkıntılara maruz kalman için alıyoruz dediler ve elimden diplomayı aldılar.” (K9)

Erkek katılımcının da söylediği üzere diplomalarının ve iş kimliklerinin verilmeme nedeni, gittikleri yerde sıkıntı yaşamalarının istenmesi olarak açıklanmıştır.

3.1.9. 1989 Yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Doğru Gerçekleşen Zorunlu Büyük Göç Hareketi Sonrası Yaşananların Değerlendirilmesi Hakkında Hatırlananlar

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden bireyler, geldiklerinde farklı tecrübeler yaşamışlardır. Hayata sıfırdan hatta eksiden başladıklarını söyleyenler olmuştur. Anavatana gelmek kendilerini rahatlatırsa da çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca geldiklerinde kendilerini Türkiye'de de ikinci sınıf vatandaş hissedilen bireyler olmuştur.

Tablo 7. Katılımcıların Türkiye'de Uyum Hakkındaki İfadelerinin Belge Temelli Frekans Tablosu

	Belgeler
Uyum Sağlama	8
Zorluk Çekme	8
Rahatlama	6
Hayata Sıfırdan Başlama	3
Kodlanmış BELGELER	16
Kodlanmamış BELGELER	4
ANALİZ EDİLEN BELGELER	20

Tabloda görüldüğü üzere katılımcılar daha çok uyum sağlama ve zorluk çekme üzerinde durmuştur. Fakat katılımcılardan zorluk çektiklerini ama buna rağmen uyum

sağlamak konusunda başarılı olduklarını söyleyenler de olmuştur. Kodlanmamış belgeler ifadesi dört kişinin bu konu hakkında herhangi bir yorumda bulunmadığını göstermektedir. Katılımcılar bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Öyle buraya geldik, yerleştik. Burda da sıkıntı çektik tabi, geldiğimizde. İş yok güç yok. Okullarda kaldık uzun süre. Yatçak yer yok yani. Kalabilceğimiz yer yok. Okul sıraları üstünde kaldık. Aylarca yattık orda. Çorba morba verdiler yine, aç bırakmadılar bizi bi şekilde ama. Öyle yani (iç çeker) sıkıntılar çektik. (İç çeker) Orda da çektik burda da çektik yani. Bilmiyom şimdi iyi de. Öyleee. (İç çeker) Ne zor günler yaşamışık. Dimi. Ne zor günler yaşamışık, ne sıkıntı günler yaşamışık a. Ana dilimizi konuşamamak. İstedğim gibi. Buraya geldiğimizde de iş bulamadık ki. Fabrikalara falan gitsen çok yığılma oldu ya çok. İşe falan da çabuk giremedik mesela. Ben diyom 7 ay işsiz falan. Tarlalara falan işe gittik hep, diyom a amcamın eşiyle kuzenlerimle falan. Tarlalarda çok çalıştık. Yani yövmiye falan, onu bunu toplamaya, kiraz, elma. Yani tarla işinde, çapa, öyle işler yaptık. 6-7 ay falan öyle işlerde çalıştım ben mesela. Ya sıkıntılıydı, bakma diyorum ya öyle yani ne bileyim. Offf, buraya alışmakta, iş bulana kadar biraz zorlandık. Burda da sıkıntı çektik bakma. Sıkıntı çektik yani. Ev yok, yer yok, iş yok. Günlük yaşadık kaç ay, 7-8 ay. Bi gün işe gidiyodun, tarlaya bi gün gidiyodun beş gün gidemiyodun. O bi gün gittiğinlen diyom ya beş gün. İnşaatlara falan gidiyodu eşim çalışmaya, inşaat işlerine. Parasını alamıyordu mesela. Öyle şeyler de oluyodu. Parasını alamıyordu. Öyle sıkıntılıydı. Yine diyom ya fabrikaya işe başlayınca hani düzenli bir maaşın oluyo. O zaman biraz ta farklı olmaya başladı işler de. Yani o 7-8 ay işsizlik dönemim, burda da sıkıntılıydı yani biraz. Çünkü Bursa'ya çok göçmen geldi. Çok yığılma olduğu için çok iş te bulamadı insanlar. Bulamadık yani, çabuk bulamadık. Burda da sıkıntı zamanlar geçirdik. Ya eşim vefat ettiğinde yine iki tane çocuk. Biri 5 yaşında, biri 9 yaşında. Yine kaldık. Evler için yazıldık, çıkmadı mesela bize. Bizde kaç kişiye çıktı. O da diyom azıçık tanıdıklara falan. Diyom a yine eskiden gelen göçmenler yardım etti bi şekilde. Onlara falan çıktı. Biz yazıldık bize de çıkmadı. Kızım geldiğimizde ben iki kıyafetimle geldim. İki pantolon iki kazak getirmiştım. Aylarca yıkadım. İşe giderken onları

giydim. Birini yıkadım kuruttum, birini giydim, birini yıkadım. Yok. Bilmiyom da bi tek yalnızlık işte beni çok sıkıydı diyom a. Kimse gelmedi. Bi tek ben geldim. Kardeşlerim orda, annem orda. Eşimin de kimsesi gelmedi. Biz ikimiz geldik sade buraya. Onun da kimsesi yoktu, benim de kimsem yoktu. O yalnızlıktan sade bunalmıştık, böyle, yani yalnızlık bizi sıkıydı şe yapmıştı yani diyom a. Okul sıralarının üstünde kalmıştık. Kaç aile bi odanın içinde, yabancı, kimse kimseyi tanımyo. Öyle. Çok zor çok. Bi nevi mülteci gibi bi şeydik ya. Okul bahçelerinde yemek pişirik dağıtıyorlardı birer tas çorba. Kira mira bulduktan sonra artık diyom, kira da bulamadık, iş te bulamadık başta geldiğimizde Bursa'ya çok yığılma olmuştu. Yalnızsın. Konuşçak kimsen yok. Derdini anlatçak. Yani böyle, hiç, sıkıntıydı da sonra kira bulduk, iş bulduk, yavaş yavaş, hayat yoluna girmeye başladı. Eee tabi korkunç bi şey ya, diyom o, bi nevi mülteciydik biz de o zaman geldiğimizde. (K6)

Kadın katılımcı Türkiye'ye geldiklerinde ev ve iş anlamında çektiği zorluklardan söz etmiştir. Birçok kişi gibi maddiyat konusunda sıkıntı çekmişlerdir. Ayrıca o süreçte göçten dolayı Türkiye'de bir yığılma olduğu için ilk birkaç ay tarla, bahçe gibi günlük işlerde çalışmışlardır. Kendilerini de bir nevi mülteci olarak nitelendirmiştir. Onları en çok üzen şeyin de Türkiye'de kimsesinin olmamasıdır. Ailesi Bulgaristan'da kalmış, eşiyile kendisi sınır dışı edilmiştir. Sonrasında burada eşini kaybettiğinden hayat onlar için çok da kolay olmamıştır.

Erkek katılımcı ise Türkiye'de yaşadıklarından üzüntü duyarak ve zaman zaman da gözyaşlarına hakim olamayarak şu şekilde söz etmiştir:

'Hanım hamile. Felçli çocuk var. Gözleri kör oldu. Doğumda, bilmiyoz doktorlar ne amaçla yaptılar. Filibe'deki hoca bundan size fayda yok dedi. Ama genetik olarak bişey yok dedi. Buraya geldik, üç gün yolculuk yaptık. Aç. Hiç yemek yemedik. Çünkü felçli çocuk hep kucakta. Ayıramıyosun. Ayırırken taa bu ayaklarını sürmeğ başlıyodu. Çünkü böbrekleri de iflas etmeğ başlamış. Deri sürtülyodu, bi yara oluyodu. Hanım bi tuvalete gidiyo ben işteken. Bi taa sürtiyo. Kemeğ kadar, ayakları kanyodu. Çırpınıyodu bi yerlerde. Buraya geldik kira bulamadık. Kira vermediler. Bi göz odaya bi gat parası ödedim ben. Bak bi çuval odun, bi çuval kömür.

Tonunla kömür alamadım ben. Hanım et yimiyodu. Ben 110 kilo geldim, 60 kiloya düştüm beş ayda. Doktor dedi öleceksin. 250 gram ciğer aldığımı hatırlıyorum ben. Anne baba yok. İşe gitmem lazım. 1,5 saat uykuyla işe gidiyodum. İşten bir geldim, hanım doğum yapmış. Bebek yerde. Hasta yerde. Sobayı mı yakçan, yemek mi yapçan. Çamaşır makinesi yok. Merdivenlerde küçük tüple yemek yaptım ben 1.5 sene. Şimdi koca ev dar geliyor. Biz işe gidiyoz, acıyıyorağ. O usta diyo ki uykusuz ayakta zor duruyoya. Erkek eşek çamurdakan binceğsin, acıma diyo. Hasta çocuğu varmış, çok bunalımda diyorlağ da beni kaç kere ambulansla hastaneye götürdüler. Bayıldım uykusuzluktan. Bir yere gitsen sigortalı iş yok. Bi yere ayrılamadık. İşten bir geldim 12'de, hanım doğum yapmış. Felçli çocuk yerde. Hanım yerde. Bi tane Selime ebe vardı, bizim taraflı ordan. Evde doğum yaptırmış. E bebek yerde. Hasta yerde. Bi çuval odun yok. Bi çuval kömür yok. Tonunla kömür alamıyom. Bi göz odaya bi gat parası ödüyom. O da merdivenlerde küçük tüple yemek pişiriyoz. İşe gitmem lazım. Uyumam lazım. Çalışmam lazım. Dedime 110 kilo dum. 60 kiloya düştüm ben. 60 kiloya düştüm. 5 ayın içinde. Bayıldım ben. Ne yaşadığımı bildiim, ne ölü mü canlı mı, ben ruhum, beynim tükendi benim. Zorluklardan.”

(K20)

Erkek katılımcı Türkiye'ye geldiklerinde eşi ve felçli çocuğuyla çektiği zorluklardan ve maddi sıkıntılar üzerinde durmuştur:

Aynı katılımcı Türkiye'ye geldiklerinde bir yakının kendisine yaptıkları hakkında şunları anlatmıştır:

“Ya hayatımda benim hiçbi şey acı vermedi. Bana bi yakınımız, eskiden gelme. Ben tonunla kömür alamıyodum. Bana dedi, sen dedi kömür alamıyo musun dedi. Bizde dedi 4-5 ton kömür var. Biz artık onları kullanmıyoz dedi al güle güle yak. Ama bi bayır yukarı böyle. 750 metre mesafe var. Ben o kadar sıkışıklığa rağmen, hasta çocuk var, hanım doğum yaptı. Ben yemek yapıyom. Ben sobayı yakıyom. Zaman benim için çok değerli. Ben o 4, belkide 3 veya 4 işte ton kömürü el arabasıyla bayır yukarı böyle. Ayaklarım şişti. Bodrum kata taşıdım. Saat 3'te de işe gitmem lazım. Ev sahibi de akraba ya. Dedim ev sahibi yakversin hanıma sobayı.

Bi türlü yanmıyomuş bi türlü yanmıyomuş. İşte mazot atmış, üstübü atmış, bi türlü yakamamış. Demiş siz bunları nerden aldınız. Sali demiş felan yerden getirdi. Aaa demiş biz onları demiş 5 sene önce, dağ köylerinden burdan kömür almışlar, o zaman toprak çıkmış o. O taa o zaman taaa kömür değeri yokmuş. Adam bana bodrumu temizlettirmek için 4 ton kömürü bana taşıttırdı. O kömürleri taşıdım ben. Ertesi gün geldim. Damat dedi sen bunları nerden aldın. Ben dedim böyle böyle. A ba kardeşim dedi şey etsene, sen şimdi bunları emir sultanın yanında büle yan dereye doğru bi kilometre neredese mesafe var. O 4 tonu dereye taşıdım. Soğna o bana veren de demiş, Sali 'ye demiş manayla bodrumu temizlettirdim demiş. Ben hüngür hüngür ağladım biliyon mu. Çocuk gibi oturdum büle, boncuk boncuk. Yav hani bazı -millet önemli değil de- kötü niyetli kötü kalpli birisi olduktan sonra Türkmüş bulgarmış olmuyo. Kötü kötüdür işte. Demek istiyorum gavurun yapmadığını yaptı. Bodrumu temizlettirmesi bana çok çok zoruma gitti kızım o zaman böyle. (Duygulanır)'' (K20)

Erkek katılımcı Türkiye'ye geldiklerinde bir yakınının kendisine yapmış olduğu kötülükten bahseder ve bunu anlatırken gözyaşlarına hakim olamaz.

Erkek katılımcı Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ettiklerinde uyum sağlama konusunda şunlardan söz etmiştir:

“Bu adaptasyon sürecinde ben kendim bizzat çok büyük sıkıntılar yaşamadım ama çok büyük sıkıntılar yaşayan arkadaşlar oldu. Çünkü biz güçlüklerle göğüs gerdik. Germeye de devam ediyoruz hala. Ama adapte olduk yani sıkıntı yaşamadık. Benim bu ortama adapte olmamda çok büyük sıkıntı yaşamamamın nedeni şöyle. Benim bi defa Türkçeye karşı bi ilgim ve zafiyetim vardı. Yani kitap okuyordum, radyo dinliyordum, televizyon gizli gizli seyrediyordum. Ordan buraya geldikten sonra diğer arkadaşlar gibi çok büyük bir sıkıntı yaşamadım. Çünkü kelime dağarcığım zayıf diğildi. Konuşmam da çok böyle bariz bir şekilde Bulgarların arasında yaşamış arkadaşların konuşmasına benzemiyordu. Çünkü eğer çok Bulgarca konuşup çok Bulgarların arasında yaşadıysanız o Bulgar dili kalıplarıyla düşünüyorsunuz. Onu sonra napıyorsunuz, ana diline tercüme

edermiş gibi konuşuyosunuz. O zaman da kelime düşükleri oluyo, ters anlamalar oluyo, yanlışlıklar oluyo. O sıkıntılara düşmedim.” (K9)

Erkek katılımcı Türkiye’ye geldiklerinde uyum sağlamakta herhangi bir sıkıntı çekmediğini ifade etmiştir. Bunun da nedenini Türkçeye ilgisi olduğundan kitap okuması, radyo dinlemesi ve televizyon izlemesi olarak açıklamıştır.

Başka bir katılımcı ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye geldiklerinde hissettiklerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Türkiye’ye gelmek bizim için gerçekten kurtuluştı. En azından göğsümü gere gere gezebiliyorum. Rahatım. Şöyle bi şey düşün, yani, bi kafesten salınmış hayvan gibi düşün. Yani düşünsene bir hayvan, doğadır onun ortamı, ormandır. Kafeste tutulmuş yıllarca, serbest bırakıldığında nasıl rahat hisseder kendini. Ben öyle hissediyorum.” (K19)

Erkek katılımcı Türkiye’ye geldiklerinde bir kafesten kurtulmuş gibi rahatladığını ifade etmiştir.

Kadın katılımcı ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye geldiklerinde yaşamış oldukları göçmenlik hakkında şunları söylemiştir:

“Yani, bilmiyom. Macırlık falan diyorlar ya, hani macırlık yaşıyan insan, macırlıktan gelen işsan, hani şey ya günahı falan yok yani, sıfırdan yeni doğmuş gibi bi şeysin yani. Günahsız, her şeysiz, bilinçsiz geliyosun.” (K6)

Kadın katılımcı göçmenlerin Türkiye’ye geldiklerinde hayata sıfırdan başladıklarını bu yüzden de aslında yeniden doğmuş gibi günahsız olduklarını ifade etmiştir.

Erkek katılımcı ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmeleri hakkında şunlardan söz etmiştir:

“Yanımızda 5 kişi, 5 bavul. O dedim ya, ikisinde de zaten yorgan döşek vardı. Ki onlar da gümrükte kaldı, 3 ay sonra gittim aldım ben. Yani 3 bavulla, geldik. Yani hayatı buraya geldikten sonra sıfırdan değil, şimdi, mutlak sıfırdan başladık. İşte mutlak sıfır var ya -270. Ordan başlamak zorunda kaldık. Her şeye yeniden.” (K9)

Erkek katılımcı Türkiye'ye geldiklerinde hayata mutlak sıfırdan başladıklarını ifade etmiştir. Ayrıca gelirken kişi başına bir bavul düştüğünü söylemiştir. Buraya yoklukla gelmişlerdir.

Uygulanan kültürel yok etme ve büyük asimilasyon politikasına karşı Türkiye'de ve Dünya'da kamuoyu oluşturup mücadele etmek için 7 Ocak 1985 tarihinde, ülkedeki balkan göçmenlerinin en yoğun yaşadıkları şehir olan Bursa'da bir sivil toplum kuruluşu olarak doğan Bal-Göç, halen bireylerin ortak duygularını ve yaşantılarını paylaştığı bir kuruluş olmaktadır. Bireyler gerek Türkiye'de gerekse Bulgaristan'da birlikte birçok etkinlikte bulunmaktadır. Onları birlik yapan bu durum aslında ortak yaşantıları ve duyguları olmuştur.

Anlatıcılar Türkiye'ye geldiklerinde tüm zorluklara rağmen hayatlarını kurduklarından ve kendi çabaları ile ev, araba, iş sahibi olduklarından bahsetmiş olup bu konuda kendini diğer göçmenlerden ayrı tutmuşlardır. Bu durum göçmenlerin Türkiye'de birbiriyle sıkı bağlar kurmalarını sağlamış olup onlara bir milliyetçilik duygusu aşlamıştır.

3.1.10. Bulgaristan'a Geri Dönme Düşüncesine Dair Hatırlananlar

Anlatıcılar genellikle Bulgaristan'a geri dönmeyi düşünmediklerinden söz etmiştir. Bunun yanı sıra dönmeyi düşünen de olmuştur. Dönmeyi düşünmeme gerekçesi Bulgarların diline düşmek istememidir. Ayrıca dönmeyi olumsuz bir davranış olarak gören de olmuştur. Katılımcılar bu konu hakkında şunları söylemiştir:

“Ben öyle bi çektim ki ve kafası kopmuş sinek gibi ben yönümü kaybettim. Ne yaşadığımı bildiim, ne ölü mü canlı mı, ben ruhum, beynim tükendi benim. Zorluklardan. O kadar şey yaptım da, ama yine de ben düşünmedim. Çünkü ben orda asimilasyonun, işkencenin en alâsını gördüm. (Gülümseyerek) Millete böyle kuşbaşı geçtise ben ince elekten geçtim. Anlıyon mu beni.” (K20)

Erkek katılımcı çektiği onca zorluğa rağmen geri dönmeyi hiç düşünmediğinden bahsetmiştir. Bunun nedenini Bulgaristan'da görmüş olduğu işkence olarak ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı ise Bulgaristan'a geri dönme düşüncesi hakkında şunları söylemiştir:

“Valla bazen burada yaşanan zorluklardan dolayı şimdi orda kardeşlerimin bazıları kaldılar. Tabi herkes, hepimiz gelemedik. Acaba dönsek diye düşünceler geçti. Ama bütün bu olayları yaşadıkdan sonra oraya dönmeyi göze alamıyorsun. Yani.” (K17)

Erkek katılımcı Türkiye’de yaşadığı zorluklardan dolayı Bulgaristan’a geri dönmeyi düşündüğünden fakat orada yaşadıklarından dolayı da bunu göze alamadığından söz etmiştir.

Başka bir katılımcının Bulgaristan'a geri dönme düşüncesi hakkında söyledikleri şu şekildedir:

“Bu mümkün değil yani bak geri döneyim yani, bu bizim içi, şahsen ben kendim içi aşışalanmış olurum yani. Bak gittiniz de beğenmediniz de döndünüz deycekleğ. (Öksürür)” (K4)

Erkek katılımcı Bulgarların diline düşmemek için geri dönmeyi hiç düşünmediğinden bahsetmiştir.

Kadın katılımcı ise Bulgaristan'a geri dönme düşüncesi hakkında şunları söylemiştir:

“Hiçbir Bulgar arkadaşşıma, tanıdşıma, komşıma ‘haaa noldu gidiyodunuz ya, döndünüz mü, niye döndünüz’ bu cümleyi asla söyletmedim dedim. Söyletmedim çok şükür. (Güler) Haa ben nettim yani. Biz hepimiz nettik yani sülale olarak.” (K18)

Kadın katılımcı Bulgarların diline düşmeyeceğine dair kendisine söz vermiş ve bu yüzden de geri dönmeyi hiç düşünmemiştir.

Başka bir erkek katılımcının Bulgaristan'a geri dönme düşüncesi hakkında söyledikleri şu şekildedir:

“Üç bavula rağmen geri dönmeyi hiç düşünmedik. Annem babam da hiç düşünmediler. Ama şöyle bir olay da yaşadık. Bizim o ilk baştan geldiğim halama, geldiğimiz yerde, tırla eşya getiren oldu. Tır zor yanaştı. Tırla

eşya getirdiler. Üç ay sonra geri döndüler. Yani biz hiç eşyasız geldik, ama geri dönmeyi düşünmedik. Yani çünkü şey olarak, difolt olarak ben buraya aitim, ben burdan dönmeyeceğim, bu benim vatanım bilinci ve düşüncesi hakimdi yani. O iradeye sahip olduğumdan dolayı şey yapmadım yani. Düşünmedim öyle bir olumsuz davranış, hareketi.’’ (K9)

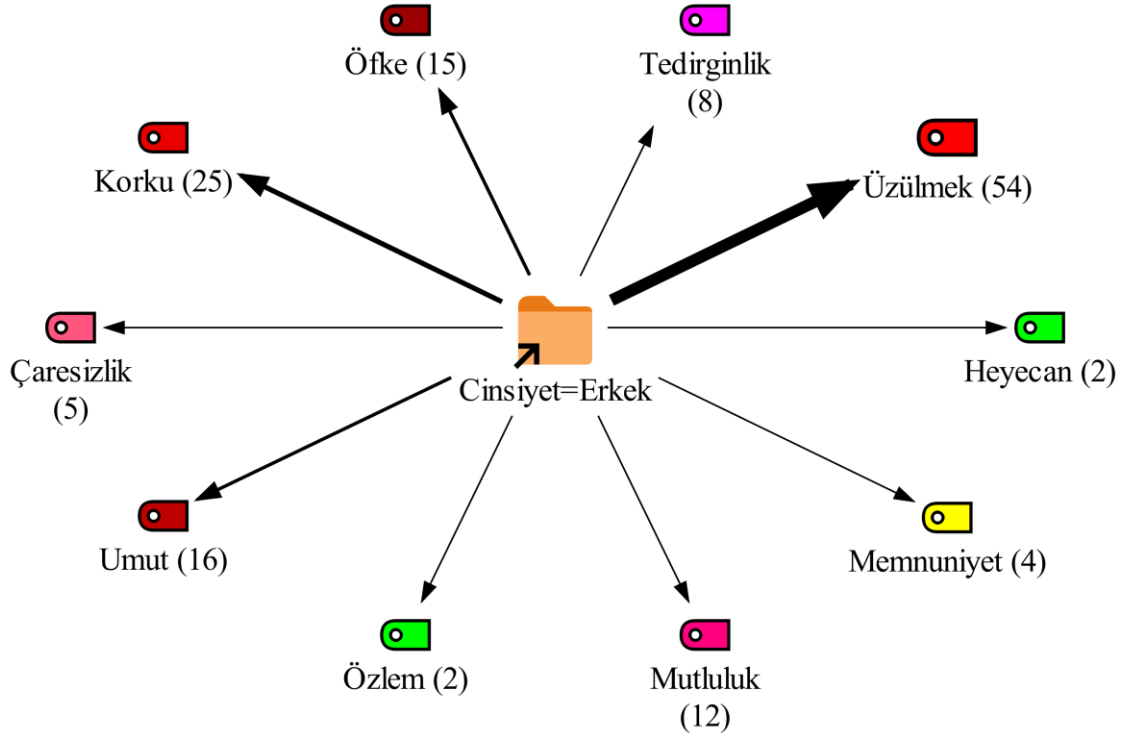
Erkek katılımcı Türkiye’ye ait olduğunu düşündüğü için aklından Bulgaristan’a geri dönme düşüncesinin hiç geçmediğinden söz etmiştir. Ayrıca Bulgaristan’a geri dönmeyi olumsuz bir davranış olarak değerlendirmiştir.

3.2. 1989 Göçüne Giden Süreçteki Duygulara Dair Hatırlananlar

1989 Büyük Zorunlu Göçüne giden süreçte bireyler dil, din, eğitim alanında birçok uygulama ile karşılaşmışlardır. Gerek kısıtlamalar gerekse kontroller söz konusu olmuştur. Tüm bu durumlar karşısında bireylerde farklı duygular söz konusu olmuştur. Bu araştırma süresinde elde edilen bilgilere göre bu duygular daha çok olumsuz olmuştur. Üzüntü, korku, öfke gibi duygular mevcut olmuştur.

3.2.1. Göç Sürecine Dair Bireysel Çıktılara Dair Hatırlananlar

Kültür, insanın hem geçmişinin hem de şimdisinin bileşimidir. Bu bileşim, geçmişten şimdiye kadar uzanan bir sürekliliktir; geçmişin şimdi ile iç içeliğidir. Bu durumda, insanın kültürel varlığı hem şimdisi hem de geçmişi bakımından ele alınmalıdır. Kültürün tarihselliği ile varoluşsallığı arasındaki bağı da insanın hatırlama eylemidir. İnsan, kültürel varlığının geçmişini hatırlayarak şimdiye taşır ve şimdiyi hatırlama içeriği ile yeniden yorumlar. O halde, basit bir hatırlama eylemi olarak insan sadece zihinsel değil, aynı zamanda hem toplumsal, hem tarihsel, hem de kültürel bir eylemdir (İlhan, 2018, s. 60). Görüşme sağlanan bireyler bu süreçte yaşadıkları asimile etme uygulamalarını deneyimlerken ne tür duygulara sahip olduklarından ve yaşadıklarını hatırladıklarında bugün neler hissettiklerinden söz etmişlerdir.

Şekil 13. Duygular Konusu ile İlgili Olarak Erkek Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek Vaka Modeli

Şekilde erkek katılımcıların en sık yansıtmış olduğu on duygu yer almaktadır. En çok üzerinde durulan duyguların sırayla üzüntü, korku, umut, öfke olduğu görülmektedir. Katılımcılar duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

“Lise yıllarımda mesela beni en çok üzen işte güzel Bulgarca bilmediğimizden, kendimizi iyi ifade edemediğimizden dolayı çok aşağılanıyorduk. Tabi çok üzülyorsun, kabullenemiyorsun ama bir şeyi de değiştiremiyorsun.” (K17)

Erkek katılımcı kendilerini Bulgarca iyi ifade edemediklerinden dolayı aşağılanmalarının kendisini üzdüğünü söylemiştir. Fakat ellerinden de herhangi bir şey gelmediğini eklemiştir.

Başka bir erkek katılımcı ise o süreçteki duygularından söz ederken şunları söylemiştir:

“Kurban bayramlarında kurbanlarımızı, merasimlerimizi yapamadık. Kurbanları kesemediğimize o kadar taa üzüldük.” (K1)

Erkek katılımcı kurban kesemeyip dini vecibeleri yerine getiremediklerinden dolayı üzüldüğünü ifade etmiştir.

Başka bir erkek katılımcı da duygularını dile getirirken bize şunlardan söz etmiştir:

“Bizim orda bi belediye binası vardı. Svet deriz ona. Aslında muhtarlık. O zaman belediyeydi. Emin olun, önünden geçmeye korkuyoduk. Bi binadan korkuyoduk. Binanın silüetinden korkuyoduk. Neden korkuyoduk binanın silüetinden. Biz, ilk dönemlerde, 85’ten sonra ilk dönemlerde, güvenemiyoduk birbirimize. Sebebi de şuydu. Birileri bizi ihbar ediyor. Komşularımıza güvenemiyoduk. Kendi öz kapı komşumuza güvenemiyoduk. Korkuyoduk Türklerden. Ben defalarca, ama defalarca evde mesela babamla politika konuştuğum zaman, artık yaşım çok da küçük değil. Babam böyle el işareti yapar. Düşük sesle konuş dinliyolar derdi babam. Bazen şüphe olurdu. Kedi kıpırdıyo, bişey kıpırdıyo kapının dışında, bişeyler oluyo, babam hiçbi şey yokmuş gibi hemen kapının dışında dolaşır biri bizi dinliyor mu diye. Yani komşunun birinin gelip bizi dinlemesi lazım. Korku buydu.” (K2)

Erkek katılımcının söylediği üzere insanlar birbirinden korkar hale gelmiştir. Bunun sebebi de insanların birbirini şikayet etmesidir.

Diğer bir erkek katılımcı ise o dönemde kendi duygularından şu sözlerle bahsetmiştir:

“İnancımız hep şeydi yani uzun sürmüceğni. Türkiye’den bi şey bekliyorsun. Bu Gorbaçov geldi Perestroyka, ordan bi umut geldi bize. Yani bu komünizm şey böyle sonsuza dek sürmez yani. Hep bi umutla yani. Bu ümit olmadıktan sonra yoksun demek yani. O ümit bizi en ufak bi şey için, yani bunu yaptı.” (K13)

Erkek katılımcı içinde bu günlerin bir gün biteceğine dair hep bir umut olduğundan söz etmiştir.

Başka bir erkek katılımcı ise biraz da öfkelenerek duygularını şu sözlerle dile getirmiştir:

“Sinirleniyorsun yani. Orda o sıvayı yapanı görsem belki cinayet işleyeceksin yani kim olduğunu. Ama o da emir kulu yani. Tabi öfkeleniyorsun, bunun doğru bi şey olmadığını biliyorsun. Ama

değiştiremiyorsun yani. Bi karşı koyacak veya durumu değiştirecek bi statüde değilsin yani. Onun için içinden öfke büyüyor yani ve birikiyor gittikçe birikiyor yani. Tabi öfkeleniyorsun. Zaman zaman Bulgarlara öfkeleniyorsun. Yanındaki arkadaşlarına bilem öfkeleniyorsun bazen ama daha ileri de gidemiyorsun.’’ (K17)

Erkek katılımcı Türkçe yazı yazıyor diye çeşmenin taşına sıva yapılmasına öfke duyduğundan fakat daha ileriye gidemediğinden söz etmiştir. Ayrıca bu öfkesi zaman zaman arkadaşlarına yönelik de olmuştur.

Erkek katılımcı o dönem yaşamış olduğu çaresizlik duygusundan şöyle söz etmiştir:

‘‘Sabaleyin de onların koçlarını da bizim bahçede kestik. Babam rahmetli yapıyordu. Böylelikle hiç kimse bi şey anlamadı da şeyde de. Şimdi (boğazını temizler) diğer şeyi mezarlıkta kefenlen gömmeyi yasakladılar. Şimdi (boğazını temizler) surf böyle Hıristiyan gibi yani o Hıristiyanlar tabutunlan beraber gömülüyo sandıkla. Bizde böyle olmadığı için, ha (öksürür) bizim bi akrabanın cenazesinde şimdi ordan şey kmet (düşünür) muhtar. Muhtar da orda cenazeye gelip bakıyolar yani şeyde de, yani şimdi biz olduğumuz için biraz öbür tarafa baktı. Görmezlikten geldi. Biz de çıkardık kefenlen gömebildik yani. Ancak böyle yapabiliyodun yani şeyde. Onu da diğer şeyler. Şimdi bu (boğazını temizler) insanın gururunu eziyo yani. Çok eziyo. Sonra (boğazını temizler) ben onu diyorum. Çaresizsin yani. o çaresizlik şey değil, yani elinde silah olsa git vur şey yap ama o da çare değil. O da çözüm değil yani.’’ (K13)

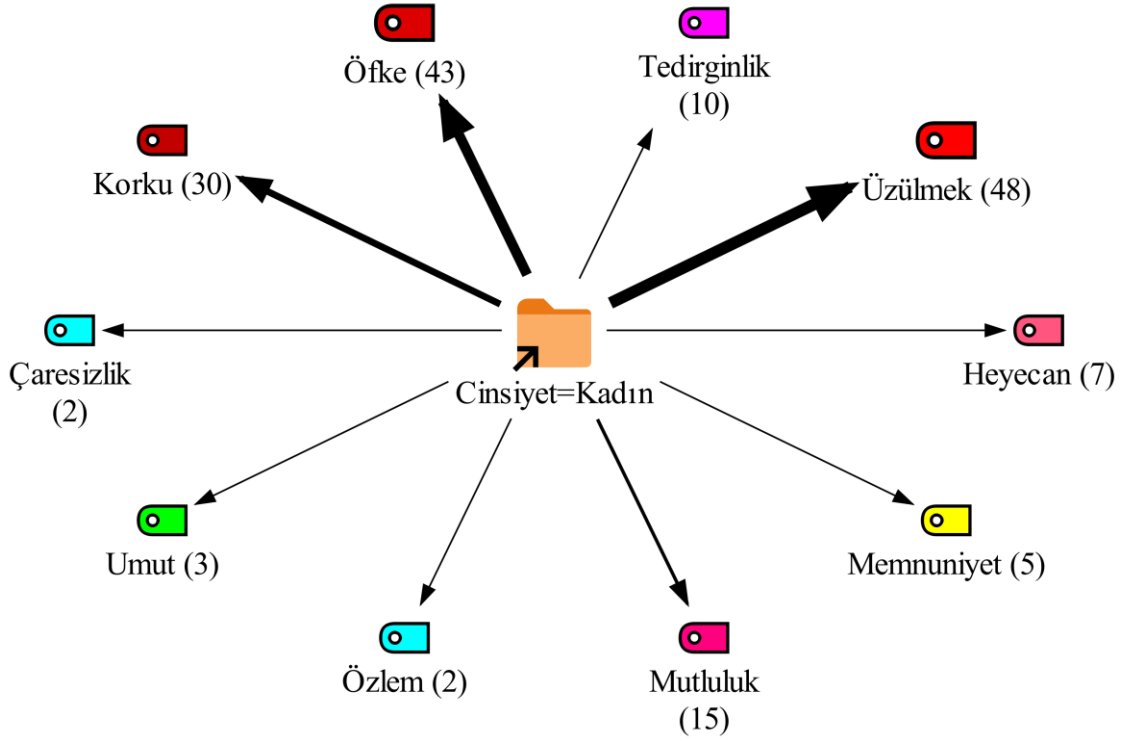
Erkek katılımcı defin işlemleri konusunda ne kadar çaresiz olduğunu anlatmıştır. Ayrıca zaman zaman duraksamış ve cümle kurmakta zorlanmıştır.

Erkek katılımcı o dönemde yaşamış olduğu tedirginlik duygusunu şu şekilde dile getirmiştir:

‘‘Teneffüste, bir arkadaşım geldi dedi, Ahmet dedi. Bulgar, arkadaşlarımın hepsi Bulgar. Seni dedi bi arkadaşın çağırıyor dedi. dedim kim çağırıyor. Çık dedi dışarıda bekliyor. Çıktım dışarı, baktım tanıdık birisi yok. birisi yanıma yaklaştı. Dedi Ahmet sen misin. Evet benim dedim. Senle biraz

konusabilir miyiz dedi. Buyurun dedim ben. Bulgaristan'da komünist parti var. Yani bu tek parti, sistemi yöneten. Bi de komünist partinin gençlik kolları var. Bunlara DKMS deniliyordu. Komsomol deniyordu, komsomol. Gençlik kolları var. Dedi ki ben dedi Komsomol'un merkez komitesindenim. Gençlik kolları. Partinin gençlik kolları merkez komitesindenim dedi. Seni dedi araştırdık dedi inceledik dedi, köyde dedi, okulda dedi, askerde dedi. İyi bi karakter sahibisin, iyi bi öğrenciymişsin dedi. Arkadaşlarınla sosyal ilişkilerin de iyi dedi. Seninle dedi çalışmak istiyoruz dedi. Şimdi, dedim nasıl çalışmak istiyorsunuz. Bunu dedi şimdi vaktin yok dedi senin dersin var dedi yarın dedi müsaitsen konuşalım dedi. Dedim yarın öğleden sonra derslerim yok. Randevulaştık. Saat 2-3 gibi. Sofya'nın merkezinde, bi tiyatro vardır, tiyatromun önünde buluştuk. Buluştuktan sonra bana dedi ki, orda, ya dedi sana dedi dün dedi benim merkez komitesinden olduğumu söylemiştim ama dedi ben dedi devlet güvenlik birimindenim dedi. Subay. Devlet güvenlik biriminde, hatta rütbesi de vardı. Şimdi ben öyle dedikten sonra bi tedirgin oldum.'' (K9)

Erkek katılımcı güvenlik güçlerinden gelen kişinin kendisini tedirgin ettiğini söylemiştir. Bu kişi kendisini zaman zaman takip etmiş ve kendisine hafiyelik teklif etmiştir.

Şekil 14. Duygular Konusu ile İlgili Olarak Kadın Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek Vaka Modeli

Şekilde kadın katılımcıların en sık yansıtmış olduğu on duygu yer almaktadır. En çok üzerinde durulan duyguların sırayla üzüntü, öfke, korku olduğu görülmektedir. Katılımcılar duygularını şu şekilde dile getirmişlerdir:

‘‘İnanılmaz bir üzüntü. Ama bunu sadece içinde yaşıyordun. Hani böyle denir ya, içinin yağları eriyor, eriyor. Ama bunu hiç dışarıya vurmuyorsun, böyle bir şey.’’ (K8)

Kadın katılımcı içinde bir üzüntünün olduğundan fakat bunu dışarıya yansıtamadığından söz etmiştir.

Başka bir kadın katılımcı ise o dönemde yaşamış olduğu duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

‘‘Hissettiklerimiz üzüntü, acı. Ya biz bunları yaşıyor muyuz, bunlar gerçek mi. Böyle duygular. Üzüntü üzüntü üzüntü. Çok kötü günlerdi. Çok acı günlerdi. Şu an tekrar sana anlatırken de şahit oldun. Yani tekrar tekrar o duyguları yaşıyorum. Bütün yaşananlar bir film şeridi gibi gözümün önünden geçiyor. Bütün bunlara nasıl katlanılmış diye üzüliyorum ama

zaman her şeyin ilacı. Zamanla ister istemez bazı şeyler törpüleniyor. Ama kötü günlerdi. Hala tüylerim ürperiyor anlatırken.” (K12)

Kadın katılımcı tüm yaşananlar karşısında üzüntü duyduğundan bahsetmiştir. Ayrıca tüm bunları anlatırken o duyguları tekrar yaşadığından fakat zamanın bir ilaç olduğundan söz etmiştir.

Diğer bir kadın katılımcı ise o dönemde yaşamış olduğu duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

“Hep dediğim gibi öfke, üzüntü. Bunlar yani. Kaygı, kaygı. Hani böyle yaşanır mı, hani bu baskı altında insan hayatını nasıl devam ettirir gibi kaygı yaşıyorsun. Çok yoğun hem de. Ama neden. Kızgınlık var bende. Çok kızgınım. Kabullenemiyorum bunları. Çok kızgınım, çok öfkeliyim. O an işte öfke. İnanılmaz bir öfke patlaması oluyo.” (K8)

Kadın katılımcı yapılanları kabullenmediğinden, içinde öfke, üzüntü ve kaygı, hatta öfke patlaması olduğundan bahsetmiştir.

Başka bir kadın katılımcı yaşamış olduğu duygularını öfkelenerek şu sözlerle dile getirmiştir:

“Düşünsene benim çocuğumun eşofmanını indirip şeyine bakıyor, sünnetli mi diye, ben o adamı vurabilirdim, tabii ki o da beni hapse atardı, döverdi. Ama ben karşı çıkmadığım için, tamam dediğim için ses çıkmadı, bi darbe de olmadı. Çünkü ben sustum yani. Korku var çünkü.” (K7)

Kadın katılımcı yapılanlara bir karşılık veremediğinden çünkü içinde bir korku olduğundan söz etmiştir.

Kadın katılımcı o dönemde yaşamış olduklarını ve çaresizlik duygusunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Sen o Türk kimliğinlen bi yere gidik bi işlem yapamıyosun, bi yere gidemiyosun. O iptal zaten. O iptal yani. Sana yeni kimlik vermiş, yeni tc kimlik numarası vermiş, yeni kimliğini vermiş, ismini şeyini, onu kullanıyosun. Nereye gitsen onu kullanıyon. Evet aynen. Kullanmaya mecbursun, mecbur. Okula gidiyosun, her yere. Hastaneye gidiyosun. Ya resmi bir daireye gidiyosun, kullanıyosun mecbur, değişıyo ya. Kütükten

değişiyö yani, tamamen değişiyö hepsi. Evet. Duraksar. İstemesen de (lafı toparlamaya çalışır) kabul kabulleniyösun, yapıcak bi şey yok. Çaresizsin. Çaresiz. Yapılcağ bi şey yok. Duraksar.” (K6)

Kadığ katılımcı isim değişikliği hakkında ne kadar çaresizlik duyduklarından bahsetmiştir.

Kadığ katılımcı o dönemde yaşamış olduğu tedirginlik duygusunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Bir kere bi insan bilmiyorum evinden çıktığın zaman bi ekmek almaya bile gitsen tedirgin tedirgin gidip kimseye laf atmadan koşa koç gidip geliyordum. Konuşmayayım da biri şikayet eder, bi yerden bi şey duyulur da bana laf söylenir, ceza kesilir, para alamam da evimi besleyemem diye.” (K7)

Kadığ katılımcı Bulgaristan’da bir yere giderken her zaman bir tedirginlik duyduğundan söz etmiştir.

	Erkek	Kadığ	Toplam
▼ Göç Süreci			
▼ Şiddet			
▼ Sözlü Şiddet			
Aşağılama	17	12	29
Bağırma	2	3	5
Küfür Etme	8		8
▼ Psikolojik Şiddet	1		1
Dışlanma	9	4	13
Psikolojik Baskı	31	17	48
Ruhsal Tecavüz	1	2	3
Taciz		7	7
Tehdit	7	1	8
▼ Fiziksel Şiddet			
Ateş Açma/Etme	6		6
Darp/İşkence	55	13	68
Öldürme	4	2	6
Tekmeleme	5		5
Σ TOPLAM	146	61	207
# N= Belgeler/Konuşmacılar	12 (60,0%)	8 (40,0%)	20 (100,0%)

Şekil 15. Katılımcıların Şiddet Hakkındaki Görüşlerinin Cinsiyete Göre Kodlu Bölüm Temelli Çapraz Tablosu

Şekil incelendiğinde erkek katılımcıların sırasıyla darp etme, psikolojik baskı ve aşağılama üzerinde durduğu görmüştür. Kadın katılımcıların ise sırayla psikolojik baskı, darp etme ve aşağılama üzerinde durduğu görülmektedir. Katılımcılar bu konu hakkında şunlardan söz etmiştir:

‘‘Heğ tarafım pastıgma gibi morarımıştı dayaktan ağıtık. Coplağdan moplağdan falanlağdan sen bu kadağ o çok yani o en ağır yüz on biğ günüdü. Ama Sliven 'de en (vurgulayarak) ağır yani. O filmleğde göğdüğün faşistlerin yaptığını yaptılağ. Faşizme direk yani hani komünist momünist diğil hepsi faşist yani. Sliven'in emniyetinde o yapılanlağ o işkenceler hepsi faşist metodu kullandılağ. A o bak bunu açık açık söylüyorum. Benim adımla da madımla da hepsini ben bunu Bulgaristan 'da canlı yayınlağda da söylemişim. Ben kalkıp da onun yaptığı vahşeti saklayacak durumda değılim yani. Bunun mümkünatı yok yani bak. Sen de böylecene yazacan yani. (Güler) Bak asimilasyon süresinde ben söyledim size. Sorgudan geçtim. Çok ağır sorgudan. Ve bu sorguda çok büyük işkenceleğ yidim yani. Böyük işkenceleğ yidim. Yani o sorgulağda 19 gün sorgulandım. Yüz on biğ gün içinde. Bej gün işkence yidim yani. Orada o çok ağrıma gitti yani. O çok fiziki olarak çok zedelendim yani. Arkam er tarafım çürük içinde olmuş. E ben dedim. Böbreklerimi korumak için kaslarımı öyle sıkardım ki terleğdim yani bak. Çünkü sen kendini saldı mı gittin yani bak. Gittin. Evet. Salmamak gerekiyor. Benim arkam olmuş pastırma gibi. Patlıcan gibi. Dedim beni salın buradan da biraz evde deriye meriye sarsınlar beni, bu çürükler gitsin. Böyle hani biraz dedim, nefes alayım falan. Yok dedi seni bi yere salmaycaz, sen burda ölecece dedi. Gavura bak sen.’’ (K4)

Erkek katılımcı sorgularda gördüğü işkencenin boyutundan söz etmiştir. Aynı kişi Belene adasında da kalmıştır.

Başka bir katılımcı ise askerde uygulanan şiddetten bahsederken şunları anlatmıştır:

‘‘Askerlik döneminde zaten psikolojik şiddet arka cephedeki bir asker olarak kullanmış. Yani o dönemin güvenliğini sağlayacak asker olarak

kullanmıyor seni. Arka cephede işçi olarak kullanıyor. Zaten bu psikolojik baskı değil midir.’’ (K3)

Erkek katılımcı askerde arkada hizmet olarak kullanılmalarının kendisine psikolojik bir baskı yüklediğini ifade etmiştir. Bunun nedeni de Türklere güvenilmemesinden kaynaklıdır.

Erkek katılımcı gördüğü şiddeti ve duyguları biraz da üzümlere ifade etmiştir:

‘‘Genelde lise yıllarımda mesela beni en çok üzen işte bizi aşağılayıcı şekilde Bulgarca güzel Bulgarca bilmediğimizden, kendimizi iyi ifade edemediğimizden dolayı çok aşağılanıyorduk.’’ (K17)

Erkek katılımcı Bulgarca bilmeyip kendilerini iyi ifade edemediklerinden dolayı aşağılandıklarından ve bu duruma da çok üzüldüklerinden bahsetmiştir.

Kadın katılımcı ise gördüğü psikolojik şiddetten bahsederken kullandığı cümleleri vurgulayarak şunları söylemiştir:

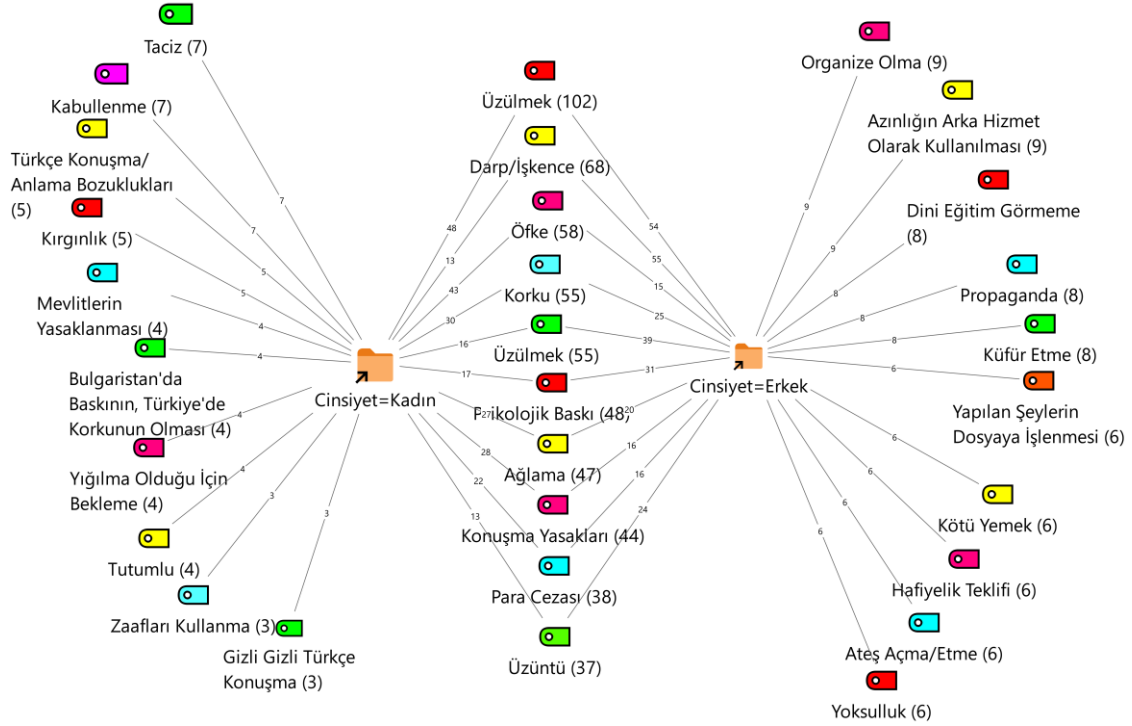
‘‘Tamamen bi beyin psikolojisi. Tamamen (iç çeker) yoksun sanki orda. Olmak istemediğin yerdesin. (İç çeker) Ordaki baskı rejimiydi. Bizi değiştirme rejimiydi. Bulgarlaştırma rejimiydi, baskıydı. (Gür bir sesle vurgulayarak) Çok zor bir şeydi. Çok kötüydü bizim için.’’ (K7)

Kadın katılımcının 1989 göçüne giden süreçte yaşadıklarının kendisine psikolojik bir baskı yaşattığından söz ederken öfkelenildiği görülmektedir.

Başka bir kadın katılımcı ise eğitimde gördüğü şiddetten biraz da öfkelenerek şu şekilde bahsetmiştir:

‘‘Hep bağırdı o, Rusçada ders veren vardı, gözümün önünde şu anda (vurgulayarak). Biz Türk köyünde dizilirdik Bulgarla. Bize hep bağırdı. Domuz yimiyonuz ama toz içinde gene şeyden başka şeyden öğrenmiyonuz pislikten falan. O öğretmen var ya hep öyle bağırdı. Hiç sevmezdim hiç(vurgulayarak).’’ (K10)

Kadın katılımcı öğretmenlerinin derste Türkleri aşağıladığından söz etmiştir. Ayrıca görüşme boyunca o sürece dair hala öfke duyduğu gözlemlenmiştir. Zaman zaman ayağa kalkıp jest ve mimiklerini kullanarak o süreci anlatmıştır.

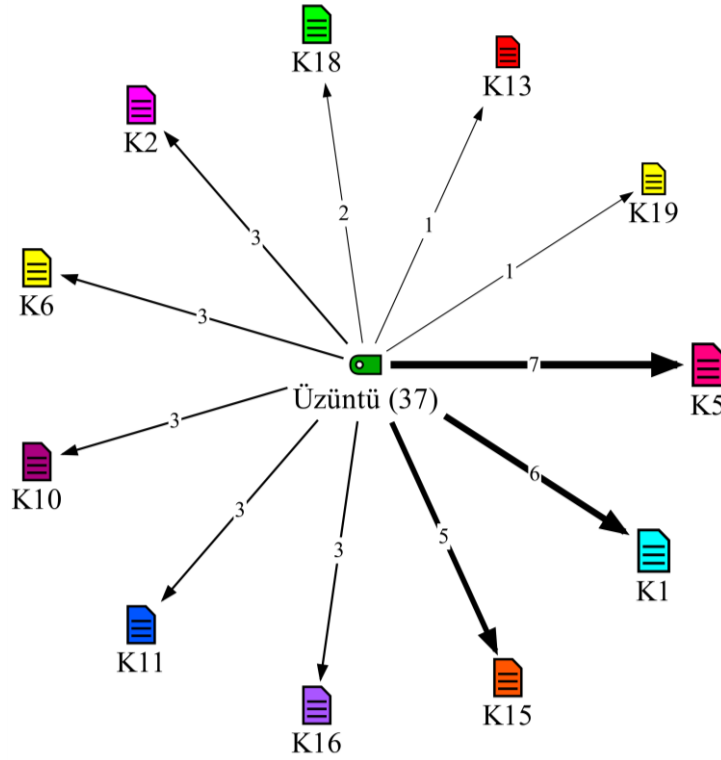
Şekil 16. Katılımcıların Tüm Kodlar Arasında En Sık İfade Ettikleri 10 Kodun Karşılaştırmasını Gösterir İki Vaka Modeli

Şekilde de incelendiği üzere erkek ve kadınların ortak bir şekilde en sık ifade ettikleri uygulanan şiddet, ceza ve bunlara karşı kendilerinde oluşan duygular olmuştur. Bu duygular üzüntü, öfke, korku şeklindedir. Ayrıca bireylerin özellikle Türkçe konuşma yasaklarından bahsettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra sadece kadınlar taciz konusu üzerinde durmuşlar, hatta Bulgaristan'da baskının, Türkiye'de ise korkunun olduğundan söz etmişlerdir. Bunun sebebi olarak da kadınlara kötü gözle bakılıp rahatsız edilmeleri gösterilmiştir.

3.2.2. Başkalarının Yaşadıkları ve Hissettikleri Hakkında Hatırlananlar

Bellek, zihinsel bir zaman yolculuğu olarak tanımlanır. Bu metafora göre, insan zamanda geriye gidip başından geçenleri yeniden hatırlayabilir. Ancak bu aynı zamanda yanıltıcıdır. İnsan genellikle olayları ilk yaşadığı şekliyle hatırlayamaz, çünkü ayrıntılar aklında kalmaz. İnsanlar, çoğunlukla bir olayın yalnızca bazı yönlerini

hatırlayabilmektedir. Ardından, boşlukları doldurmak ve anlarındaki tutarsızlıkları çözümlmek için şimdiki bilgilerinden ve tercihlerinden yararlanırlar (Blatz & Ross, 2015, s. 284). Görüşme sağlanan bireyler çevrelerindeki diğer insanların neler yaşadıklarından söz etmişlerdir. Bu kişiler eş-çocuk, anne-baba, komşuları, akrabaları, arkadaşları olmaktadır. Katılımcıların söylediğine göre 1989 göçüne giden süreçte onlar da benzer şeyler yaşamış ve hissetmişlerdir. Fakat farklı hissedenlerin de olduğu belirtilmiştir. Çünkü Bulgaristan hükümetine destek olan Türkler de olmuştur.

Şekil 17. Diğer bireylerin hissettikleri üzüntü hakkında görüş bildirmiş kişilerin kod dağıtım modeli

Şekilde incelendiği üzere katılımcılar diğer bireylerin hissettiği duyguları anlatırken daha çok üzüntü üzerinde durmuştur. Üzüntüden bahseden katılımcılar şekilde görülmektedir. Bu duygunun üzerinde en çok duran katılımcı ise K5 olarak görülür. Katılımcılar diğer bireylerin yaşadıkları ve hissettikleri ile ilgili şunlardan söz etmişlerdir:

‘‘Hemen hemen duygular birbirine çok yakındı. Mesela 100 kişiden 90’ı bi kere yüksek milliyetçi duyguları vardı. Üzülmeleri bir ve bi nevi hırs da vardı. Sinirlenmişlerdi bu Bulgar bize nasıl bu şeyi yapabilir. Bu kadar yaşamışık, bu kadar beraber olmuşuz. Bunlara biz ne ettik iyilikten başka.

Çünkü bizim Türkler çalışkan, her tarafta çalıştı, tarlada çalıştı, maden ocaklarından, taş ocaklarından. İşte bunlara hazmedemediler. Artuık (vurgulayarak) çok fazla üzüldüler.” (K1)

Erkek katılımcının da belirttiği gibi diğer bireyler de yaşananlara çok üzölmüş ve öfkelenmişlerdir. Bulgaristan’da çok emek verdiklerinden yapılanları hazmedememişlerdir.

Kadın katılımcı asimile etme sürecine dair uygulanan isim değışikliğı hakkında şunlardan bahsetmiştir:

“Benim eşimi hastaneye yatırcaktık. Gittik ikimiz eşimle. Hastaydı. Benim eşim kanserden öldü. Hastaydı. İsimlerinizi değıştirin gelin dedi.” (K7)

Kadın katılımcı isim değışikliğı yapmadıkları için eşinin hastaneye alınmadığından söz etmiştir. Ayrıca görüşme boyunca zaman zaman kendisini tutamayıp ağlamıştır.

Erkek katılımcı Bulgaristan ailesiyle birlikte yaşamış olduğu bir olayı şu şekilde anlatmıştır:

“Sonra benim çocuğı, okula gitti, sünnet olduğunu gördükten sonra, tabi, okulda, okul müdürü, görüyorlar şu bu, diyorlar, biz bu çocuğı alamayız. Almadılar okula, sünneti var diye almadılar. Sonra. Almadılar okula. Şimdi bütün çocuklar, akranları okula gidiyor, anaokuluna gidiyor. Benim oğlan sokakta geziyor(gülümser). Tabi alamadılar, bu dönem içinde, gitmedi artık.” (K17)

Erkek katılımcı oğlunu sünnet olduğu için okula alınmadığından bahsetmiştir. Aynı katılımcı oğlunu gizlice sünnet ettirmiş ama çocuğun rahmetli anneannesinin yaptırdığını söylemiştir.

Başka bir katılımcı o süreçte diğer Türk bireylerden bahsederken öfkelenerek şunları söylemiştir:

“Ama çok bizim Türklerden (elini masaya vurur) ceza kesen oldu. Rahmetli babacığım bana dedi oğlum Ali dayın ceza kesiyor ama bizim bölgede tanıyanlara kesmiyor. Recep diyoru Türkçe konuşanlara çok şey yapıyor Türkçe konuşmamaları için diyo. Bi tane de Orhan var. Bak, bizim

tarafıta ne Pomak var ne Çingene var ne Bulgar var. Türk oğlu Türksün be ananı kovalıya. Onu Ardino 'ya Eğridere 'ye imam yaptılar, vermişler ona makbuzu. Türkçe konuşana şak 5 lef, 10 lef, 20 lef. Bi de gösterirmiş babama Mehmet dayı ben bizim köylülere yapmıyorum be tanışıklara yapmıyorum diye.’’ (K5)

Erkek katılımcının 1989 göçüne giden süreçte Türklerin Türklere ceza kestiğinden söz ederken öfkelendiği gözlemlenmiştir.

3.2.3. Diğerleri ile Kendi Hisleri Arasındaki Benzerlik ya da Farklıklara Dair Hatırlananlar

Dünyanın her yerinde, insanlar, sosyal çevrelerini sınıflandırır. Etkileşim içinde oldukları insanları sadece bireyler olarak görmek yerine, onları aile, toplumsal sınıf, etnik grup, kast, ırk, soy ya da cinsiyet gibi daha genel sınıfların üyeleri olarak görme eğilimindedirler. İnsanlar sosyal grupları, genellikle aralarında doğal farklılıklar olduğuna inanarak sınıflandırır (Boyer, 2015, s. 382). Görüşme sağlanan bireylere 1989 göçüne giden süreçte kendileri ile diğerleri arasındaki hislerin benzerliği ya da farklılığı sorulduğunda herkes bu sürece karşıydı diyenlerin yanı sıra yapılanları umursamayanlar vardı diyenler de olmuştur. Katılımcılar bu konu hakkında şunları söylemiştir:

‘‘Bazıları umursamıyordu isim değişikliğini. Onu sadece isim gibi algılıyordu. Hatta bazıları memnundu. Çünkü karışmak istiyodu Bulgar toplumunun arasına.’’ (K2)

Erkek katılımcının söylediği üzere isimlerin değiştirilmesini umursamayan insanlar da olmuştur. Çünkü bu kişiler Bulgarların arasına karışmak ve onlarla yaşam sürdürmek istemiştir.

Kadın katılımcı ise diğer Türk bireyler hakkında öfkesini gizlemeyerek şunlardan söz etmiştir:

‘‘Şimdi binde bir farklı düşünen vardı. Vardı, yok diğildi. Vardı neden biliyor musun. Tamamen şehrin içinde koskocaman bi apartmanda, Bulgarların içinde yaşayıp her gün (vurgulayarak) Bulgarca konuşan,

çocukları da Bulgarca konuşan. (Sesi tükenir) Hani Bulgar ya etrafı. Bi tane Türk iki tane Türk var bi apartmanda, hepsi (vurgulayarak) Bulgar. O yüzden hep Bulgarca konuştukları için zorlarına gitmedi. Zorlarına gitmedi. Çünkü zaten Bulgarca konuşuyorlar urda, alışıklağ(sesi tükenir).’’ (K7)

Kadın katılımcı yaşananların şehirlerde Bulgarlarla iç içe yaşayan insanların zoruna gitmediğini ve bu süreci umursamadıklarını anlatmıştır.

Erkek katılımcı diğer Türk bireyler ile kendisi arasındaki farkı şu şekilde açıklamıştır:

‘‘Kızım şimdi eriştiği makam, mevkiler göz önüne alındığında, işini kaybetmemek için onlara he deyen insanlar oldu.’’ (K16)

Erkek katılımcı makam/mevki ya da işlerini kaybetmemek için olanlara karşı çıkmayan insanların bulunduğu üzerinde durmuştur.

Başka bir erkek katılımcı ise diğer Türk bireyler hakkında biraz da sesini yükselterek şunları söylemiştir:

‘‘Şu anda burda çevremde arkadaşlar var tanıdığım, hiç umursamadan resmen Bulgarların yalakası olarak hiç Türklüğünü silip Bulgarlar gibi yaşayanlar oldu %50-60. En az. En az 50-60 (buruk bir gülümseme). Herkes yaşantısına baktı. Yemesine içmesine, gezmesine tozmasına. Hiç umrunda bile olmadı.’’ (K19)

Erkek katılımcının söylediği üzere birçok Türk yapılan asimilasyonu umursamadan yaşantısına devam etmiştir.

Kadın katılımcı diğer bireyler ile aralarındaki benzerliklerden şu şekilde söz etmiştir:

‘‘Herkes durumdan memnun değildi. Kimse isminin değişmesini istemez. Kimse çocuğuna koyduğu ismi ne farklı bir, bu da silah zoruyla, farklı bir isim konarak bu isimle hitap etmek zorunda kalmak. Bu çok küçük düşürücü bir durum. Ama buna herkes boyun eğdi. Bu duruma.’’ (K8)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireyler veya toplumlar sürekli devam eden bir hareketlilik içerisinde. Bu hareketlilik en ilkel dönemlerden günümüze kadar devam etmiş ve halen etkisini bütün dünyanın yoğun bir şekilde hissettiği bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Yüzyıllardır var olan, tarihte çağ açıp kapayan, toplumları değiştiren ve dönüştüren bu kavram göçtür (Kurtuluş, 2019, s. 27). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçü de bu araştırma kapsamında incelenen bir konu olmuştur. Bu kapsamda 1989 yılında yoğun göç almış olan Bursa ili, araştırmanın yapılacağı yer olarak belirlenmiştir. Araştırma sürecinde 12 erkek 8 kadın olmak üzere toplam 20 kişi ile görüşme yapılmıştır. Örneklem seçimi öncesinde amaçlı örneklem olarak planlanmış, fakat görüşmeler süresince katılımcılarla kurulmuş olan yakınlık ile beraber kartopu örneklem de kullanılmıştır. Bulgaristan 1984 yılı Aralık itibariyle Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığı asimile etmek ve homojen bir Bulgar ulusu yaratmak amacıyla başlatmış olduğu zorla Türk isimlerinin değiştirilerek yerlerine Bulgar isimlerinin verilmesi politikasını genişletmiş ve Bulgar Komünist Partisi bu politikaya yeniden doğuş adını vermiştir (Yıldırım, 2020, s. 65). Bu yeniden doğuş süreci uzun, karmaşık ve çok boyutlu bir asimilasyon sürecidir. Bu sürecin sosyo-kültürel ve eğitim boyutları olduğu gibi siyasi, jeopolitik ve demografik boyutları da vardır (Atasoy, 2018, s. 127). Dolayısıyla dil, din ve eğitim alanlarında görülen çok boyutlu bu asimilasyon süreci birden gerçekleşmemiş olup zamana yayılmıştır. Önce yumuşak bir asimile etme politikası uygulanırken, 1984 ve 1989 yılları arasında bu asimile etme politikaları şiddetli bir hal almıştır. Adil entegrasyon, göçmen kültürlerle eşit muamele edilmesini, göçmenlerin kendilerini gerçekleştirmeleri için kültürel değerlerinin kabul edilmesini ve kültürel taleplerinin tanımlanması sırasında düzenleyici söylemsel uygulamaların dahil edilmesi için saygı alanının gözden geçirilmesini gerektirir (Göksel, 2019, s. 99). Fakat Bulgaristan hükümeti bunu yapmak yerine zor kullanarak ve baskı yaparak asimilasyon uygulamıştır. Haziran ayındaki kitlesel Türk göçü başlamadan önce daha Mayıs ayında bazı Türk milliyetçilerinin siyasal sürgün göçleri başlamıştır. Yeniden doğuş sürecine karşı çıkan, isim değiştirme esnasında güvenlik güçlerine direnen, Türkleri örgütleyen, yürüyüşlerde aktif görev alan kişiler, devlet düşmanı ve istenmeyen Türkler ilan edilerek önce Avrupa ülkelerine, sonra doğrudan Türkiye'ye sürülmüşlerdir (Atasoy, 2018, s. 294). Görüşme yapılmış olan Belene'de yatmış bireyler de bunlar arasındadır.

Çalışmanın amacı Bulgaristan'dan göç etmiş Türklerin komünist dönemde yaşadıklarının duyguları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çünkü bu bireylerin deneyimlediklerinin yanı sıra bu deneyimledikleri karşısında oluşan duygu ve düşünceleri sadece o anı değil geleceklerini de etkilemiş bulunmaktadır.

Bir katılımcı bu konuyu şöyle açıklamıştır: “Fiziksel işkencenin de ötesinde ruhsal bir işkencedir ki, o çok daha büyük hasarlar açabiliyor. Çünkü sizin vücudunuzda, benim de olmuştu yaralar olabiliyor, ama vücut o yaraları yenileyebiliyor. A ruhuna kazınmış olan o yaralar, ruhunda uzun yıllar kalabiliyor. Çünkü daha sonraki süreçte de bunlar birikiyor ve senin yaşam kaliteni de etkiliyor. Aradan 20-30 yıl geçmiş olmasına rağmen, uykunu etkiliyor, huzursuzluk yaratıyor vs. Bazen ilişkilerde de belki bu kendini gösterebiliyor. Çünkü birikmiş bi şeyi var yani. Bi stres var, bi gerginlik var. Onun atılması kontrolsüz bir şekilde bazen olabiliyor, istemediğin anlarda, istemediğin tavırları sergiliyor olabilirsin yani.”

Çalışma literatüre üç alanda katkı yapmaktadır. İlk olarak Türkçe literatürde çok az rastlanan nitel verilerin analizinde kullanılan profesyonel bir Nitel Veri Analizi Programı kullanılarak nitel bir araştırma sürecinin nasıl tasarlanıp uygulanabileceğini ve elde edilen sonuçların ne denli anlamlı sonuçlar verdiğini ortaya koymasındadır. Bu çalışmada veri işleme ve analiz aracı olarak MAXQDA 2022 tercih edilmiştir. Çalışmanın literatüre ikinci katkısı, bu çalışma kapsamında irdelenen noktanın bireylerin Bulgaristan'daki yaşadıkları deneyimlerin tek bir boyutu üzerine olmayıp birkaç alanda olmasıdır. Bireyler 1989 zorunlu göçüne giden süreçte eğitim, din ve dil alanında birçok engelle karşılaşmışlardır. En çok üzerinde durulan konu isim değişikliği, dini uygulamalar ve Türkçe dilini konuşma olmuştur. Bireyler isim değişikliği sürecini üzüntüyle aktarmışlardır. Din konusundaki engeller dini bayramların yasaklanması, cenazelerin kontrol edilmesi gibi hususlar olmuştur. Bireyler tüm alanlarda yapılan yasaklamalara rağmen gizli bir şekilde yine bunları uygulamaya devam etmişlerdir. Bunların yanı sıra eğitimde Türk düşmanı öğretmenlerin bulunması ve Bulgar-Türk ayrımı yapılması söz konusu olmuştur. Burada ayrım daha çok Türk öğrencilerin aşağılanması, hak ettikleri yerlere gelememesi, notlarının kırılması şeklinde olmuştur. Katılımcıların tamamı gerek gerçek anlamda gerek psikolojik anlamda tüm yapılara karşı koymuşlardır. Bu süreçte fiziksel şiddete maruz kalanlar daha çok erkek katılımcılar olurken, kadın katılımcılar ise daha çok psikolojik şiddetten söz etmişlerdir. En çok üzerinde durulan konu ise uğradıkları psikolojik baskı olmuştur. Hatırlanan şey

her ne olursa olsun, onu hatırlayan insan öncelikle bir bireydir. Bir benliği, bir bilinci ve kendini tanımladığı bir kimliği vardır. Birey tüm bu özelliklerinin toplamı olarak zihinsel bir faaliyet olarak kendi bütünlüğü içinde hatırlar. Bu durumda hatırlama bireysel eylemdir. Çünkü hatırlanan anılar bireyin belleğinde depolanmıştır, bu sebeple bireyin sorumluluğundadır (İlhan, 2018, s. 25). Çalışmanın literatüre son katkısı ise bireylerin göç sürecine dair olan duygularıdır. Duygu ve düşünceler dış dünya ile etkileşimde insan bilincinin algılama yöntemleridir. Zihin dünyayı algılar, sonra da bu algılamayı düşünce ve duyguların temeline koyar. Bu açıdan duygular, dünyayı yansıtmaya biçimlerinden biri olarak görülür (Hacızade, 2012, s. 1). Duygular, değişken bir doğaya sahiptir. İnsan duyguları tarihi gelişim süreci içerisinde ciddi değişimlere uğramıştır. Tarihi gelişim sürecinde bazı duygular kaybolmuş ya da eski etki gücünü ve önemini kaybetmiştir. Diğer taraftan, bazı duyguların da etkinliklerini korudukları görülmektedir (Hacızade, 2012, s. 11). 1989 göçüne giden süreçten bu yana göçü deneyimlemiş olan bireylerden bazılarının duygularında değişim olurken, bazılarının duygularında değişim olmayıp aksine bu duyguları şiddetlenmiştir. Belirtilen duygular daha çok öfke ve üzüntü olmuştur. Bu duygular da yönetimdeki bireylere yöneliktir. Fakat bazı bireyler o sürece dair yaşadıkları deneyimlerin ve duyguların bazılarını artık unuttuğunu ifade etmiştir. Hem erkek katılımcılar hem de kadın katılımcılar o süreçte yaşamış oldukları duyguları net bir şekilde ifade etmişlerdir. Her iki taraf da o süreci anlatırken, tekrar o günleri hatırlamış oldukları için duygulanıp duraksamışlardır. Ayrıca katılımcılar çevrelerindeki bireylerin de benzer şeyler yaşayıp benzer duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Fakat yine de farklı düşünen bireylerin de olduğu söylenmiştir. Bu daha çok bazı Türk bireylerin makam/mevkii ve para için yönetim yanlısı olarak davranması şeklindedir. Çünkü bu süreçte Türk'ten Türk'e zarar geldiği belirtilmiştir. Şikayet ve para cezası uygulama bu yapılanlar arasındadır. Kimisi de bunun işlerini kaybetmemek için yapıldığını söylemiştir. Katılımcılar yine de diğer Türk bireylerin de bu süreçte yapılanları kabullenemeyip tüm olanlara üzüldüğünden bahsetmektedirler. Ayrıca Türklerin yanı sıra Bulgar bireylerden de bu yapılanlara üzüldükleri ve Türklerle destek olanlar olmuştur. Bu yüzden de katılımcılar tüm bu yapılanların Bulgar halkın değil, Bulgar yöneticilerin suçu olduğunu ifade etmişlerdir.

Tüm bunların yanı sıra bireyler Bulgaristan'ın olumlu özelliklerinden de söz etmişlerdir. Bunlar eğitim sisteminin iyi olması ve Bulgaristan yönetiminin kendilerini iyi yetiştirmesi şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca bu konuda Türkiye ile bir karşılaştırma

söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bunu ifade eden bireyler Türkiye'deki eğitim sisteminin iyi olmadığından ve insanların da iyi yetiştirilmediğinden bahsetmişlerdir. Bulgaristan'da baskının Türkiye'de ise korkunun olduğundan söz edilmiştir. Buradaki korku daha çok kadınların taciz edilmesi şeklindedir. Bireyler Türkiye'de de çeşitli zorluklarla karşılaştıklarından ve ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüklerinden söz etmişlerdir. Pis macır, gavur, Bulgar olarak algılanmış ve dışlanmışlardır. Fakat bireyler tüm bu olanlara rağmen zorluklara göğüs gerip kolayca adapte olduklarını ifade etmişlerdir. Burada yaşadıkları diğer bir zorluk ise bazı kelimelerin bilinmemesi ya da yanlış bilinmesi olmuştur. Fakat bireyler kendi çabalarıyla da bunun üstesinden geldiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak bireyler 1989 göçüne giden süreçte gerek Bulgaristan'da gerekse göç sonrası geldikleri Türkiye'de çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle Bulgaristan'da yaşanan deneyimleri ve duyguları hala derinden hissettikleri gözlemlenmiştir. Bulgaristan'da görmüş oldukları fiziksel ya da psikolojik şiddeti hatırladıklarında bugün hala aynı üzüntüyü ve öfkeyi yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca göç sürecinde yaşadıkları şeyler, anavatanları olan Türkiye ile daha çok bağ kurabilmelerini sağlamış ve Türkiye'ye geldiklerinde tüm zorluklara rağmen hiçbir şekilde yılmamalarını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, S. (2021a). Batı Trakya’da Asimilasyon, Unutturma ve (Toponimi Özelinde) İsim Değişikliği. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 510-526. <https://doi.org/10.29000>
- Adiloğlu, S. (2021b). Türkiye’deki Sosyal Bilim Yayınlarında “Sözlü Tarih”in Kullanımı: Bir Meta-Analiz. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 959-994.
- Adiloğlu, S., & Eklemezler, S. (2018). Bulgaristan Göçmenleri Ulus-Ötesilik ve Muhacirliğin Yeniden Üretimi. *Turkish Studies*, 13(10), 713-735.
- Adiloğlu, S., & Eklemezler, S. (2021). *Feminist Eleştiri*. 13(1), 71-85.
- Akarçay, P., & Ak, G. (2018). Sosyolojik, Psikolojik ve Kuramsal Açıdan Göç Olgusu: Küreselleşmenin İnsani ve Vicdani Yüzü. *Kesit Akademik Dergisi*, 14, 188-202.
- Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek* (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Atasoy, E. (2011). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü. *Coğrafya Dergisi*, 21, 1-17.
- Atasoy, E. (2018). *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Türkleri*. Beta Yayıncılık.
- Balaban Salı, J., & Fevzi Mehmed, F. (2014). 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği. *Selçuk İletişim*, 8(3), 5-34.
- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bayram, S. (2019). “Gurbet Kuşları” Adlı Eserde Göç Kuramlarının İzini Sürmek. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 113-122.
- Blatz, C., & Ross, M. (2015). Tarihi Anılar. İçinde *Zihinde ve Kültürde Bellek* (ss. 281-300). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Borlat, C. (2019). *1989 Zorunlu Göçü, Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonu: Çanakkale Şirinköy Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boyer, P. (2015a). Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri. İçinde *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Boyer, P. (2015b). Bilişsel Yetkinlikler ve Kültürel Aktarım. İçinde *Zihinde ve Kültürde Bellek* (ss. 371-410). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cauance, S. (2001). *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi* (B. Can & A. Yalçınkaya, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Creswell, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri* (H. Özcan, Çev.; İkinci Baskı). Anı Yayıncılık.
- Çakmak, S. (2022). 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı. *Academic Social Resources*, 7(39), 784-792.
- Çetin, T. (2008a). Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 55-75.
- Çetin, T. (2008b). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Son Türk Göçünün (1989) Sosyo-Ekonomik Etkileri. *Turkish Studies*, 3(7), 241-270.
- Çevik, H. (2020). Göç "Nereye, "Nasıl", "Kim Tarafından" Yapılarak Hangi "Sonuçları" Doğurur: Göç ve Entegrasyon Çalışmaları Bağlamında Kavramsal Bir Analiz. İçinde S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon*. Nika Yayınevi.
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demirci, H. (2018). Kültür Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu. *Journal Of Oral History*, 1(1), 61-74.
- Demirhan, H. (2019). Bulgaristan Türklerine Uygulanan Zorla İsim Değiştirme Kampanyası ve Türk Basını (Aralık 1984-Mart 1985). *Rumelide*, 252-272.
- Durmaz, A. (2019). *Bitmeyen Muhacirlik: Balıkesir'de Göçmen Konutlarında Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durukoğlu, S., & Salık, S. (2015). Türklerin Uğradığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırımlar Sözlüğü. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 3(7), 211-258.
- Erdoğan, M. O. (2020). Göç ve Entegrasyon Çalışmalarının Temeli Olarak Göç Kuramları. İçinde S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon*. Nika Yayınevi.
- Ergin, E. (2020). Göçmen ve Mültecilerin Psikososyal Gereksinimleri. İçinde S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon*. Nika Yayınevi.
- Eroğlu, Z. (2020). Hak Öznesi Olarak Göçmenler, Mülteciler, Sığınmacılar: İnsan Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. İçinde S. Buz & H. Çevik (Ed.), *Göç ve Entegrasyon*. Nika Yayınevi.
- Göksel, G. U. (2019). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi* (Birinci). Pinhan.

- Güler, G. (2014). *1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Yerel Kültüre ve Tarihe İlişkin Algıları* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Günay, E., Atılgan, D., & Serin, E. (2017). *Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi*.
- Gündüz, D. R., & Koçak, O. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66-91.
- Hacıoğlu, S. (2012). Çifte Vatandaşların İsim Tercihleri. İçinde N. Hacısalihioğlu & M. Hacısalihioğlu (Ed.), *89 Göçü* (ss. 493-588). Y.T.Ü. Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
- Hacısalihioğlu, N. (2012). 1984-1985 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları. İçinde M. Hacısalihioğlu & N. Hacısalihioğlu (Ed.), *89 Göçü* (ss. 171-198). Y.T.Ü. Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
- Hacısalihioğlu, N., & Hacısalihioğlu, M. (Ed.). (2012). *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. Y.T.Ü. Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
- Hacızade, N. (2012). *Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili*. Çizgi.
- Hocaoğlu, B., & Mutluer, M. (2008). İzmir – Sarnıç Örneğinde Bulgaristan Göçmenlerinin Yerleşme Özellikleri. *Türkiye Kentlerinde Mekânsal, Demografik, Sosyo-ekonomik Değişim ve Dönüşümler*, 1, 189-198.
- Işık, M. (2016). *Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç* [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlhan, M. E. (2018). *Kültürel Bellek*. Doğu Batı Yayınları.
- İslamoğlu, H., & Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Beta Yayıncılık.
- Koç, Y. (2017). Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 480-495.
- Kolukırık, S. (2006). Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 1-13.
- Korkmaz, N., & Öztürk, A. (2017). Bölgesel Araştırmalar Dergisi. *Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*, 1(3), 268-289.
- Kurnaz, Z., Kervankıran, İ., & Başçı, E. (2021). Bir Yer Olarak Göbekli Tepe'nin Ötekileş(tiril)en Son Sakinleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(3), 29-63.
- Kurtuluş, G. (2019). *1989 Bulgaristan Türklerinin Göç Hikayeleri*. Karakum.

- Lambert, A., Scherer, L., Rogers, C., & Jacoby, L. (2015). Kolektif Bellek Topluluk Ruhunu Nasıl Yaratır? İçinde *Zihinde ve Kültürde Bellek* (ss. 247-275). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lupton, D. (2002). *Duygusal Yaşantı* (M. Cemal, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lütem, Ö. E. (2012). 1984-89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü. İçinde N. Hacısalıhoğlu & M. Hacısalıhoğlu (Ed.), *89 Göçü* (ss. 137-169). Y.T.Ü. Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.
- Maral, F. (2010). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı.
- Mehmed, F. (2015). *1989 Bulgaristan-Türkiye Göçü: "Yeniden Doğuş Süreci" Bellek ve Milliyetçilik İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Nahya, Z. N. (2011). *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 27-38.
- Neyzi, L. (2020). *Nasıl Hatırlıyoruz?* (Üçüncü Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Neyzi, L. (2021). *Ben Kimim?* (H. Özkan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Özgen, N. (2014). *Bulgaristan'da Türklere Yönelik Politikalara Ülke Basınının Yaklaşımı: 1989 Göçü Örneği* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rosenwein, B. H., & Cristiani, R. (2019). *Duygular Tarihi Nedir?* (K. Özdil, Çev.). Işık Yayınları.
- Sağlam, T., & Yaşar, M. (2017). Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme. *Turkish Studies*, 12(3), 135-154.
- Sarlo, B. (2007). *Geçmiş Zaman* (D. Ekinçi & P. B. Charum, Çev.). Metis Yayınları.
- Sayar, A. (2011). *İzmir Sarnıç Beldesi'ndeki Bulgaristan Göçmenleri ve Toplumsal Diyalog Ağları* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Shaw, J. (2017). *Bellek Yanılgısı* (F. Sezer, Çev.). Say Yayınları.
- Solomon, R. (2016). *Duygulara Sadakat* (F. Çoban, Çev.). Nika Yayınevi.
- Tarhan, Ö. (2015). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9, 649-669.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin Sesi* (Ş. Layıkel, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Yapıcı, Z. (2008). *Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları* [Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Yavuz, R. (2019). Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 221-232.
- Yayıntaş, Y. (2021). Bulgaristan Muhacirlerinin Anlatımıyla 1989 Göçü. İçinde M. Bulut, C. Sugiyama, & K. Şahin (Ed.), *Akademik Disiplinlerin Göç Olgusuna Farklı Yaklaşımları* (ss. 423-436). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Yıldırım, B. (2020). *Bulgaristan'da Türk Varlığı ve Nüfusu* (İkinci Baskı). İlgü Kültür Sanat Yayınları.
- Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 36-67.
- Yılmaz, H. (2015). *Ötekileştirme*.
- Yılmaz, R. (2008). *Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk Basınına Göre)* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü.
- Yorulmaz, S. (2012). *1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan Türklerine Yönelik Uygulanan Asimilasyon Politikaları ve Göç Deneyimleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcı Demografik Bilgileri.....	31
Tablo 2. Göç Eden Bireylerin Bulgaristan'dan Geldikleri Bölgelere Göre Dağılımı..	41
Tablo 3. 1877-1993 Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Eden Kişi Sayısı	42
Tablo 4. 1950-1988 ve 1989 Göçü ile Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Sayı ile Oranları ve Yerleştikleri İller	43
Tablo 5. 2000 Yılı Nüfus Sayımına göre Bursa, İstanbul ve İzmir'de İlçeler Bazında Göçmenlerin Yüzdelik Oranları.....	44
Tablo 6. Katılımcıların Bulgaristan'a Dair Değerlendirmeleri Hakkında İfadelerinin Belge Temelli Frekans Tablosu	95
Tablo 7. Katılımcıların Türkiye'de Uyum Hakkındaki İfadelerinin Belge Temelli Frekans Tablosu	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Katılımcıların Duygular ve Dini Alanda Uygulanan Yasaklar Konusu ile İlgili Kod Birlikte Oluşum Modeli 60
- Şekil 2.** İncelenen Belgelerde Geçen Türkçe Dili Konusunda Uygulanan Yasaklara İlişkin Verileri İçerir Kod Alt Kod Bölümler Modeli..... 64
- Şekil 3.** İncelenen Belgelerde Geçen Eğitim Konusundaki Deneyimlere İlişkin Verileri İçerir Kod Alt Kod Bölümler Modeli 66
- Şekil 4.** Katılımcıların Giyime Dair Olan Kısıtlamalar Hakkındaki Görüşlerinin Belge Temelli Frekans Grafiği..... 68
- Şekil 5.** Katılımcıların Bulgaristan Hükümetinin Uygulamış Olduğu Cezalar ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Kod Matris Tarayıcısı/Tablosu..... 69
- Şekil 6.** İncelenen Belgelerde Geçen Yönetim ve Yönetim Yanlısı Bireylerin Yapmış Olduklarına İlişkin Verileri İçerir Hiyerarşik Kod Alt Kod Bölümler Modeli 71
- Şekil 7.** Katılımcıların Güvenlik Güçlerinin Yaptıklarının İfadelerinin Belge Temelli Frekans Grafiği 76
- Şekil 8.** Katılımcıların Bulgaristan Hükümetinin Kendilerine Yönelik Asimile Etme Uygulamalarının İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği 78
- Şekil 9.** Katılımcıların Asimilasyona Dair Verdikleri Karşılığı İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği 87
- Şekil 10.** Katılımcıların Yaşananları Değerlendirmesi ve Duyguları Hakkındaki İfadelerinin Kesişimlerinin Yoğunluklarını Gösterir Kod İlişkiler Tarayıcısı Tablosu..... 90
- Şekil 11.** Katılımcıların Bulgar Halkın Türklere Yönelik Yaklaşımlarının İfadelerinin Belge Temelli Frekans Grafiği..... 94
- Şekil 12.** Katılımcıların Sınırı Geçerken Çıkarılan Zorlukların İfadelerinin Kodlu Bölüm Temelli Frekans Grafiği 98
- Şekil 13.** Duygular Konusu ile İlgili Olarak Erkek Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek Vaka Modeli 108
- Şekil 14.** Duygular Konusu ile İlgili Olarak Kadın Katılımcıların Görüşlerinin Dağılımını Gösterir Tek Vaka Modeli 112

Şekil 15. Katılımcıların Şiddet Hakkındaki Görüşlerinin Cinsiyete Göre Kodlu Bölüm Temelli Çapraz Tablosu	114
Şekil 16. Katılımcıların Tüm Kodlar Arasında En Sık İfade Ettikleri 10 Kodun Karşılaştırmasını Gösterir İki Vaka Modeli.....	117
Şekil 17. Diğer Bireylerin Hissettikleri Üzüntü Hakkında Görüş Bildirmiş Kişilerin Kod Dağıtım Modeli	118
Şekil 18. Yapılan Görüşmelerin İçeriğine İlişkin Kelime Bulutu	122
Şekil 19. Kelime Kombinasyonları Bulutu.....	122
Şekil 20. Kod Bulutu Oluşturma	123

EKLER

Ek 1: Belge ve Fotoğraflar

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 658)

Fotoğraf 1. Bulgaristan'dan T¼rkiye'ye G¼ç Ettiklerinde Toprağı Öperken

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 659)

Fotoğraf 2. Bulgaristan'dan T¼rkiye'ye G¼ç Eden Bireyler Yakınları ile Kavuştuğunda

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 661)

Fotoğraf 3. 1989 G¼ç¼

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 665)

Fotoğraf 4. 1989 Gocu

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 667)

Fotoğraf 5. 1989 Gocu

Kaynak: (N. Hacısalihoğlu & Hacısalihoğlu, 2012, s. 675)

Fotoğraf 6. 1989 Gocu

Kaynak: (Işık, 2016, s. 159)

Fotoğraf 7. 1989 Göçü

Kaynak: (Işık, 2016, s. 174)

Fotoğraf 8. 1989 Göçü

Kaynak: (Işık, 2016, s. 182)

Fotoğraf 9. Turgut Özal, Göçmenleri Karşılarken

Ek 2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı bünyesinde Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ danışmanlığında Gamze KORKMAZ tarafından yürütülen “1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye’ye Göç Etmek Zorunda Kalan/Bırakılan Bireylerin Anılarının Duyguları Üzerindeki Etkisi-Bursa Örneği” konulu yüksek lisans tezine veri toplamak amacıyla yapılmaktadır.

Araştırmanın amacı, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin komünist dönemde neler yaşadığını, hangi sebeplerle Türkiye’ye göç etmek mecburiyetinde kaldığını, Türkiye’ye göç ederken ve göç ettikten sonra neler deneyimlediğini ve tüm bu yaşananlar karşısında ne hissettiklerini ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda sizlerin araştırmaya gönüllü olarak katılımınız ve dile getireceğiniz görüşler araştırma konusunun aydınlatılabilmesi için oldukça önemlidir. Araştırma sonunda elde edilen bilgiler yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacak ve gizli tutularak anonim olarak değerlendirilecektir.

Araştırmanın analizlerinin sağlıklı bir biçimde yapılabilmesi ve sonuçların doğru biçimde yorumlanabilmesi için görüşmeyi ses kaydına almak istiyorum. Bunu onaylıyor musunuz?

Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak fikrinizi değiştirmeniz durumunda ve araştırmaya katılım onayınızı geri çekmeniz halinde sizinle yapılan görüşmenin tüm verileri silinecek ve araştırmada kullanılmayacaktır.

Bu çalışmaya gösterdiğiniz ilgi ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz.

ARAŞTIRMAYA KATILIM ONAY FORMU

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının Adı- Soyadı:

İletişim Bilgileri:

İmzası:

Tarih:

Araştırmacının Adı- Soyadı: Gamze KORKMAZ

İletişim Bilgileri:

İmzası:

Tarih:

Ek 3: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırma Problemi

Bulgaristan'dan 1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan/bırakılan bireylerin anılarının duyguları üzerindeki etkileri nelerdir?

Demografik Bilgiler

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim:

Meslek:

Bursa'da yaşadığı yer/bölge:

Alt Problem 1: Bireylerin bu göç sürecinde *deneyimledikleri anıları* nelerdir?

1. Komünist dönemde ne tür asimilasyon politikaları uygulanmaktaydı?
2. O süreçte siz neler yaşadınız, maruz kaldığınız asimilasyon politikaları nelerdi, biraz o dönemi bize anlatır mısınız?
3. O süreçte anneniz, babanız, eşiniz, çocuklarınız, kardeşlerinizle neler yaşadınız, paylaşır mısınız?
4. Maruz kaldığınız politikalar nedeniyle siz eğitim hayatınızda neler yaşadınız?
5. Dini yaşamınızı, ibadetlerinizi uygulama konusunda ne gibi durumlarla karşılaştınız, biraz bahseder misiniz?
6. Aile, arkadaş, akraba, komşu ortamlarınızda Türkçe dilini konuşma hususunda neler yaşadınız, biraz anlatır mısınız?
7. O dönemlerde size karşı uygulanan herhangi bir şiddet türü var mıydı, varsa ne tür bir şiddetle karşılaştığınızdan bahseder misiniz? (Fiziksel, duygusal, ekonomik, psikolojik veya cinsel şiddet gibi)
8. Türkiye'ye gelirken sınırda sizin neler yaşadığınızı bize anlatır mısınız?
9. Türkiye'ye geldikten sonra sizin neler yaşadığınızdan da bahseder misiniz?

Alt Problem 2: Bireylerin bu yaşantılarına eşlik eden duyguları nelerdir? *Geçmişte* deneyimledikleri bu duygularını nasıl hatırlamaktadırlar?

1. O süreçte yaşadığınız şeyler, maruz kaldığınız asimile etme politikaları size ne hissettirdi, paylaşır mısınız?
2. Ailenizle yaşadığınız, maruz kaldığınız durumlar sırasında neler hissettiniz, anlatır mısınız?
3. Eğitim hayatınızda maruz kaldığınız şeyler nedeniyle nasıl bir duyguya kapıldınız, bizimle paylaşır mısınız?
4. Dini ibadetleriniz konusunda karşılaştığınız şeyler esnasında hangi duygulara sahiptiniz?
5. Diliniz ile ilgili yaşadıklarınız size kendinizi nasıl hissettirdi, biraz anlatır mısınız?
6. Komünist dönemde asimile etme amacıyla uygulanan şiddet türleri size kendinizi nasıl hissettirmişti, biraz bunlardan bahseder misiniz?
7. Sınırdan yaşadığınız şeyler karşısında duygularınız neydi, niye böyle hissettiniz, bizimle paylaşır mısınız?
8. Türkiye'ye geldikten sonra karşılaştığınız şeyler, yaşadıklarınız o dönemde size kendinizi nasıl hissettirdi, ne tür bir duyguya kapıldınız, biraz bunu açıklar mısınız?

Alt Problem 3: Bireyler *bugün* o dönemde yaşananlara, göç sürecine ilişkin neler düşünmektedirler ve bu sürece ilişkin ne tür duygulara sahiptirler?

1. O süreçte yaşadığınız şeyleri düşündüğünüzde şu an ne hissediyorsunuz?
2. Aradan epey bir zaman geçti. Peki ailenizle birlikte maruz kaldığınız politikaları düşündüğünüzde bugünkü düşünce ve duygularınız nedir, bize aktarır mısınız?
3. O süreçte eğitim hayatınızda yaşadığınız şeyleri bugün değerlendirdiğinizde bunlar size ne hissettiriyor, bizimle paylaşır mısınız?
4. Dini yaşamınız konusunda maruz kaldığınız uygulamaları düşündüğünüzde bugün nasıl bir duyguya kapılıyorsunuz, biraz bahseder misiniz?
5. O süreçte Türkçe dilini kullanma, yazma, okuma vb. hususlarda yaşadıklarınızı değerlendirmek bugün size ne hissettiriyor, biraz anlatır mısınız?
6. Maruz bırakılan şiddet konusunda şu anki düşünceleriniz ve hisleriniz nelerdir, açıklar mısınız?
7. Sınırdan yaşadıklarınızı düşündüğünüzde, bugün neler hissetmektesiniz, biraz bize bundan bahseder misiniz?
8. Türkiye'ye geldikten sonra yaşadıklarınızı değerlendirmeniz, bugün sizde nasıl düşünce ve duygular uyandırmakta, biraz bizimle paylaşır mısınız?

Alt Problem 4: Bireyler *başkalarının* göç sürecinde deneyimledikleri duyguları hakkında ne düşünmektedirler? Başkalarının bu duyguları ile kendi duyguları arasında nasıl bir bağ kurmaktadırlar?

1. Sizin dışınızda diğer bireylerin bu süreçte yaşadıkları hakkında neler anlatırsınız?
2. Diğerlerinin duyguları hakkında neler söylersiniz, sizce onlar neler hissetmişti?
3. Sizin kendi hissettikleriniz ve diğerlerinin hissettikleri arasında nasıl bir benzerlik ya da farklılık var?

Ek sorular:

1. Bulgaristan'a geri dönmeyi düşündüğünüz oldu mu?
2. Eğer geri dönmeyi düşündüyseniz ne sebeple ve hangi duygularla böyle bir düşünceye vardınız?

Ek 4: Etik Kurul Kararı

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

TOPLANTI TARİHİ: 23.02.2022
TOPLANTI NO : 2022/02

Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

Karar 11:

21/01/2022 tarihli Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ'ın Etik Kurul form ve ekleri görüşüldü.

Karabük Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ tarafından yürütülen “1989 Büyük Zorunlu Göç ile Türkiye'ye Göç Etmek Zorunda Kalan/Bırakılan Bireylerin Anılarının Duyguları Üzerindeki Etkisi-Bursa Örneği” konulu çalışmama kapsamında uygulanmak üzere ekte sunulan çalışmanın etik kurallara uygunluğu oy birliği ile kabul edilmiştir.

‘ AŞLI GİBİDİR

Prof. Dr. Elif ÇEPNİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

Ek 5. Turnitin benzerlik oranı

23.09.2022 10:40

Turnitin - Orjinallik Raporu - 1989 BÜYÜK ZORUNLU GÖÇ İLE TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN/BIRAKILAN BL...

Turnitin Orjinallik Raporu

İşlem kodu: 23-Ep-2022 10:34 00 +03
NUMARA: 1906938627
Kullanıcı Adı: 30880
Öğrenci: L

1989 BÜYÜK ZORUNLU GÖÇ İLE TÜRKİYE'YE GÖÇ ETMEK ZORUNDA KALAN/BIRAKILAN BİREYLERİN ANILARININ DUYGULARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ-BURSA ÖRNEĞİ Gamze Korkmaz tarafından

Benzerlik Endeksi	Kaynağa göre Benzerlik
%11	İnternet Sitesi: %3 Tijeriler: %3 Öğrenci Ödevleri: %5

1% match (23-Kas-2016 tarihli internet)
<https://issuu.com/aysupdf/docs/dergisi1>

1% match (09-Ara-2021 tarihli internet)
<https://docplayer.biz.tr/11945069-izmir-sami-cemesinde-bulgaristan-gocmenlerinin-yasama-szelligeri.html>

1% match (02-May-2020 tarihli internet)
<http://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/674/461581.pdf?sequence=4>

1% match (24-Şub-2022 tarihli internet)
https://ackelrm.ysk.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/605635/yskAckelrm_10280069.pdf?allowed=y&sequence=1

1% match (08-Nis-2022 tarihli internet)
<https://ackelrm.sakarya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12619/91173/T06594.pdf?sequence=1>

1% match (29-Eki-2021 tarihli internet)
<https://9lib.net/document/my1605y-yak%C4%B1n-s%C3%BCre%C3%A7lerinde-bulgaristan-1%C3%BCkiye-kad%C4%B1lar%C4%B1n-%C3%A7a%C4%B1n%C5%9Fma-hayat%C4%B1na-genevleri.html>

< 1% match (07-May-2020 tarihli internet)
https://issuu.com/duyuncu90ca/bu_rkari_n_up_rada_l_i_s_kence_s

< 1% match (05-Şub-2019 tarihli internet)
https://issuu.com/terakkiokullar/docs/gelisim2015_2

< 1% match (11-Tem-2022 tarihli internet)
<https://docplayer.biz.tr/55889311-Akademik-ayval-arastirmalar-dergisi-vii-5-sayi-47-haziran-2017-s.html>

< 1% match (03-Tem-2022 tarihli internet)
<https://docplayer.biz.tr/199715680-Populer-muzikte-br-oteklestirme-omegl-heavy-metal-e-yonelik-olumsuz-yargilarin-etetik-toplumal-ve-ahlaki-boyutlari.html>

< 1% match (14-Kas-2020 tarihli internet)
<http://openaccess.maltepe.edu.tr:80/xmlui/handle/20.500.12415/674/3ocale-atribute.en>

< 1% match (18-Haz-2021 tarihli internet)
<http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/3041/10133110%20stkl.pdf?allowed=y&sequence=4>

< 1% match (21-Şub-2022 tarihli internet)
<http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/25709/5ANATTANIN%20C3%96ZHENECI%20BUN%20OTOB%20GEC%20B07%20Y%20C3%96KSEK%20USANS%20TEN.pdf?allowed=y&sequence=1>

< 1% match (07-Oca-2022 tarihli internet)
<http://openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/25094/Melek%20TOPRAK%20-%20Y%20C3%96KSEK%20USANS%20TEN.pdf?allowed=y&sequence=1>

< 1% match (14-Oca-2022 tarihli internet)
https://ackelrm.ysk.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/82271/yskAckelrm_10014936.pdf?allowed=y&sequence=1

< 1% match (10-Şub-2022 tarihli internet)
https://ackelrm.ysk.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/436156/yskAckelrm_10101488.pdf?allowed=y&sequence=1

< 1% match (23-Ağu-2022 tarihli internet)
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2044310>

< 1% match (08-Nis-2020 tarihli internet)
<https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/47158>

< 1% match (18-Tem-2019 tarihli internet)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/547105>

< 1% match (23-Şub-2022 tarihli internet)
https://www.dad.hacettepe.edu.tr/17_34/12.pdf

< 1% match (21-Eyl-2017 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to Ege Üniversitesi on 2017-09-21

< 1% match (18-Oca-2022 tarihli öğrenci ödevleri)
Submitted to Ege Üniversitesi on 2022-01-18

< 1% match (05-Ağu-2021 tarihli internet)

https://www.turnitin.com/newreport_printview.asp?oq=0&cb=0&cm=0&cid=1906938627&cid=0&n=0&m=2&svr=36&r=42.89028761885558&lang=tr

1/25

ÖZGEÇMİŞ

Gamze KORKMAZ ilk ve orta öğrenimini Bursa'da Hürriyet Başöğretmen Okulu'nda tamamladı. Feriha Uyar Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Alanı'ndan mezun oldu. Lise içinde gönüllülük esaslı çalışmalarda bulundu. 2015 yılında Karabük Üniversitesi Sosyoloji bölümünü kazandı. 2019'da Karabük Üniversitesi'nden mezun oldu ve hemen ardından aynı üniversitede yüksek lisans eğitimine başladı.